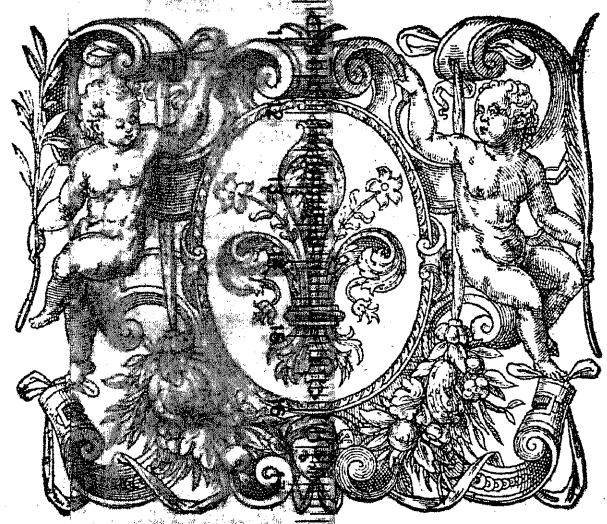

IN LIBROS
ETHICORVM
ARISTOTELIS
AD NICOMACHVM,

ALIQVOT COMBRICENSIS
curfus dissertationes,

In quibus præcipua quædam Ethicæ disciplinæ
capita continentur.

Cum privilegio & facultate Superiorum.

LVGDVN I,
EX OFFICINA IVNTARVM.

MDCCXCVII.

CVM PRIVILEGIO.

(4)
IN LIBROS
ETHICORVM
ARISTOTELIS
AD NICOMACHVM,

ALIQVOT CONIMBRICENSIS
curfus disputationes;

In quibus præcipua quædam Ethicæ disciplinæ
capita continentur.

Cum privilegio & facultate Superiorum.

LVGDVNI,
EX OFFICINA IVNTARVM.

CIO. IO. XCVII.
CVM PRIVILEGIO.

APPROBATIO.

Ego F. Bartholomæus Ferrera sacre Theologiæ Magister, & librorum censor, de mandato serenissimi Principis Alberti, Generalis in Lusitania regno Inquisitoris perlegi has quæstiones cursus Comimbricensis in Ethica Aristotelis, nihilq; in eis inueni, quod Catholica fidei, aut bonis moribus repugnaret. Olisipone 22. Iunii, Anno 1593.

F. Bartholomæus Ferrera.

Facultas supremi sanctæ Inquisitionis consilij.

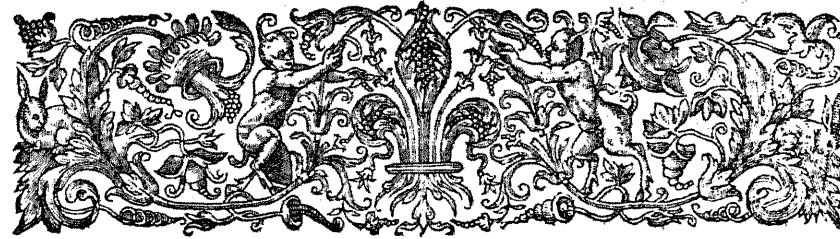
*Imprimatur hoc opus Olisip. 23. Iunii, anno 1593.
Episcopus Eluensis. Iacobus à Sousa.*

Facultas Illustrissimi, ac Reuerendissimi Domini
Michaëlis à Castro, Archiep. Olisip.

*Imprimatur Olisip. 20. Maij, anno 1593.
Archiepiscopus Olisiponensis.*

Facultas Regij Senatus.

*Imprimatur Olisip. 25. Iunii, Anno 1593.
Hieronymus Pereira. Melchior Damaral.*

P R O O E M I V M.

De hac diuisione Arist. 1. Top. c. 12. D. August. 8. de Ciuit. cap. 4. Alcin. in lib. de doct. Platonis Ensch. initio libri 11. de Præp. Eu.

PER FECTVM Philosophū neminē posse euadere, qui Moralis scientiæ præceptis imbutus non fuerit, planè indicat tum vulgata illa diuisio, qua veteres Philosophiã, in Dialecticam, Naturalem, & Moralem distribuiebant: tum quia vt ad bene, beatęque viuendum, ita ad rectè Philosophandum, perspicere oportet quid honestum, quid turpe, quid amplectendum, fugiendūmve sit: cuius rei cognitio Philosophiæ Moralis propria est. Hinc iis, qui in bonarum artium curriculo versantur, doctrina hæc, quia ad alia tendentibus integra atque omnibus absoluta numeris explicari nequit, aliqua saltem ex parte tradi solet, debetque. Quod vt commodè seruari posset è re fore iudicauimus aliquot disputationes conscribere, in quibus potiora quædã ex his, quæ ab Aristotele libris Ethicorum ad Nichomachum sparsim tractata sunt, in ordinem summamque redacta comprehenderemus. Omisimus autē, vt in Meteororum, & Paruorum Naturalium libris, interpretationem Aristotelici contextus, non quod eum negligendum putemus: sed quia non quid ab aliis scriptum sit, aut scribi à nobis possit: sed quid Philosophiæ auditoribus, certo annorum spatio eis præscripto, enarrari queat, perpendimus.

IGITUR scientiæ Moralis institutum, ac finis est, honestè viuendi rationem docere, probitate morū informare, atque ad felicem vitæ statum perducere. Et quia homo vt hoc pacto institui, informarique potest, vel spectatur in se absque respectu ad multitudinē, ad quam alioqui pertinet, cum animal politicum sit, vel vt pars est domesticæ

Huius doctrine scopus.

A 2. commu.

Partitio.

communitatis: vel ut est totius Reipublicæ quasi mem-
brum: effectum est inde, ut hæc scientia tres contineat par-
tes, Ethicam siue Monasticam, Oeconomicam seu fami-
liarem, Politicam seu Civilem. Quarum prima mores ho-
minis in se absolutè considerati componit: secunda dome-
sticam disciplinam tradit, & ad propriæ familiæ guberna-
tionem erudit: tertia optimam Rempubl. instituit, atque
hominem dirigit, ut ea, quæ ad regni totius statum, & uni-
uersale bonum spectant, probè exequatur. De qua diuisione
Alcinous in lib. de Doctrina Platonis cap. 4. Philo Iudeus
in libro de Temulentia, D. Thom. in 1. 2. quæst. 48. art. 11.
& initio lib. 1. Ethic.

Subiectum.

SUBIECTUM totius Moralis scientiæ (quod iam ex
dictis facillè colligitur) est homo, ut liberè agit, & ut potest
bonis moribus excoli, humanamque felicitatem obtinere,
sic tamen acceptus, ut eius consideratio tripartitam illam
varietatem, de qua paulò antè egimus, comprehendat.
Ethicæ, ad quam, ut mox dicemus, Ethicorum libri perti-
nent, subiectum est homo primo modo sumptus.

Ordo.

QUEM vero tum doctrinæ, tum dignitatis ordine, tota
hæc facultas, inter alias disciplinas locum vendicer, expo-
suimus in Physicis. E tribus eius partibus, Ethica doctrinæ
naturæque ordine reliquas duas præit: quia de re simpli-
ciori disputat, nimirum de homine secundum se instituendo:
qui simplicius quidpiam est, quàm familia, quæ ex sin-
gulis hominibus, & regnum, quod ex singulis familiis, ac
ciuitatibus coalescit. Item quia necesse est propriam vitam
prius componere, quàm ad familiæ, aut Reipublicæ gu-
bernaculum accedere. Quare & Aristoteles initio Ethico-
rum ad Nichomachum, proœmium quoddam toti

Morali doctrinæ commune adhibuit, & in cal-
ce eiusdem operis, se in progressu & de
Republ. & de ratione legum feren-
darum disputaturum
promisit.

In proœmio
totius operis.

DE

DE LIBRIS MORALIBVS
ARISTOTELIS: PRIVATIM DE
ETHICIS AD NICOMACHVM.

Lege Arist.
lib. 1. Metap.
c. 6. & lib. 13.
cap. 4. & de
Partibus an.
c. 1. D. Aug.
8. de Ciu. c. 3.
Laetan. lib. 3.
cap. 13.

VM veteres Philosophi in solam rerum natura-
lium peruestigatione, & scientiam incumbere;
primus Socrates, teste Xenophonte in lib. de eius
dictis, & Cicerone 1. Academ. questionum, dicitur
philosophandi studium ad componendam
vitam inflexisse, eamque disciplinam, quæ de moribus est, euoca-
tam è caelo, in urbibus domibusque collocasse. De qua subinde
multa præclare scripserunt nobilissimi eius discipuli Plato, &
Aristoteles. Ac Platonis quidem extant Dialogi nonnulli, qui
ad mores priuatos spectant, ut Memon, Eutyphro, Philebus, Cri-
to: alij, qui ad publicos, ut Leges & Respublica.

Socrates.

Plato.
Aristot.

ARISTOTELES vero omnes huiusce doctrinæ partes
varijs operibus complexus est, videlicet libris circiter centum
septuaginta octo. E quibus ad nos peruenere de Ethicis decem ad
Nicomachum: septem ad Eudemum: duo, qui dicuntur Ἠθικὰ
μεγάλᾳ, id est, Moralia magna. De domestica disciplina, duo,
qui appellantur Oeconomica. De gubernanda Republica octo,
qui Politica nuncupantur.

Lege Diog.
Laër. & Plu-
tarch. in vita
Aristot.

CÆTERIS in presentia omisis, quod attinet ad libros
Ethicorum ad Nichomachum, è quibus ea, quæ in hæc disputa-
tiones coniecimus, magna ex parte petita sunt: aduertendum
nonnihil de ipsorum Auctore dissidij esse. Nam Tullius quinto
de Finibus suspicatur compositos à Nicomacho Aristotelis filio.
Cui opinioni, quam alij quoque secuti sunt, fauet ipsa operis in-
scriptio. Dicuntur enim Ἠθικῶν Νικομαχεῖων, id est, Morali-
um Nicomachiorum. Quæ verba non obscure significare videntur,
esse illos Nicomachi, id est, à Nichomacho scriptos. Afferendum

Dissenso
de auctore
Ethi. ad Ni-
com.

A 3 tamen

tamen communi interpretum aliorumque iudicio, eiusmodi libros Aristotelicos esse, ut testatur doctrina conuenientia, breuitas, & pondus sententiarum, argumentorum aculeus, contextus dictionis, & tota precipiendi ratio. Item quia in fine huiusce operis remittit auctor lectorem ad suos libros de Republ. seu Politicorum, & lib. 6. cap. 3. ad suos Analiticos, quæ opera constat Aristotelica esse. Nuncupantur ergo ij libri Nicomachij, non quod à Nichomacho compositi fuerint: sed quia sunt Nichomachi, id est, Nichomacho non solum inscripti, sed etiam paternia moris affectu donati.

Distributio
doctrinæ
Eth. ad Ni-
com.

DISTRIBUITUR hoc opus in libros decem: in quorum primo agitur de fine, ad quem actiones humana diriguntur. In secundo de Virtutibus generatim. In tertio de principijs honestarum actionum: in quo etiam inchoatur explicatio singularum virtutum. In quarto continetur earundem virtutum tractatio. In quinto differitur de Iustitia. In sexto de Quinque habitibus intellectus. In septimo de Heroica virtute, de Continentia, & Incontinentia. In octavo de Amicitia, eiusque speciebus.

In nono quadam ad Amicitiam pertinentia traduntur. In decimo de Contemplatrice beatitudine disputatur.

***

DISPUTATIO

PRIMA.

DE BONO.

VI A Philosophiæ Moralis institutum est hominem ad felicitatem perducere, quæ felicitas bonum quoddam est, & ultimus humanæ vitæ finis: acturi paulò post de felicitate, & iis, quibus ad eam peruenitur, priùs de bono ac fine differemus: sed cursim, ac breuiter. Nam de fine eiusque multiplicitate, & causandi vi copiosè scripsimus in secundo Physicæ Auscultationis: de bono autem in quarto Metaphysicæ ex professo agendum. Atque ut à boni definitione exordiamur, quærimus.

QUESTIO I.

Vtrum bonum rectè definiatur id, quod omnia appetunt.

ARTICVLVS I.

Videri non rectè definiri.

IN primo capite libri primi Ethicorum commendauit Aristoteles illam boni definitionem à veteribus, traditam, Bonum est, quod omnia appetunt. Non desunt tamen, qui eam minus probent eo potissimum argumento, quod homo non bona tantum, sed etiam turpia, malaque expetit. Itaque præferunt illam, cuius auctor fuisse perhibetur Diogenes Stoicus, videlicet, bonum est id, quod est naturâ absolutum: quam etiam complectitur Tullius lib. 3. de Finibus. & Simplicius in Epictetum cap. 5. etsi hic paucis mutatis, aiens bonum esse, quod secundum naturam cuiuslibet est, quatenus suam obtinet perfectionem. Plotinus quoque Enn. 6. lib. 7. cap. 19. censet bonum definiendum participationem primi boni, quod ex se bonum est.

Definitio tradita à Diogene.

à Plotino.

ERIT

ERIT etiam qui aliam quærendam esse definitionem hunc in modum probare contendat. Natura boni per id apposite declaratur, quod ad eius rationem maxime pertinet, sed ad rationem boni maxime pertinet se ipsum diffundere, & communicare: igitur bonum debuit definiri id, quod se diffundit, seu quod est diffusivum sui. Minor probatur in primis auctoritate D. Dionysij c. 4. de Divinis nominib. Deinde, quia videmus quanto aliquid eminentiorem naturam gradum obtinet, tanto uniuersaliorem habere se communicandi appetitum, suamque bonitatem latius diffundere. Nam imperfecta in peculiare bonum proprii individui dumtaxat perfecta in bonum speciei: perfectiora in bonum generis: Deus autem, cuius est infinite perfecta bonitas, in bonum totius entis fertur. Quare planum videtur nihil ad boni rationem magis spectare, quam seipsum diffundere.

Dionys.

D. Th. 3. cont. Gent. cap. 24. Durā. in 2. d. 34. q. 1.

ARTICVLVS II.

Approbat, enodaturque proposita boni definitio.

NON est tamen cur illa antiquorum definitio à nobis reiiciatur, quam communi Peripateticæ scholæ consensio amplexa est. Sed ad vberiore[m] eius intelligentiam sumendum hinc erit, quod alibi fusius exponemus: videlicet, bonum, quia bonum, ex sua ratione formali (et si alij secus opinentur (significare relationem conuenientiam: quandoquidem bonum est obiectum appetitus, & vnumquodque eatenus appetitur, quatenus conueniens est, vel conueniens putatur. At istiusmodi conuenientiam consequitur appetibilitas, uti propria affectio, habet sese ad bonum, ut ad colorem visibilitas: sicut enim color visibilitatis fundamentum est: ita bonum appetibilitatis. Quare si bonum ex sua formali ratione spectetur, definitum erit id, quod cuique conueniens est: si vero expendatur secundum proprietates, quæ ipsum consequuntur, quarum vna est appetibilitas, rectè describeretur id, quod ab omnibus est appetibile, seu (nam eodem recidit) quod omnia appetunt. Vnde iam liquet prædictam boni definitionem, aptam, idoneamque esse: licet non à priori, sed à posteriori tradita sit, ut annotauit D. Thomas.

Quæ sit ratio formalis boni.

Appetibilitas ut se habeat ad bonum.

Quid in proposita definitione exploratur.

Lege Cap. in 2. dist. 34. q. 1. artic. 3. ad 2. contr. 2. concl. Ferrā. 1. cont. Gent. cap. 37. Caie. 1. p. q. 5. art. 1.

CÆTERVM Eustathius, alijque nonnulli credunt eam non competere in bonum uniuersè sumptum, sed in supremum dumtaxat, summumque bonum, quod est Deus. Pro qua sententia facit, quod non omnia quoduis bonum particulare appetunt. Non enim ignis appetit bonam valitudinem, quam animal, nec animal superum locum, quem ignis. Nobis videtur in primis negandum non esse, eam definitionem suo modo accommodari posse summo bono, ut ad eum locum Diuus Thomas obseruat. Nam cum omnibus rebus ingenta sit inclinatio ad bonum, omnisque

nisque actio in bonum feratur: & omne bonum sit quædam summi boni participatio: consequens est, ut omnia, saltem virtute, & implicite in summum bonum tendant. Quod docet D. Augustinus decimo de Trinit. capite sexto. Et Boëtius tertio de Consolatione Philosophiæ prosa secunda, tueriturque D. Thomas in prima secundæ quæst. 1. art. 6. Et eius sectatores variis in locis. Verum quia ratio illa appetendi implicite, & virtute, recondita est ac non ita propria, atque adeo definitioni minus apta, non videtur de illa intelligenda proposita definitio. Ac quod ab Aristotele in eum sensum nequaquam accepta fuerit, ex eo ostendi potest, quia eodem capite, quo definitionem hanc tradit, explicans quam ratione omnia appetant bonum, & quodnam bonum id sit, docet ex finibus, & bonis, quæ appetuntur, alia amabilia esse, alia minus amabilia. Itaque nomine boni, quod appetitur, non summum bonum dumtaxat, sed alia etiam peculiariora bona designat.

Capr. in 1. d. 1. qu. 1. art. 1. Caie. 1. p. q. 1. 82. art. 2.

Omnis appetitio tendit in summum bonum. D. August. Boët. D. Thom.

Nec obstat ratio in contrarium adducta: licet enim definitio illa singulis bonis primò non competat, quia non omnia quoduis particularia bonum appetunt: bono tamen in commune proculdubio conuenit. Hoc enim experunt omnia, cum in singulis bonis, quæ res quæque optant, includatur. Ac bonis etiam particularibus prædicta definitio secundaria ratione aptari debet: quia & bona particularim sumpta dici queunt appeti ab omnibus, quatenus vnaquæque res appetit suum bonum, & bonum cuiusque est id, quod vnumquodque appetit. Quo etiam pacto in primo Physicæ Auscultationis definitio illa principiorum, Principia sunt, quæ nec ex sese, nec ex aliis, sed ex ipsis sunt omnia, principia particularim sumptis accommodatur. Dicuntur enim composita naturalia esse, id est, constare aut fieri ex iis principijs ita acceptis, quia licet non omnia è quibuslibet indefinitè sint, vnumquodque tamen est ex suis.

Quo pacto definitio boni singulis bonis accommodatur.

QVOD attinet ad definitionem à Diogene traditam: Bonum est id, quod natura absolutum est: dicendum eam potius esse definitionem perfecti, quam boni: siquidem id rite perfectum appellamus, quod, quia tale, absolutum est in sua natura, seu, ut alij apertius declarant, cui nihil deest vel simpliciter, vel in suo genere. Itaque bonum & perfectum, & si apud Theologos & Philosophos pro eodem sæpe vsurpentur: differunt tamen inter se, quod bonum, si secundum suam propriam, formalemque rationem spectetur, significat relationem conuenientis: perfectum vero (intellige ut est quid transcendens, & ut cum ente reciprocat) importat negationem defectus modo ante explicato.

Perfectum quid sit.

DENIQUE definitio Plotini, & illa alia, quæ ex D. Dionysio colligitur, ita probandæ sunt, ut ea, de qua agimus, minimè improbetur. Potest enim vna eadèque res diuersa consideratione alio, & alio modo aptè describi. Illud autem hinc obiter aduerte, cum bonum dicitur diffusivum sui, id sub quadruplici causarum genere

Quadruplici causa genere bonum dici diffusivum sui.

intelligi posse. Sub genere causæ finalis, quatenus motione metaphorica allicit appetitum. Sub genere causæ efficientis, quatenus aliud quiddam efficit, ut lux lucem. Sub genere causæ formalis, prout sese alteri tribuit ipsum actuando & perficiendo: quo pacto forma se materiæ communicat: ad quem etiam modum pertinet ea communicatio, qua in mysterio incarnationis personalitas Filij humanitati assumptæ diuinitus tributa est. Sub genere causæ materialis, prout se alteri dat fouendo, sustinendove illud: quæ causalitas est propria materiæ respectu formæ, & subiecti comparatione accidentium, quæ recipit. Ut igitur aliquid dicatur diffusiuum sui, sat est aliquo horum modorum posse diffundi.

Quo pro autem obiiciebatur, nos aliquando mala appetere, facile diluetur ab eo, qui dixerit, sæpe nos appetere; quæ re ipsa mala sunt, ut tamen aliquam boni speciem induunt. Vnde Aristoteles lib. 2. Physic. c. 3. text. 3. docet in iis, quæ opramus nihil referre, num ea bona sint, vel bona appareant, & capit. 1. libri 1. Politicorum ait eius, quod videtur bonum esse, gratia, omnes omnia agere, & in lib. de Communi animalium motione, Bonum eumentium, locum boni tenere.

D. Th. in 1. 2. q. 8. art. 1. & 1. Ethic. leg. 1. Ferr. 3. contra Gent. c. 19.

ARTICVLVS III.

Quonam appetitu omnia bonum appetant.

N VRE hinc quispiam rogarit quonam appetitu omnia appetant bonum. Pro quo sciendum, appetitum aut esse innatum, aut elicatum. Appetitus innatus est propensio ingenita ab auctore naturæ, qua vnum quodque ad id, quod sibi conueniens est, inclinatur.

Hic verò appetitus in tria membra diuiditur, in naturalem sensitium, & intellectiuum. Appetitus naturalis, est appetitus innatus, quo res absque vlla notitia inclinatur in id, quod sibi conueniens est. Atque hoc modo non solum appetitus quo materia expetit formam, est appetitus naturalis: sed etiam vis intelligendi, quatenus est inclinatio ad intelligibile, imo, & facultas volendi, ut est propensio ad volibile, spectata in se absque vlla operatione.

Appetitus sensitius est appetitus innatus, quo res fertur in bonum sibi conueniens præeunte notitia sensus. Distribuiturque in irascibilem & concupiscibilem, de quibus in progressu. Appetitus intellectiuus, est appetitus innatus, quo res appetit bonum sibi conueniens præeunte notitia intellectus: qui appetitus nihil est aliud, quam voluntas. Denique appetitus elicatus, est appetendi actus, quo potentia, præeunte cognitione, fertur in suum obiectum. Huiusmodi sunt amor, spes, desiderium, aliæque id genus affectiones animæ, quibus in res ab intellectu, aut sensu propositas incitatur.

HINC

*Appetitus innatus.
Appetitus elicatus.*

*Triplex appetitus innatus.
Appetitus naturalis.*

Sensitius.

Intellectiuus.

HINC facile iam erit propositæ dubitationi occurrere, videlicet appetitum, quo omnia bonum appetunt, esse indiscriminatum quemlibet ex iis appetitibus, quos recensuimus. Ut enim ex ipsorum definitione constat, omnes in bonum feruntur, et si nec eodem pacto omnes, nec in cunctis rebus omnes insint. Nam ea, quæ cognitione carent, appetitum naturalem duntaxat sortita sunt, bruta naturalem, & sensitiuum: homines naturalem, sensitiuum, & intellectiuum.

ERIT tamen, qui ita obiiciat. Appetitus sensitius suapte natura est propensus ad malum, ergo non omnis appetitus est inclinatio ad bonum. Probatur antecedens, primum ex illis verbis Genesios 8. Sensus hominis ab adolescentia sua proni sunt ad malum. Quæ verba potissimum de appetitu sensitio intelliguntur. Deinde, quia Concilium Tridentinum sess. 5. docet concupiscentiam (quæ est appetitus sensitius) interdum vocari ab Apostolo peccatum, quia à peccato est, & ad peccatum inclinatur: unde & fomes peccati dici consuevit.

HVIC obiectioni occurrendum est appetitum sensitiuum dici inclinari ad malum, quia cum feratur in bonum iucundum, ut in proprium obiectum, plerumque accidit, ut quod ei iucundum & delectabile est, rectæ rationi, & legi diuinæ aduersetur. Quo spectat illud D. Paul. ad Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. At quamuis appetitus in istiusmodi malum, hoc est in id, quod à recta ratione alienum est, tendat, ideoque peccatum & fomes peccati vocetur, ut Concilium Tridentinum explicat, haud propterea ferri desinit in bonum naturæ suæ conueniens: sicque adhuc ratum manet appetitum esse inclinationem ad bonum, accepta latè boni appellatione, siue id à recta ratione deflectat, siue non.

Responsio ad propositâ dub.

Obiectio.

Genes.

Concil. Trid.

Quo pacto appetitus sensitius dicatur inclinari ad malum.

QVÆSTIO II.

Vtrum omnis appetitio feratur in bonum.

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars negativa ostendi videatur.

N hac disceptatione ad negantem partem deflexere Gabriel in 2. d. 6. q. Ochamus in 3. d. & qu. 13. ad dub. 3. Angelus Moralium c. 2. alijque nonnulli asserentes posse voluntatè appetere malum, quàm malum: & repudiare bonum, quàm bonum. Aiunt enim bonum bifariam vsurpari: vno modo, prout distribuitur in honestum, vtile & delectabile: altero, quatenus idem est arque vo-

Asserentes partis negativæ.

B 2 libile:

libile: similitérque malum vel sumi, vt diuiditur in turpe, inutile, & molestum, vel vt idem est ac nolibile. Tum statuunt voluntatem nihil posse appetere, nisi sub ratione boni posteriori modo: posse tamen velle aliquid, non sub ratione boni secundum priorum sensum: similitérque nihil posse nolle nisi sub ratione mali secundo modo: posse tamen aliquid nolle non sub ratione mali primo modo.

1. argum. PROBANT verò suam sententiam hisce potissimum argumentis. Ita se habet bonum ad appetitum, sicuti verum ad intellectum, sed intellectus potest intelligere falsum sub ratione falsi: ergo & voluntas potest appetere malum sub ratione mali.

2. argum. Secundò voluntas est libera. ergo si hac in re experiri libertatem velit, nihil obstat, quo minus arbitrari suo aliquid malum, qua

3. argum. malum, optet. Tertio, qui æternis Inferorum suppliciis puniuntur, habent voluntatem ad malum obfirmatam, volunt que flagitia, propterea quod sciunt illa Deo displicere. Quin etiam in hoc vitæ statu, qui alios odere, optant eis mortem, dedecus, aliâque eiusmodi, quia mala sunt. Igitur voluntas appetit malum, qua malum.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua: diluuntur aduersariorum argumenta.

AS SERENDVM tamen est omnem appetitionem tendere in bonum, vt docet Aristoteles libr. 8. Ethic. c. 2. lib. 1. de Repub. c. 1. lib. 3. de Anima cap. 10. libr. 6. Top. cap. 4. D. Dionysius 4. c. de Diuinis nominibus. D. Thom. in 1. 2. quæst. 8. art. 1. Durandus in 1. dist. 46. q. 2. Marsilius in 2. qu. 16. art. 5. Buridanus 3. Ethic. q. 5. & alij. Probatúrque ex eo, quia bonum est obiectum appetitus: nulla verò potentia fertur nisi in suum obiectum. Secundò, quia quo vnumquodque melius est, eo magis ad sui amorem allicit: id autem planè indicat bonitatem esse, quæ in qualibet re appetitum ad se rapit. Itaque licet obiectum formale voluntatis sit volibile, sicuti obiectum formale visus est visibile: tamen bonum, vt diuiditur in honestum, vtile & iucundum, non minùs latè patet, quàm volibile, siue appetibile. Vnde absolurè pronuntiandum est voluntatem nihil posse velle, quod non aliquam rationem boni, seu veram, seu adumbratam obtineat.

Solut. arg. AD primum argumentum eorum, quæ pro contraria parte attulimus, dicendum erit, ita se habere appetitum ad bonum, vt intellectus ad verum: quatenus sicuti intellectus, non assentitur nisi ei, quod ipsi tanquam verum offertur, nec dissentium exhibet, nisi ei, quod ipsi representatur tanquam falsum: ita voluntas non

Similitudo inter intellectum, & appetitum.

non amplectitur nisi id, quod ei tanquam bonum obiicitur, nec repudiat nisi id, quod ipsi proponitur sub specie mali.

AD secundum, concessio antecedente negetur consecutio: non enim ad libertatem voluntatis spectat, vt possit in malum, quia malum est, tendere, alioqui posset vagari extra metas sui obiecti.

QVIA tamen suam experiri libertatem, habet rationem boni iucundi: non negamus posse quempiam velle aliquid malum sub ea notione: sed hoc non est velle malum, quia malum, sed vt apparet bonum, seu prout ob experientiam libertatis delectabile fit.

AD tertium respondendum, damnatos velle flagitia, & displicentiam Numinis diuini, sub aliqua tamen adumbratione boni, non quidem honesti, cum omnem honestatis amorem deposuerint, sed vt quidpiam sibi conueniens ad explendam iram, & odium in Deum, à quo puniuntur. Quod similiter dicendum de iis, qui aliis mala optant, nimirum optare illa tanquam media ad capiendam vindictam, aliumve eiusmodi finem obtinendum, à quo tale obiectum aliquam boni similitudinem mutuatur.

QVÆSTIO III.

De diuisione boni in commune.

ARTICVLVS I.

Varia bonorum diuisiones.

VENAM res essent in bonis numerandæ, & quæ bona quibus excelleret, magna fuit in scholis Philosophorum concertatio, vt constat ex iis, quæ tradidit D. Augustinus libr. 9. de Ciuitate Dei, c. 4. Cicero in lib. de Finibus, & 1. Academ. quæstionum. Seneca in lib. qui inscribitur, Quod in sapientem non cadat iniuria.

SED omisis nunc eiusmodi controuersis, aliquot bonorum diuisiones, quæ celebriores sunt, in mediū afferemus. Plato 1. de Legibus, distribuit bona in diuina & humana. Bona diuina dixit esse prouidentiam, temperantiam, iustitiam, fortitudinem: humana valertudinem, formam, robur, diuitias. Aristoteles 1. Ethic. cap. 6. bonum diffundit in decem Categorias, substantiam, quantitatem, qualitatem, &c. Idem lib. 1. Magnor. Moral. cap. 3. & 1. Rhetoricorum ad Theodectem, cap. 5. post Platonem libro 3. de Legibus, docet bonorum alia esse bona animi, vt virtutes: alia corporis, vt vires, sanitatem: alia exteriora, vt diuitias, famam, honorem, dominatum. Quam distributionem tam Peripatetici, quàm Academici veteres celebrarunt.

Plato.

Aristoteles.

D. Aug⁹.

D. AVGVSTINVS libro 2. de Libero arbitrio, capite 19. & in lib. de Cognitione veræ vitæ, cap. 7. quadripartitam inculcat bonorum varietatem secundum quatuor gradus rerum, nimirum existentium, viuentium, sensibilibus, & intelligentium. Idem super Psalm. 134. distribuit bonum in bonum, quod per seipsum bonum est, & in bonum, quod ab alio est bonum: hoc est in bonum per suam essentiam, & bonum participatione. Est autem solus Deus bonus per suam essentiam (quomodo Patres interpretantur illud Christi Domini, Lucæ 18. *Nemo bonus, nisi solus Deus.*) Tum quia solus Deus ex sua essentia independēter à quolibet alio bonitatem habet: tum quia omnis diuina perfectio, tam moralis, quàm naturalis, & denique omnis formalis perfectio in Deo existens, vt potentia, sapientia, iustitia, est ipsa diuina essentia. Quod nulli creaturæ conuenit. Nec enim, verbi gratia, virtus, aut sapientia Angeli, vel hominis, ipse Angelus, aut homo sunt.

Solus Deus bonus per suam essentiam.

D. Dionys. 4. c. de diu. nom.

ALII ita diuidunt bonum, vt quædam sunt maxima, alia media, alia infima: vt maxima sint virtutes, quibus rectè viuunt: media, animæ facultates, sine quibus, vt nec viuere, ita nec rectè viuere quisquam potest: infima, bona corporis, & fortuita, temporariaque omnia.

ARTICVLVS II.

Distributio boni in honestum, vtile, & iucundum.

PRÆTER superiores diuisiones alia quoque est, quam afferunt Aristoteles libr. 2. Ethic. cap. 3. D. Ambrosius in lib. de Officiis, cap. 9. Tullius 5. Tusculan. quæstio. alijque Auctores communi consensu, nempe in bonum honestum, vtile, & iucundum, siue delectabile: cuius partitionis ratio explicatur à D. Thoma 1. part. quæst. 5. art. 6. in hunc ferè modum. Vnumquodque dicitur bonum prout appetibile est, & vt terminat motum, seu quasi motum facultatis appetentis. Motus autem terminatur simpliciter quidem ad vltimum: secundum quid verò ad medium, quo ad vltimum itur: & vltimum quidem, vel se habet vt res, quæ per se appetitur, vel vt quies in re adpta. Neesse ergo est bonum trifariam dici, nimirum id, in quod tendit appetitus, tanquam in rem per se desideratam, vocaturque bonum honestum: & id, ad quod fertur, tanquam ad medium, quo quidpiam assequatur, quod dicitur vtile: & id, quod terminat motum, vt quies, siue delectatio, quæ capitur post adeptionem rei, quod nuncupatur bonum iucundum. Fit tamen interdum, vt vna eademque res, diuersa consideratione, honesta sit, vtilis, & delectabilis: vt dilectio Dei, quæ in se actio quædam honesta est, & ad beatam vitam consequendam vtilis, & cum animi voluptate, delectationeque exercetur.

Ratio propof. diuisionis.

Posse in eadē re triplicis boni rationē inueniri.

EST

EST autem prædicta diuifio, vt aduertit loco citato D. Thomas, non vniuoci, sed analogi, quod à suis membris inæquabiliter participatur. Primò enim dicitur de honesto: secundò de delectabili: tertio de vtili, quia honestum appetitur propter se, vtile propter honestum, delectabile verò possessionem rei comitatur. Lege etiam M. Albertum 1. part. Summæ, tract. 6. q. 26. membr. 1. Capricolum in 1. dist. 3. art. in solut. argumentorum.

DISPVATIO SECVND A.
DE FINE.

QVÆSTIO I.

Vtrum finis & bonum, idem sint.

ARTICVLVS I.

Questionis in utramque partem disputatio.

POST tractationem boni sequitur, vt de fine disputemus. Ac primùm negatiua pars controuersie ex eo ostenditur, quia bonum, qua bonum, significat relationem conuenientie: at finis, qua finis, importat relationem causæ finalis. Vnde & bonum definitur id, quod cōueniens est: finis verò id, cuius gratia cætera fiunt.

Ratio boni & finis.

SECVNDÒ, quia bonitas diuina comparatione actus diuini amoris non habet rationem finis: alioqui diuina bonitas exerceat causalitatem aliquam erga diuinum actum, sicque in Deo aliquid esset causatum, quod nefas est dicere. Quare aliquid bonum est respectu alicuius, quod respectu illius non est finis.

CONTRARIO, quod finis & bonum idem sint potest suaderi; primùm, quia id supponitur ab Aristotele libr. 2. Physic. c. 3. text. 31. & 1. Eth. c. 1. Deinde, quia cum bonum sit, quod omnia appetunt, necesse est omne bonum habere vim ad alliciendum appetitum, at quidquid appetitum allicit, vendicat rationem finis, quia finis causalitas, vt in 2. Physic. Auscult. lib. ostendimus, consistit in motione illa metaphorica, qua appetitus mouetur.

Aristot.

ARTICVLVS II.

Solutio quæstionis, & argumentorum explicatio.

ADVERTENDVM bifariam quæri posse, vtrum bonum, & finis idem sint: nimirum vel formaliter, ita vt ratio formalis vtriusque eadē sit, vel quoad fundamēti reciprocactionem; ita, vt nihil sit bonum, quod non etiā rationem finis sortiatur, & cōtra: deinde hoc posteriori

riori modo, vel sumi actu, ita ut quidquid est actu bonum, sit actu finis, & è conuerso: vel potestate, ut omne bonum sit finis actu, vel potentia. Rursus vel accipi comparatione creaturarum dumtaxat, vel etiam comparatione Dei. Quibus positis triplici assertionem respondemus. Prima sit. Bonum, & finis formaliter non sunt idem. Hanc probat prima ratio superioris articuli: eandemque in eo sensu astruximus in *Physicis* loco citato.

1. assertio.

2. assertio.

Externe actiones Dei sunt gratia finis.

SECUNDA assertio. Bonum & finis quocumque modo sumantur, non sunt idem quoad fundamenti reciprocationem respectu Dei, si sermo sit de actionibus diuinis internis. Hanc demonstrat secunda ratio eiusdem articuli. Restrinximus autem assertionem ad actiones internas Dei: quia externæ sunt propter finem, quatenus Deus vnum opus propter aliud efficit, ut incarnationem Verbi diuini propter hominum salutem: & omnia propter se, iuxta illud *Prouerb. 16. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus.*

3. assertio.

Nō quidquid est actu boni respectu alicuius, est actu finis comparatione eiusdem.

TERTIA assertio. Bonum actu, & finis actu comparatione creaturarum non idem sunt quoad reciprocationem: sunt tamen aliquo modo idem, si secundum potestatem sumantur. Prior pars huius, ex eo ostenditur, quia licet omne, quod est actu finis rei creatæ, sit actu bonum (siquidem nihil mouet translatitia illa motione, de qua paulò ante diximus, nisi quod bonum & conueniens est, ut constat ex iis, quæ superius disputata sunt) non tamen quidquid est actu bonum, est etiam actu finis, ut patet tum aliis exemplis, tum in auro, quod ab eius contemptore minimè procuratur, aut appetitur: atque ita respectu illius non habet rationem finis, etsi in se actu bonum quidpiam sit. Posterior pars eiusdem assertionis inde constat: quia quidquid potest reddi bonum, & conueniens respectu alicuius, & si tunc comparatione illius non sit actu bonum & conueniens: potest suapte natura ab eo appeti, haberèque rationem finis respectu illius: & è conuerso, quidquid potest ab aliquo expeti, & obtinere rationem finis comparatione alicuius, potest esse eidem bonum & conueniens, vel saltem, ut tale apprehendi.

Sol. arg. 1. art.

QUARE ad primum superioris articuli argumentum nō est cur respondeamus, cum probet primam assertionem: nec ad secundam, cum probet secundam. Ad tertium, quod ad priorem eius partem attinet, dicimus nihil aliud velle Aristotelem locis citatis, quàm finem & bonum esse idem fundamento (intellige cum ea moderatione, quam supra attulimus) hoc est, vnam eandemque sanitatem, & esse bonum & finem diuersa tamen consideratione. Ad reliquam partem eiusdem argumenti respondendum est, etsi quodlibet bonum ad aliquem appetitum allicendum vim habeat, cum necessariò sit conueniens alicui: non tamen oportere, sicuti monuimus, quodlibet bonum actu exercere eam affectionem, in qua actualis causalitas finis consistit.

QVÆST

QVÆSTIO II.

Vtrum omni, ac soli naturæ intellectuali conueniat agere propter finem.

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negativæ.

IN primis quod nō omni naturæ intellectuali conueniat agere propter finem, videtur facile concludi posse. Primum, quia homines multa agunt citra delectum, quæ proinde non faciunt gratia finis alicuius. Secundò, quia cognitio intuitiua diuinæ essentialitatis non est propter finem, cum sit ipse vltimus finis creaturæ intellectualis, ut docet D. Augustinus 11. de Trinit. capit. 6. aiens voluntatem videndi Deum habere pro fine ipsam visionem. Tertio, quia si omnis humana operatio esset propter finem, nulla esset actio humana otiosa: siquidem otiosum est id, quod fine caret: cum tamen & verba & opera otiosa multa esse negari non possit.

1. arg.

D. August.

3.

DEINDE quòd non sola intellectualis natura agat propter finem, ostenditur, quia Aristoteles lib. 2. *Physic. communi philosophorum assensu docet multisq; argumentis confirmat, totam naturam corpoream gratia finis operari.*

4. Aristot.

ARTICVLVS II.

Enodatio controuersia.

DVPLICI conclusione hæc quæstio explicanda est. Prima sit. Si agere propter finem absolute sumatur, omnia agentia, agunt propter finem. Probatur. Quia omnia agentia, dum operantur, intendunt aliquod bonum, ad quod vel se ipsa dirigunt, vel ab auctore naturæ diriguntur: operari autem hoc modo est propter finem operari. Secundò, quia cum multæ causæ sunt inter se essentialiter subordinatæ, sublata causalitate primæ, necesse est aliarum, etiam causalitates tolli: finis verò est omnium causarum prima, cui aliæ causæ essentialiter subordinantur, ut constat ex iis, quæ in 2. *Physic. lib. differuimus. Quare nisi finis moueat, nulla erit efficientis causæ motio, aut operatio. Vnde sequitur, omnes agentium actiones esse propter finem.*

Prima conclusio.

2. conclusio.

SECUNDA conclusio. Agere propter finem dirigendo sese ad illum, proprium est intellectualis naturæ. Hæc ex eo patet, In lib. *Ethic. Arist.* C. quia

quia seipsum dirigere est eius naturæ, quæ delectu, & arbitrati suo agit, quod iis omnibus, ac solis conuenit, quæ intelligendi, & appetendi vi prædita sunt. Vnde cæteræ res dicuntur tendere in finem ab alio directæ, siue ferantur in ipsum aliqua notitia præcunte, vt belluæ: siue nulla, vt arbores & elementa. Tendunt autem hæc in finem impulsæ à motore primo, id est, à Deo, eo modo quo sagitta fertur in scopum à iaculatore directæ. Vt enim sagitta ad scopum attingendum, impetum recipit ab eo, à quo mittitur: ita agentia naturalia consequuntur propensionem ad suos fines à Deo, à quo formas & virtutem ad proprios morus obeundos fortiuntur. Vnde opus naturæ, dicitur opus intelligentiæ. Significatur autem prædicta inclinatio in diuinis litteris nomine ponderis, cum dicitur Sapient. 1. Deum disposuisse omnia in pondere, vt explicat D. Augustinus lib. 4. in Genes. cap. 3. Quo spectat illud eiusdem Augustini 13. Confes. cap. 9. *Amor meus, pondus meum, illo feror quocumque feror.*

Et res cognitio carentes in finem tendant.

Opus naturæ, opus intelligentiæ.

Sol. 1. arg.

A d primum verò argumentum eorum, quibus ostendi videbatur naturæ intellectiue non competere propter finem agere, dicendum in primis id non ita conuenire tali naturæ, quasi illa sese dirigat ad omnes suas operationes, cum planum sit multos actus tam internos, quam externos citra omnem deliberationem à nobis exerceri: est ergo id intelligendum de actibus deliberatis. Verum etiam ij, qui liberi non sunt aliquod bonum, & finem spectant: licet non soleant appellari actus humani, quod non sint in hominis potestate, nec ab eo liberè administrantur.

Sol. 2.

A d secundum, duplicem esse finem, nempe obiectiuum & formalem. Obiectiuus est res, quæ possidetur, formalis est actio, qua possidetur. Ad argumentum igitur dicendum cognitionem intuitiuam diuinæ naturæ, siue beatificam visionem esse finem formalem: Deum verò, circa quem versatur, esse finem obiectiuum. Nihil autem ob stare quo minus eadem actio dicatur finis formalis, & tamen sit propter finem obiectiuum, quatenus per eam finis obiectiuus immediatè attingitur. Quo modo se habet beatifica visio.

Sol. 3.

A d tertium, non dici verba, aut opera otiosa, quòd nullum omnino finem spectent, sed quòd careant sine conuenienti, qui eis proximè apponi deberet. Ad aliud quid respondendum sit, patet ex dictis.

QVA

QVÆSTIO III.

Sit ne aliquis vltimus finis humanarum actionum, an non.

ARTICVLVS I.

Dissolutio quæstionis.

IN hac controuersia, sit prima conclusio. In quolibet genere humanarum actionum dandus est aliquis finis vltimus. Hæc traditur ab Aristotele 1. Post. c. 3. & lib. 7. Phys. c. 3. & lib. 8. c. 5. & lib. 2. Metaph. c. 2. & 1. Ethic. c. 7. Probaturq; ex eo, quia sicut in mouentibus per se ordinatis, quorum scilicet vnum pendet ab alio in causando, non potest dari progressus in infinitum, sed necessariò deueniendū est ad aliquod primum, alioqui non esset motus: ita in finibus consistendum est in aliquo vltimo, quod sit primum mouens finaliter, in quo appetitus conquescat: aliter nulla esset appetitio.

Prima conclusio.

Hinc colligit D. Thomas in 1. 2. q. 1. art. 4. necessariò quoque dandum esse aliquod medium primum. Nam sicut intentio debet figi in aliquo fine vltimo, à quo voluntas incipiat moueri: ita dandum est aliquod medium primū, vnde incipiat executio, alioqui nunquam incipiet. g. aduocat medicum ægrotus, vt venam tentet, & potionem præscribat, potionem ab eo præscriptam accipit, vt corpus extenuet: corpus extenuat, vt sanitatē consequatur. Vt igitur in hoc progressu appetitio egroti terminatur in sanitatē, & à vocatione medici executionem orditur, atque iis demptis, nihil ægrotus circa sanitatē comparandam moliretur: ita in cæteris quoque appetitionibus idem eueniet.

Necessario dari primū medium.

SECVNDA conclusio sit. Omnis appetitio tendit in vltimam finem, & in summum bonum. Hæc asseritur ab Aristot. 1. Ethic. c. 7. vbi ait omnia, quæ à nobis expetuntur, ob felicitatem expeti, est etiam D. Augustini 10. de Trinit. cap. 6. & lib. 13. eiusdem operis cap. 5. & Boëtij 3. de Consolatione philosoph. prosa 2. D. Thomæ cum Magistro Sent. in 4. d. 49. q. 1. ar. 5. quæstiuncula 1 & 3. contra gentes à cap. 7. Suadet autem ex eo, quia quidquid appetitur, non nisi sub ratione boni alicuius appetitur: vel ergo eiusmodi bonum est omnino perfectum, atque ita est vltimus finis: vel non est perfectum omnino, sicq; appetitur in ordine ad perfectum: (semper enim inchoatio alicuius ad perfectionem ipsius ordinatur) patet autem imperfectum tam in naturalibus, quam in artefactis esse inchoationem perfecti. Quo circa D. Augustinus 13. de Trinit. c. 3. cum dixisset omnes homines velle esse beatos, & nolle esse miseros, subdit, *quicquid aliud quisquam latenter velit, b hac voluntate, quæ omnibus facta is nota est, non recedit.*

2. conclusio.

D. Arg.

Magister.

D. Aug.

C. 2.

S. R.

SECUNDO, confirmatur eadem conclusio, quia ita se habet ultimus finis in mouendo appetitum, sicuti in aliis motibus primum mouēs. Vt ergo causæ secundæ non mouent, aut quicquam agunt, nisi concurrente ac mouēte prima, ita creata & secundaria appetibilia non mouebunt, nisi mouente sine ultimo.

ARTICVLVS. II.

Obiecta, eorumq; solutio.

Obiect. 1.

VNT tamen contra superiores conclusiones argumenta. Contra primam hæc. Non repugnat dari progressum infinitum in finibus: ergo non necesse est dari aliquem finem ultimum. Antecedens probatur, quia auarus, qui finem statuit in diuitiis, nunquam iis satiatur: sed alias, atque alias in infinitū desiderat iuxta illud Solonis apud Aristotelem 1. Polit. cap. 5. Finis opum positus non est mortalibus vllus. Igitur non datur in rebus appetendis terminus, in quo appetitus consistat. Præterea in numeris datur subordinatio essentialis, cū in iis inueniatur per se ordo prioris & posterioris. Nam ternarius sequitur per se binarium & ternarium quaternarius, sicq; in infinitum: ergo non repugnat in finibus etiam subornatis, infinitudinem reperiri.

Obiect. 2.

DEINDE contra secundam conclusionem hunc in modum obiicitur. Multi, dum agunt, nihil de summo bono cogitant: multi etiam beatitudinem constituerunt in diuitiis, & voluptatibus, & ad hunc finem suas collimarunt actiones: igitur non quicquid ab his appetitur, propter summum bonam appetitur.

Dilat. 1.
Obiectio.

AD primum horum, concedendum est, quod eo probatur, videlicet vt in causis efficientibus, ita & in finibus non essentialiter subordinatis, id est, quæ ita se habent, vt actualis motio vnus ab actuali motione alterius non dependeat, haud incommodum esse dari progressum infinitum. Ex quo tamen non sequitur illam appetitionum infinitatem non rendere in summum bonum, quatenus bona particularia, in quæ fertur, sunt participationes summi boni. Item ad id, quod de numeris obiiciebatur, dicimus numeros non crescere in infinitum, nisi procedendo à minoribus ad maiores: at minores non pendere à maioribus, sed contra, nō enim binarius à ternario, sed ternarius à binario dependet. Quo fit, vt in numerorū dependentia non detur progressus infinitus.

Dilat. 2.

AD aliud, quo secunda conclusio oppugnabatur, respondendū, quod iam ex dictis patet videlicet, vt quis in summum bonum tendat, non opus esse de eo cogitare, vel ad ipsum actiones suas actu explicito dirigere: sed sat esse appetere aliquid bonū, vel quod boni speciem habeat, cū id omne necessariō summū bonum aliquo modo participet.

DISPV

DISPVATIO TERTIA.

DE FOELICITATE.

QVÆSTIO I.

Vtrum fœlicitas consistat in bonis externis.

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta ostendere videantur in iis consistere.

Boët lib. 2. de
Consola. Phil.
D. Tho. 1. 2. q.
2. & li. 3. cont.
Gent. à ca. 25.
Tullius in lib.
de Fin. & in
quæst. Tuscul.
Sene. in lib. de
Vita beat.

N hac disceptatione sciendum in primis beatitudinem nihil aliud esse, quàm summum hominis bonum. Quod à Boëtio 3. de Consolatione, Prof. 2. definitur, status omnium bonorum aggregatione perfectus: & à Tullio 3. Tusculan. quæst. secretis malis omnibus cumulata bonorum complexio. De nulla autem re apud Philosophos tanta dogmatum varietate certatum fuit, vt de hominis fœlicitate: de qua Aristoteles 1. & 10. Ethicor. Lactantius lib. 3. Diuin. institut. Diuus Ambrosius lib. 2. de Officiis. Clemens 2. Strom. Eusebius lib. 1. de Præparatione Euang. cap. 20. Diuus Augustinus 13. de Trinit. cap. 4. & 19. de Ciuit. Dei, cap. 1. vbi ait M. Varronem collegisse 288. sententias, quæ esse poterant, Philosophorum de Beatitudine.

Quid sit beatitudo.

Mira opinio-
nū discrepan-
tia circa bea-
titudinem.

QVONIAM inter omnes constat fœlicitatē hominis, bonum esse, disquirendum occurrit in quonam bono ea consistat. Cū verò bonorum, vt superius diximus, tria sint genera, bona externa, bona corporis, bona animi, hæc tria ad controuersiam diiudicandam breuiter percurremus. Sunt autem externa bona potissimum diuitiæ, potestas, honor, gloria; ex quibus posteriora duo eo inter se differunt, quòd honor sit reuerentia, quæ alicui exhibetur in testimonium virtutis, aut alterius excellentiæ, quæ in illo est, gloria verò, vt Diuus Augustin. lib. 83. quæst. 31. ait: *Est clara cum laude notitia*: vel, vt definit Tullius in lib. de Inuent. *Est frequens de aliquo fama cum laude*. In primis ergo, quòd fœlicitas, hoc est summum hominis bonum, sit in opibus & diuitiarum affluentia, viderur posse ostendi, Nam fœlicitas est status omnium bonorum aggregatione perfectus, qui status diuitiis maxime obtinetur: siquidem, vt 5. Ethicor. c. 5. Aristoteles docet, omnia pecuniis possidentur, & vt dicitur Ecclesiastæ 10. *Pecunia obediunt omnia*.

Honor quid.
Gloria quid.

1. argum.

SECUNDO, quòd sit in potestate, & dominatu suadetur. Nam fœlicitas in eo consistit, quo homines ad Dei similitudinem

2. argum.

C 3 pro

proprius accedunt, quod certè interuentu potestatis, ac regiminis assequuntur, vnde ij, qui aliis præfunt, in diuinis litteris Dij vocantur. Exod. 13. *Diis non detrahes.*

3. argum.

Pro Archia.

TERTIO, quod in gloria, siue in honore sita sit, ostenditur. Nam in eo esse videtur, quod ab hominibus ardentius expetitur: eiusmodi verò est gloria, siue honor, vt testatur Cicero: *Trahimur, inquit, omnes laudis studio, & optimus quisque maxime gloria ducitur.* Est etiam eiusdem rei argumentum, quod nullius boni iactu ram, tam iniquo animo patiuntur homines, quàm honoris, & gloriæ.

ARTICVLVS II.

Negatiuam partem questionis veram esse.

1. conclus.

RO quadrupartita illa varietate externorum bonorū, quatuor conclusiones statuemus. Prima sit. Fœlicitas non consistit in diuitiis. Probatum primū, quia summum hominis bonum non subiacet fortunæ: siquidem bona fortuna, cuiusmodi sunt diuitiæ, absque studio rationis obueniunt: summum verò hominis bonum par est, vt non nisi per rationem, quæ in homine potiorem locum obtinet, adipiscatur. Item, quia, vt docet Aristoteles 1. Politic. cap. 6. diuitiarum duo sunt genera, quædam naturales, quæ videlicet à natura nobis ad vsum tribuuntur, vt plantæ, iumenta, prædia: quædam artificiale, vt pecunia, quam ars humana ob facilitatem ad permutationes faciendas inuenit: est enim nummus aliorum bonorum fortunæ, tanquam communis mensura. Quod verò in nullo horum fœlicitas sit posita, ostenditur: quia diuitiæ naturales non comparantur sui gratia, sed ad sustentandam vitam, atque ita non sunt vltimus finis; multò minus autem artificiales, quæ propter naturales quærentur. Tertio id, in quo distribuendo maius est bonum, quàm in possidendo non potest esse summum bonum: siquidem hoc tale esse oportet, vt possessorem beatū reddat atque maius bonum est in distribuendis, quàm in possidendis diuitiis: ergo, &c.

2. conclus.

SECUNDA conclusio. Fœlicitas non consistit in potentia. Probatum, quia potentia humana instabilis est, nec hominis voluntati subiacet: & tam bonis, quàm malis obuenit. Præterea potest quiuis ea in vtramque partem benè & malè vti. Item potentiam, & imperium comitatur odium, & timor. Quod pertinet vulgatum illud: *Necesse est multos timeat, quem multi timent.* & illud Senecæ: *Simul ista posuit conditor mundi Deus odium & regnum.* Cum ergo oporteat fœlicitatè ab hisce malis, & incommodis liberam, & ex omni parte innoxiam esse, patet non debere illam in potentia, & dominatu collocari.

TER

De honore
Plato 5. de leg.
Aristo. 1.
Ethic. 12. &
1. Rhet. cap. 1.

TERTIA conclusio. Fœlicitas non consistit in honore Probatum, quia, vt disputat Aristoteles 1. Ethic. cap. 5. beatitudo debet esse in beato: honor verò est in eo, qui honorem exhibet, non cui exhibetur. Item, quia honor impenditur ob aliquam excellentiam, estq; illius quasi testimonium: hominis autem excellentia, & dignitas in ipsa eius beatitudine maxime continetur. Quo fit, vt possit quidem honos beatitudinem cõsequi, non tamen ipsam beatitudinis rationem in se formaliter includere.

4. conclus.

QUARTA conclusio. Fœlicitas non consistit in gloria, seu fama. Probatum. Nam fœlicitas est solidum, verumq; bonum: sæpè autem contingit gloriam, & famam fucaram esse, ac falsis populorum rumoribus collectam: cum sæpè homines decipiantur, & arbitrato suo quæ volunt in vtramque partem de aliis prædicent. Item, quia gloria reddit homines elatos, & insolentes, quod pertinet illud Senecæ: *Qui vixit notus omnibus, moritur ignotus sibi.*

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

ARGUMENTA primi articuli hunc in modum soluenda sunt. Ad primum dicendum omnia pecunia possideri, eidemque obedire: omnia inquam non simpliciter, vt planum est: sed omnia venalia, quatenus ea omnia pecunia comparantur: tum etiam quia plerique diuitibus obtempant, & ad eorum se nutus effingunt.

Diut. 1.

AD secundum respondendum, eisi dominatu fiant homines admodum similes Deo: aliud tamen esse, quo ad Dei similitudinem propius, & excellentiori modo accedant, nimirum eam contemplationem, in qua, vt progressu dicemus, hominis fœlicitas consistit.

Dilut. 2.

AD tertium vehementius esse contemplationis desiderium, in qua sita est fœlicitas, quàm honoris cupiditatem. Nec obstare quòd multi tam grauiter ferant honoris iacturam, vt eam etiam aliorum bonorum, quæ ad animum pertinent amissione plaris faciāt: id enim ex deprauato affectu, & ambitionis studio prouenit.

Dilut. 3.

QVÆSTIO LI.

Vtrum fœlicitas consistat in bonis corporis.

ARTICVLVS I.

Argumenta pro parte affirmatiua.

BONA corporis potissimum sunt: volu prætes sensuum valetudo, pulchritudo, robur. Quod in his fœlicitas sit collocata, hæc argumenta videntur ostendere: Fœlicitas est in eo, quod propter seipsum expetitur: sed ita

1. argum.

Arjst. ita se habet voluptas, vt testatur Aristoteles 10. Ethic. cap. 2. aiens ridiculum esse ab aliquo quære, cur delectari velit. Igitur fœlicitas est in voluptate. Corroboraturq; argumentum: quia, vt summa miseria in doloribus: ita summa beatitudo in dolorum vaucitate, & delectatione videtur ponenda.

2. argum. SECUNDÒ, id quod ipsum esse, & vitam hominis conseruat, est summum hominis bonum: atqui valetudo conseruat ipsum esse, & vitam hominis, vt patet: ergo valetudo est summum hominis bonum. Accedit quòd valetudo vitam maximè iucundam reddit: ac sine illa nec sensuum functiones, nec ipsa contemplatio suavis est. Ideòque scitè dictum est à D. Augustino in lib. de Bono coniugali, cap. 23. Melius esse habere Zachæi staturam, et si contractam, & breuem cum sanitate, quàm Golizæ, cum febrì: & à Platone in Gorgia, optimum esse valere, secundò formosum esse, tertio diuitias possidere nulla fraude quæsitas.

D. Aug.

Plato.

3. argum. Pulchritudo quid.

ITEM, quòd beatitudo collocanda sit in pulchritudine ostenditur, quia pulchritudo, quæ definitur apta membrorum compositio cum coloris suauitate, videtur præcipuum hominis ornamentum: aded, vt præstans forma communibus suffragiis imperio digna iudicetur, & oris venustas ipsam virtutem grauiorem, amabilioremque reddat, vti Latinus Poëta significauit illo carmine:

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

Euripides.

Virg. 5. Æn.

ARTICVLVS II.

Astruitur pars negatiua.

1. argum.

PROPOSITÆ quæstioni hæc conclusio satisfacit. Fœlicitas non consistit in bonis corporis. Huiusce conclusionis veritatem hæc argumenta satis ostendunt. Primum. Esse hominis continetur animo & corpore: & esse corporis pender ab animo, atque ipsum corpus propter animū est, sicuti materia propter formam, & instrumenta propter motorem: igitur omnia bona corporis ad animi bona tanquam finem conferuntur: atque adeò fieri nequit, vt beatitudo, quæ est vltimus finis, proindeq; ad nihil aliud referri debet, in bonis corporis posita sit.

2. argum.

SECUNDVM. Summum hominis bonum non potest esse homini, & belluis commune: sed ita se habent bona corporis. Non igitur in iis consistit humana fœlicitas.

Lege Phil. lib. 10. cap. 69.

3. argum.

TERTIVM. Multa animantia rationis expertia corporis bonis homini excellunt: quædam enim diurniora sunt, alia robustiora, alia velociora: igitur si fœlicitas constituta esset in bonis corporis non præstaret homo, dignitate finis, cæteris animantibus.

QVARTVM.

QVARTVM. Summa fœlicitas excludit omne turpitudinis dedecus, & miseriam: alioqui idem simul esset miser & beatus: at bona corporis possunt inueniri simul cum vitiorum turpitudine & infamia: ergo fœlicitas non est in iis bonis constituta.

ARTICVLVS III.

Prinatum, quod fœlicitas non sit in voluptate.

Lege Lael. li. 3. cap. 7. Senecam libro de Vita beata. Laertium lib. 10. de vit. C. Astru. 7. Beat. her. 1. M. Albert. 1. Ethic. tract. 5. c. 7.

IRCA voluptatem peculiariter aduertendum varia de illa exitisse philosophantium dogmata. Nam quidam eam malum esse dixerunt: alij neque bonū, neque malum: alij bonum, & ex iis nonnulli in ea fœlicitatem posuere: alij quidem in voluptate animi, quæ ex contemplatione rerum & actione virtutum oritur: alij in vtraque voluptate, animi videlicet & corporis, & in indolentia, siue dolorum & molestiarum vacuitate: atque ita sensisse Epicurum affirmat Torquatus apud Ciceronem 2. de Finibus, & Seneca in lib. de Vita beata. Hic autem error quatenus sumit voluptatem pro ea quæ ad corpus pertinet, quomodo præsentè attingit disputationem, refellitur tum iis omnibus rationibus quibus ostensum fuit fœlicitatem non esse in bonis corporis constitutam: tum speciatim argumento illo, quod affert Aristoteles 7. Ethic. cap. 11. nimirum quia voluptates corporis impediunt prudentiam, & quòd vehementiores sunt, eò densiorem menti caliginem offundunt, & rationis ac iudicij arcem occupant, animumq; illecebris in seruitutem pertrahunt, & ita deiiciunt, vt nihil magnum, aut excelsum molitur: Vnde illud Senecæ in lib. de Vita beata, cap. 7. voluptatem sæpius inuenias latitatem ad tenebras, captiuatam circa balnea, & sudatoria mollem, eneruatam mero atque vnguento madetem, pallidam obfuscatam, in medicamentis inuolutam.

Opiniones Philosophorum de voluptate.

Tullius. Seneca.

Arist.

DEINDE confirmatur idem institutum, quia summi boni adeptio debet esse stabilis, & eiusmodi, vt eam non consequatur tristitia: at multò secus habent voluptates corporis, quæ, vt ait Philo Iudæus in libro de Gigant. canum more primùm adblandiuntur, tunc repente mutata morsum insigunt insanabilem, quod Boëtius lib. 3. de Consolat. metro 7. ita cecinit.

Philo.

Boët.

*Habet hoc voluptas omnis
Stimulis agit furentes,
Apiumq; par volantium
Ubi grati mella fudit,
Fugit & nimis tenaci
Ferit icta corda morsu.*

Lege D. Augustinum lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 20. vbi affert tabulam quandam, quam philosophi nonnulli ad ingerendum pudorem iis, qui corporis voluptatibus virtutes meriebantur, pingebant, in qua voluptas in sella regali quasi delicata quædam re-

D. August.

In lib. Ethic. Arist.

D gina.

gina consideret, eiq; virtutes famulæ subiicerentur obseruantes eius nutum, vt facerent quod illa imperaret. Cuius etiam tabulæ meminit Iulius 2. de Finib.

ARTICVLVS IV.

Respondetur argumentis in contrariam partem adductis.

Sol. 1. arg.

RGVMENTA initio proposita hunc in modum explicanda sunt. Ad primum dicendum summum bonum experi propter se, voluptates autem, saltem ex intentione primaria, auctoris naturæ datas esse gratia operationū, vt agentia suauius ac promptius munia sua obeant: quemadmodum sal non propter se, sed ad condiendos cibos adhibetur. Itaque voluptates si ordinatè & ex primarij illius instituti regula appetantur, non propter se, sed propter actiones quærentur. Aristoteles autem loco illo decimi Ethicorum delectationem & operationem, ex qua delectatio percipitur, non tanquam duo, sed tanquā vnum quid accepit: quasi diceret ridiculum esse quætere, cur quis operando delectari, & delectando operari velit: præsertim cum notum sit appetitum voluptatibus magnopere allici & deliniri. Ad confirmationem eiusdem argumenti dicimus summam miseriam non esse positam in doloribus, sed in opposito, seu priuatione eius boni, in quo summa fœlicitas est: de quo postea.

Aristot.

Sol. 1.

AD secundum negandum est antecedens, & ad reliquam argumenti partem dicendum tantummodo concludere valetudinem ad naturalem huius vitæ beatitudinem & iucunditatem requiri, eandemq; ex sententia Platonis inter bona corporis principem locum habere, non tamen in ea fœlicitatem consistere. Ad tertium, pulchritudinem præcipuum esse ornamentum non totius hominis, sed corporis, ac tamen si virtutem ipsam decorer, non ideo homini maiorem decoris excellentiam, quàm ipsius virtutis actum, contemplationemque conciliare.

QVÆSTIO III.

Utum beatitudo consistat in animi operatione.

ARTICVLVS I.

Astruitur pars affirmatiua.

VM oporteat fœlicitatem in eo, qui fœlix dicitur, insidere, & ex superiore disceptatione constet fœlicitatem non esse in bonis corporis, consequens est vt in bonis animi sita sit. Rursus cum animi bona, si generatim loquamur, sint potentia, habitus, & operationes: duo verò propria ad operationem ordinantur, fœlicitas autem propter se expetatur: utique asserendum erit fœlicitatem in animi operatione consistere. Quod docet etiam Aristoteles 1. lib. Ethicorum cap. 7. & lib. 10. cap.

Animi bona.

Aristot.

cap. 6. & lib. 2. Polit. cap. 3. & lib. 2. Magnor. Mor. cap. 10. potestq; inde confirmari, quia beatitudo est vltima hominis perfectio; vnumquodque autem tunc perfectum est, cum in actu existit: vltimus verò actus in iis, quæ operationem vendicant, est ipsa operatio.

OBICIAT tamen aliquis Beatitudo definitur à Boëtio status omnium bonorum aggregatione perfectus: igitur beatitudo non consistit in operatione, sed potius in statu, & quasi habitu. Secundo, si beatitudo in operatione consisteret, nemo, nisi cum actu talem edit operationem, esset fœlix appellandus, hoc autem absurdum est, cum ex eo sequatur eundem hominem breui tempore nunc beatum esse, nunc infelicem: ergo &c. Tertio, Habitus est perfectior actu: igitur beatitudo in habitu, non in actu, siue operatione collocari debet. Antecedens probatur, quia habitus est tum principium actiuum, tum finis sui actus, cum ab habitu eliciatur actus, ideoque hunc frequentemus, vt illum perficiamus. Item quia stabiliora perfectioris conditionis sunt, vt docet Aristoteles 3. Ethic. cap. 1. habitus vero ex suo genere stabiliores sunt, cum hi permaneant, illi confestim euanescent.

AD primum horum respondendum ex D. Thoma in 1. 2. q. 3. art. 2. Cum beatitudo definitur status, solum iudicari beatum esse in statu boni perfecti. Itaque propositio illa, Beatitudo est status, non est essentialis, formalis (ve, sed causalis, vt ibidem annotauit Caietanus, quasi dictum sit beatitudinem esse causam status perfecti. Ad secundum, vt quis fœlix vocetur, sat esse versari in actione, vt ratio præscribit, & vitæ huius conditio, atq; humana imbecillitas fert. Quod attinet ad tertium argumentum, quo petitur habitus ne, an actus perfectior sit, asserendum actum simpliciter perfectiorem esse habitu. Primum, quia vnumquodque vt minus dependet, ita excellentioris naturæ est, at minus dependet actus ab habitu, quàm contra: siquidem habitus naturalis, de quo loquimur, non nisi per actum gignitur, cum tamen actus absque habitu elici possit. Secundo, quia præstantius est id, cuius gratia aliud est, vt docet Aristoteles 2. Physic. cap. 3. text. 3. 1. & 1. Magnorū Moral. cap. 1. habitus autè propter actum est, tanquam propter quidpiam optimum, vnde Aristoteles 7. Physicor. cap. 3. text. 17. definit virtutem dispositionem perfecti ad optimum, hoc est, vt ibidem D. Thomas interpretatur, qualitatem qua subiectum aptè perficitur ad exercendum actum, qui comparatione habitus virtutis optimum quidpiam est. Quare non videtur negandum actum absolute præstare habitui, licet in naturalibus. Quid verò de supernaturalibus iudicandum sit, quod à quibusdam in vtramque partem disputari solet, non est huius loci constituere.

IS autem, quæ contra nostram asserionem de naturali actu obiecta sunt, facile respondebit qui dixerit, etsi habitus sit

D 2. prin.

Lego D. Tho.
3. contra Gent.
cap. 26. & in
1. 2. quæst. 4.
art. 2. Per
Caiet. n. s. s. m.
loc.

Obiect. 1.

2.

3.

Dilat. 5.
Obiectio.

Dilat. 2.

Dilat. 3.

Actus perfectior habitu.

Aristot.

principium actus, & causa æquiuoca illius, non proinde nobilior rem esse, cum non sit causa æquiuoca principalis, sed instrumentaria. Item licet operemur, ut habitus perficiamur, tamen cum ipsa habitus perfectio sit gratia operationis, ut videlicet promptius & suauis operari possimus, ratum manere finem habitus, esse operationem.

Ad secundum dicitur cum Richardo in 4. d. 49. in 1. princip. q. 4. pronuntiatum Aristotelis intelligendum cæteris paribus, quod in se proposita non euenit, ut ex dictis constat, cum operatio aliunde maiorem habeat perfectionem.

ARTICVLVS II.

In quam operatione felicitas posita sit.

Multiplex diuisio felicitatis.

ut autem doceamus in quam operatione beatitudo consistat animaduertendum est beatitudinem duplicem esse, supernaturalem & naturalem: rursus utramlibet harum bipartito diuidi, nimirum supernaturalem in eam, quæ ad hanc mortalem vitam, & in eam, quæ ad aliam vitam pertinet: item naturalem in speculatiuam & practicam.

Beatitudo super naturalis alterius vite.

Supernaturalis beatitudo, quæ in alia vita obtinetur, consistit in intuitiua diuinæ naturæ contemplatione, ut sentit D. Tho. 3. contra gent. cap. 25. & 26. & Quodlib. 8. art. 19. eiusq; sectatores variis in locis, & alij contra Scotum in 4. d. 49. q. 4. & 5. Henricum Gandauensem in summa art. 49. q. 6. Egidium quodlib. 3. q. 19. aliosq; non paucos asserentes prædictam beatitudinem sitam esse in actu amandi Deum clarè visum: item contra D. Bonauenturam in d. q. 49. 1. p. distinct. q. 5. M. Albertum dist. 48. art. 4. Alensem 3. p. q. 23. memb. 1. & 4. p. q. 92. m. 2. art. 4. & alios, qui eam collocant in utroque actu simul, intellectus & voluntatis, hoc est intuitiua contemplatione diuinæ naturæ, & in amore seu fruitione eiusdem.

Sententia D. Thomæ, quam eius assertores multis argumentis confirmant, breuiter hoc modo ostendi potest. Beatitudo formalis nihil est aliud, quàm adeptio & possessio finis ultimi: atqui sola clara Dei visio hoc sibi vendicat: ergo ea sola est beatitudo. Maior in confesso est apud omnes, colliturq; ex illis verbis primæ ad Corinthios 9. Sic currite, ut comprehendatis, & primæ ad Timoth. 6. Apprehende vitam æternam: Minor probatur, quia voluntas non est potentia apprehendens, sed appetens, & eius actus non est apprehensio, sed inclinatio, qua trahitur ad rem amatam, iuxta illud Diui Augustini libro decimotertio confessionum capite nono: Amor meus pondus meum: intellectus autem est potentia apprehensiuus, quæ ex suo peculiari modo operandi trahit ad se obiectum, sibi que præsens & unitum possidet, ergo &c. Item summa beatitudo consistit

Ad Corint.

D. Augusti.

consistit in operatione omnium perfectissima, sed intuitiua contemplatio diuinæ essentia est huiusmodi: igitur in ea summa beatitudo consistit. Probatur assumptio, primum quia potentia, à qua elicitur, nempe intellectus, est omnium nobilissima, ut docet Aristoteles 10. Ethic. capit. 7. & 8. quod ex eo quoque suaderetur, quia obiectum intellectus est simplicius, & abstractius obiecto voluntatis, cum intellectus perfecto actu feratur in rem, abstrahendo ab existentia: voluntas verò actu perfecto nihil, nisi cum ordine ad existentiam appetat. Nemo enim pecuniam. V. G. nisi ut eam possideat, optat, amat. &c.

Quod ad supernaturalem huius vitæ beatitudinem spectat, cum istiusmodi beatitudo sit tendentia quædam ad supremam illam felicitatem, de qua proximè disseruimus, utique oportet eam in actione charitatis supernaturalis potissimum contineri: quia talis tendentia maxime fit per actus meritorios, quos partim elicit, partim imperat charitas. Quare & Christus Dominus, cælestis disciplina magister in sermone de beatitudinibus huius vitæ beatitudinem in virtutum actionibus constituit. Nec obstat, quod voluntas, in qua insidet charitas, secundum gradum ordinemque naturæ minus perfecta sit, quàm intellectus: fat enim est eam perfectiorem esse, si spectetur quoad rationem & officium tendendi per actiones meritorias ad cœlestem patriam, & Dei visionem, tanquam ad vltimum terminum creaturæ intellectualis.

2. Cath. 5.

Itaque non probatur nobis eorum sententia, qui supernaturalem huius vitæ beatitudinem præcipue in cognitione supernaturali Dei, siue in dono sapientiæ collocant. Etenim licet donum hoc, aliæque eiusmodi, quæ nostris animis diuinitus infunduntur, ad beatam vitam promoueant: ea tamen promotio in actionibus charitatis præcipue consistit. Charitatis, potius diximus, quàm gratiæ, quia gratia ex eorum sententia, qui eam à charitate distinguunt, quam magis probamus, non proprie, vel saltem non immediatam dicitur operandi principium, sed charitas. Beatitudo autem cum in operatione sit, ei habitui, à quo talis operatio proximè oritur, tanquam fonti, ac principio ascribenda est.

Porro naturalis huius vitæ felicitas duplex est, ut ante monuimus, docetque Aristoteles 10. Ethic. à cap. 7. altera practica, quæ vitæ actiue finis est, altera contemplatiua, quæ est vitæ contemplatiue finis. Felicitas practica, cum necessariò sita esse debeat in actione vitæ practicæ, utique consistit in operatione secundum virtutem moralem, maxime prudentiam, quæ est virtutum regula, atque inter eas principatum obtinet. Contemplatiua sita est in contemplatione, potissimum Dei, & aliarum etiam substantiarum materiæ expertium: siquidem hæc est nobilissima speculatiui intellectus operatio: nec in hoc statu (nulla habita ratione alterius vitæ, ad quam tendimus, & in qua supernaturalem

Legè D. Tho. in 2. d. 41. q. 1. art. 1.

Beatitudo supernaturalis huius vitæ.

Felicitas practica.

Felicitas contemplatiua.

beatitudinem nos adepturos speramus) secundum naturæ vires perfectiori modo Deum possidemus.

ARTICVLVS III.

Enodatur felicitatis definitio ab Arist. tradita.

Definitio felicitatis.

HINC non difficile erit intelligere definitionem felicitatis traditam ab Aristotele I. Ethicor. cap. 7. Felicitas est operatio animæ per rationem, aut non sine ratione, secundum virtutem in vita perfecta. Dicitur enim operatio animæ per rationem siue intellectum, id est, operatio edita à potentia intellectiua: vel non sine ratione, id est, vel ab intellectu præscripta, & reuulgata: siquidem actiones humanæ, vel ab intellectu per se eliciuntur, vel ab aliis potentiis, quas intellectus regis, & gubernat. Dicitur, secundum virtutem, quia oportet actionem, in qua felicitas ponitur, studiosam esse, rectæque rationi consentaneam. Additur postremo, in vita perfecta, quia vt vna hirundo nõ facit ver, ita nec dies vnus vnæ operatio reddit hominem felicem: proindeque vt quis felix dicatur, oportet totius vitæ decursu, aut longo tempore eam actionem, in qua beatitudo consistit, exercere.

Cui felicitati conueniat tradita definitio.

PROPOSITA definitio si in eo sensu, quem præ se fert, accipiat, utriusque felicitati tam practicæ, quam speculatiuæ conuenit, vt cõsideranti planum erit: ex mente tamen Aristotelis, qui, loco superius adducto, de felicitate dumtaxat actiua differit: soli actiuæ conuenit, atque aded secundum eam limitationem nomine virtutis sola virtus moralis accipienda erit, in cuius actione tantum actiua felicitas collocatur.

Discrimen inter felicitatē contemplatiuam huius & alterius vitæ.

NONNULLA hinc aduertes. Primum est, cum in hac vita tot ærumnis & incommodis animi corporisque obnoxia, neque actiua, neque contemplatiua felicitas perfecte possideri queat, neutram in hoc statu appetitum hominis perfecte satiare, esto illum aliquo modo expleat: quatenus prudens & sapiens eorum, quæ obtinere non valet, inopiam moderato, & imperturbato animo fert. Secundum est, felicitatem contemplatiuam naturalem non eodem prorsus modo esse in cõtemplatione sitam, quo beatitudo supernaturalis alterius vitæ in intuitiua diuinæ naturæ cognitione. Nam cum Dei & substantiarum separatarum consideratio in hac vita simul cum morum prauitate inueniri possit: cum qua tamen felix nemo dicitur, asserendum est licet essentia felicitatis contemplatiuæ naturalis in ea quam diximus, contemplatione præcipue collocata sit: necessariò tamen formaliter includere morum probitatem, & virtutum actiones, quas essentia supernaturalis beatitudinis non ita includit. Ratio discriminis est, quia morum sanitas non necessariò prædictam contemplationem naturalem

turalem comitatur, vt planum est: quæ tamen necessariò sequitur ex diuinæ essentiæ visione, in qua, virtute, continetur, quæque eodem instanti, quo elicitur, parit ex se voluntatis rectitudinem, amorem Dei, ac cætera, quæ ad statum illum omnibus bonis cumularum exiguntur.

TERTIVM est, felicitatem contemplatiuam perfectiorem esse actiua. Quod ex eo patet, quia contemplatio cum suapte natura propter se queratur, nobilior & excellentior est, quam praxis, quod docuit Aristoteles lib. 6. Ethicorum, cap. vlt. & lib. 10. eiusdem operis, cap. 7. & lib. 7. Politicor. cap. 2. Idemque censuit Plato in Philebo, vbi ait vitam contemplationi dicatam cæterarum omnium diuinissimam esse: & lib. de Regno, numerans duo regna, vnum Iouis, alterum Saturni, hoc illi prætulit, per illud actionem, per hoc contemplationem significans. Lege in eandem sententiam Alcinoum in lib. de Doctrina Platonis, cap. 2. Tyrium Maximum ferm. 6.

Felicitas contemplatiua perfectior, quam practica.

Plato.

QVÆSTIO IV.

Vtrum ad felicitatem externa bona requirantur.

ARTICVLVS I.

Diuersæ Philosophorum opiniones.

ST de re proposita contentio inter Stoicos & Peripateticos. Stoici partem negatiuam acerrimè tuentur, appellantque felicitatem Peripateticam, quæ externa bona asciscit, mollem & eneruatam. In quam sententiam multa Cicero in 2. Paradoxo, & Tuscul. quæst. lib. 5. & Seneca Stoicæ disciplinæ alumnus variis in locis. Videtur autem dogma hoc ex eo comprobari, quia oportet felicitatem à casu & fortuna minimè dependere: à quibus tamen dependeat necesse est, si externa bona, quæ magna ex parte fortuita sunt, requirit. Item, quia felicitas consistit in actione virtutis: hæc autem probatur splendetque magis in aduersis, quam in prosperis, vt rectè ait Seneca in libro de Diuina prouidentia: *Gubernatorem, inquit, in tempestate maris, in acie militem intelligas. Unde possum scire quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitijs affuis? unde possum scire quantum aduersus ignominiam, & infamiam, odiumque, populare constantiæ habeas; si inter plausus senescas?*

Opinio Stoicorum.

Seneca.

QVIN & Poëtæ, vt illustre solidæ felicitatis exemplum hominibus proponerent, Herculem induxerunt post multorum laborum tolerantiam de fortuna triumphantem, & in cœleste domicilium ascendentem. De quo est illud Boëtij lib. 4. de Consolatione metro 7.

Boëtius.

Ite

*Ite nunc fortes, ubi celsa magni
Ducit exemplaria: cur inertes
Terga nudatis? superata tellus
Sidera donat.*

Postremò idem confirmatur, quia quod ad rectè & laudabiliter viuendum sufficit, id etiam ad fœlicitatem sat est: atqui virtus ita se habet: cum probum virum & omni laude cumulatum reddat. Viderur igitur ea per se abundè sufficere ad fœlicitatem. Atque huic sententiæ Aristotelem & Platonem subscripsisse ait Tullius 5. Tuscul. quæst. Quare Lucianus in Aristotelem iocatus Alexandrum Magnum apud inferos inducit asserentem, Aristotelem versutum & callidum virum nixum fuisse persuadere munera fortunæ necessaria esse ad summum hominis bonum, vt auderet ea ab ipso petere, ac bona fronte recipere.

Tullius.
Lucianus.

In dialo. Diogenis & Alexandri.

ARTICVLVS II.

Aristotelis sententia, eiusque comprobatio.

Fœlicitas hominis politici.

RE tamen vera Aristoteles 1. lib. Ethicor. cap. 8. censuit ad fœlicitatem non qualemcumque, sed hominis politici, & qui in Reipubl. luce versatur, requiri externa bona, tanquam instrumenta ad defendendam Rempubl. ad beneficentiam exercendam, ad propulsandas iniurias, aliâq; munera eiusmodi. Quæ sententia vera est: etenim nemo externam & politicam fœlicitatem obtinere dixerit eum, qui bonis ad hæc præstanda destitutus sit: licet absque iis quilibet priuatus homo in se spectatus, tam contemplatiua, quam practica fœlicitate potiri queat.

Sol. arg.

ARGVMENTA verò, quæ superius adduximus, hanc habent explicationem. Ad primum dicendum non esse absurdum fœlicitatem sub aliqua consideratione, & quoad perfectionem, accidentariam, pendere aliquo modo à fortuitis euentibus: dummodo quoad essentiam ab iis nequaquam pendeat. Ad secundum respondendum, esto virtus maius specimen sui det magisq; luceat in aduersis: tamen, quantum ad beatitudinis splendorem attingit, magis appetere in prosperis, in quibus præstantis animi argumentum est moderationem seruare, euagantes appetitiones comprimere, neque vana iactatione extolli. Qui autem in egestate, & rerum familiarium iactura, ac denique aduersis rebus diu tolerandis animi constantiam exhibuere, etsi magna laudum encomia iure obtinuerint, non iccirco putandum eos civilem politicamve fœlicitatem assecutos fuisse: plura enim ad hanc requiruntur, quam ad rectè, & cum laude viuendum. Neque aliud sensit Plato vbi rectè sensit, neque Aristoteles cum de hac fœlicitate differunt. Lege D. Thom. in 1. 2. quæst. 4. art. 7.

DISPV

DISPVATIO QVARTA.

De tribus principijs humanorum actuum, voluntate, intellectu, & appetitu sensitiuo.

VIA præcipua Moralis scientiæ consideratio versatur circa actus humanos, quibus comparatur, in quibusve consistit hominis fœlicitas: doctrinæ ratio postulat, vt, postquam de fœlicitate egimus, de humanis actibus disputemus, ac primùm de eorum principijs, voluntate, intellectu, & appetitu sensitiuo.

QVÆSTIO I.

Vtrum omnes actus humani à libera voluntate proficiantur.

ARTICVLVS I.

Argumenta in partem negatiuam.

PARS negatiua propositæ controuersiæ his argumentis videtur ostendi. Actus, quibus animæ beatæ diuinam essentiam clarè vident, visamq; amant, humani sunt, cū in iis supernaturalis beatitudo hominis consistat: & tamen ex communi Theologorum sententia non sunt actus liberi, sed necessarij: nec enim in beatorum potestate est eiusmodi actus non elicere. Non igitur omnes actus humani à libera voluntate proficiuntur.

SECUNDÒ. Actus, quos somniantes, & mente capti exercent, dum disputant, ratiocinanturque: item actus subiti voluntatis & intellectus, sunt humani, quandoquidem soli homini conueniunt, nec tamen liberi sunt: alioqui posset in eos culpa, aut meritum cadere. Ergo aliqui sunt actus humani absque libera voluntate.

TERTIÒ. Multi actus ab appetitu & externis membris administrati, sunt humani, siquidem bonitatem, malitiãve moralem sortiuntur: & tamen ij non sunt à voluntate, cum actus voluntatis sint immanentes. Igitur multi actus humani non oriuntur à voluntate.

In lib. Ethic. Arist.

E ARTI

ARTICVLVS II.

Explicatio controuersie.

VT propositæ quaestioni satisfaciamus, quædam prænoranda sunt. Primum est bifariam posse aliquem actum dici humanum, nimirum vel quoad substantiam entitatemve, quo pacto omnes ac solæ operationes, quæ manant à potentiis propriis homini, vt homo est, humanæ dicuntur, vt ratiocinari & flere: vel quoad operandi modum. Quia verò proprius modus operandi hominis prout à belluis distinguitur, est ita agere, vt suarum actionum dominium & libertatem gerat (bruta enim imperu naturali operantur, nec tam agunt, quam aguntur, vt D. Damascenus ait lib. 2. fidei Ortho. cap. 27.) fit vt posteriori modo exstant actiones humanæ vocentur, quas homo in sua libera potestate habet.

Actiones humanae quæ.

SECUNDO aduertendum voluntatem non ideo liberam, seu deliberatam vocari, quòd ipsa deliberet (deliberatio enim ad intellectum magis, quam ad voluntatem pertinet) sed quia præeuntem intellectus deliberationem sequitur. Quo fit vt illa actio dicatur à libera voluntate proficisci, quæ à voluntate intellectus deliberationem sequente elicitur, aut imperatur.

Hoc posito respondemus omnes actus humanos proficisci à libera hominis voluntate, quod ex eo ostenditur, quia etsi radix libertatis sit in intellectu, formalis tamen libertas à sola voluntate est, vt alibi ex professo declarabitur. Patetq; ex eo, quia libertas dicitur, qua aliquid, vt liber eligimus: electio autem fertur in bonum, quod cum sit obiectum voluntatis, consequens est, vt formalis libertas pertineat ad voluntatem. Quare nullus omnino erit actus humanus, qui non oriatur à voluntate siue eum ipsa in se eliciat, cuiusmodi est actus amoris, siue imperet, vt deliberata motio intellectus, vel appetitus, & vniuersim omnes actiones potentiarum, quæ voluntati subditæ sunt, si ab eis eliciantur, prout voluntati liberè mouenti subiiciuntur.

Libertas quid.

ARGUMENTA verò pro contraria parte ex dictis facile soluentur. Ad primum & secundam dicendum eiusmodi actus licet sint actus hominis, non tamen esse humanos in eo sensu & usurpatione, de qua hic agimus. Ad tertiam concessa maiori, ad minorem dic non omnes actiones, quæ à voluntate proficiscuntur, immanentes esse, sed quæ ab ipsa potentia manant, & in eadem manent.

QVÆ

QVÆSTIO II.

Utum voluntas intellectum: an intellectus voluntatem moueat.

ARTICVLVS I.

Proposita difficultatis enodatio.

DVERTENDVM moueri facultatem animæ ab aliquo nihil aliud esse, quam ab illo de potentia ad actum educi. Quare cum bifariam possit aliqua facultas animæ esse in potentia: nimirum vel quoad eliciendam, aut eliciendam actionem, quod vocatur esse in potentia ad exercitium actus: vel quoad hoc illudve agendum, id est, quoad producendum actum huius aut illius speciei, quod dici solet esse in potentia quoad actus specificationem: fit vt duobus modis prædicta facultas indigeat mouente, à quo ad actum perducatur; vno quoad actus exercitiū, altero quoad determinationem illius ad certam speciem.

SIT prima conclusio. Voluntas quoad exercitium mouet intellectum, sicuti & reliquas potentias quoad actus humanos. Hæc quaestione proxime sequenti accuratius probabitur; nunc ex eo breuiter ostenditur, quia principium actus cuiusque potentia actiua est ex fine: finis verò actuum intellectus continetur sub fine voluntatis, proindeque intellectus ad actus suos eliciendos à voluntate moueri debet. Diximus in conclusione, quoad actus humanos, quia ad actus subitos, qui omnem actum voluntatis antecedunt, non mouetur intellectus à voluntate, sed ab obiecto interuentu speciei intelligibilis & phantasmatis. Qua de re Maior in 1. d. 3. q. 2. Greg. in 2. d. 11. q. vnica. Lege quoq; si placet quæ in hanc sententiam scripsimus lib. 1. Physic. cap. 1. q. 2. art. 4.

Conclusio.

Actus subiti.

SECUNDA conclusio. Intellectus quoad speciem actus mouet voluntatem. Hæc suaderet, quia intellectus proponit voluntati obiectum, à quo, tanquam à principio formali externo, actus voluntatis speciem sumunt. Vbi aduerte bonum cognitum non solum sese habere ad actus voluntatis vt causam formalem externam, prout illis tanquam terminus, ad quem referuntur, speciem tribuit: sed vt finem, quatenus motu metaphorico allicit voluntatem. Utum verò notitia intellectus concurrat etiam actiue cum voluntate ad eius actus eliciendos controuersum est. Negatiuam partem sequitur Henricus Quodlib. 9. Capreolus in 2. d. 23. art. 3. ad 1. contra 1. conclus. Hispalensis in 2. d. 25. q. vnica art. 3. not. 1. Iauellus 9. Metaph. q. 6. Affirmatiuam tuentur Paludanus in 4. d. 49. q. 3. artic. 1. Gregorius in 2. d. 25. q. 1. contra secundam conclus. Gabriel ea lem d. q. vnica dub. 3. Soncinas 9. Metaph. q. 11. & q. 13. Vtraque nobis admodum probabilis videtur, quæ autem probabilior sit lib. 9. Metaph. diiudicandum erit.

2. concl.

E 2

ARTI

Obiecta, eorumq; dilutio.

RIT tamen qui probare contendat non posse intellectū à voluntate moueri, hoc argumento. Omne mouens est prius ac nobilius moto: sed intellectus est prior & nobilior voluntate, vt supra statuimus, docetq; Arist. lib. 10. Ethic. cap. 7. Igitur intellectus non potest à voluntate moueri. Maior probatur, quia quod mouet, agit: agere autem præstantius est, quàm pati, teste D. Augustino 12. super Genes. ad lit.

SE C V N D O. Voluntas nihil appetit, nisi quod ei ab intellectu representatur, quia vt docet D. Augustinus lib. 8. de Trinit. cap. 4. Nihil volitum, nisi prius cognitum. Igitur si vt intellectus actum suum eliciat: & voluntati aliquid proponat, debet prius à voluntate moueri: dabitur in actionibus voluntatis & intellectus infinita progressio: siquidem omnem actionem voluntatis antecederet actio intellectus, & omnem actionem intellectus, actio voluntatis absque villo primo actu.

TE R T I O. Intellectus per suam notitiam concurrat effectiuè actum voluntatis, vt est multorum philosophorum sententia: igitur si voluntas mouet effectiuè intellectum, & intellectus voluntatem: idem respectu eiusdem, hoc est eadem voluntas comparatione intellectus, simul erit mouens & motum.

Sol. 1. A D primum horum, dicendum fieri posse vt id, quod alio simpliciter deterius est, eodem tamen, alia consideratione & secundum quid præstantius habeatur. Nam v.g. potentia videndi nobilior est, quàm color, & tamen color, quatenus in illam agit, suam ei speciem imprimendo, excellentior quàm illa est. Sic ergo tamen si intellectus absolute præstantior sit, quàm voluntas nihil nimirum si voluntas spectata prout intellectum mouet, hac ex parte in ipso præstantior censeatur.

Sol. 2. A D secundum, concesso antecedente neganda est consecutio: & ad eius confirmationem dicendum, non omni intellectus actioni præire actionem voluntatis: quia tandem consistendum erit in aliquo actu intellectus, ad quem, vt supra diximus, intellectus ab obiecto interuentu phantasmatis moueatur: qui actus, quia saltè in suo primo ortu, naturalis est, & non liber: non oportet ad eum eliciendum concurrere voluntatem.

Sol. 3. A D tertium, vt cumque se habeat veritas antecedentis, quæ alibi, vt diximus, perpendenda erit, respondemus non sequi ex eo idem secundū idem esse simul mouens, & motum. Nam cum voluntas mouet intellectū ad eliciendam notitiam alicuius rei, non concurrat tunc intellectus per eandē notitiam ad illum actum actionem voluntatis, sed ad aliam: v. g. mouet voluntas intellectum ad

ad deliberandum iudiciūque ferendum de pharmaco: intellectus per hanc actionem non concurrat cum voluntate ad illum actum, quo eum voluntas mouet: sed ad alium, nempe ad electionem pharmaci, quod ei, vt conueniens ad obtinendam valetudinem, representat.

QVÆSTIO III.

Vtrum voluntas moueat omnes alias potentias ad actus suos exercendos.

ARTICVLVS I.

Constituitur pars affirmatiua.

SSERENDVM voluntatem mouere actiuè ad suos actus exercendos reliquas animæ potentias, quæ suapte natura eius imperio subduntur. Hæc assertio traditur à D. Augustino lib. 12. de Ciuitate Dei, c. 6. D. Damasceno lib. 2. Fid. c. 16. D. Anselmo de Conceptu Virg. c. 4. D. Thoma 1. part. quæst. 82. artic. 4. & aliis. Probatum autem eius veritas tum ipsa experientia: quandoquidem contemplamur, legimus, loco mouemur, præstantiusque cætera id genus munia, cum volumus. Tum ratione, etenim principium motionis cuiusque potentie actiue est ex fine, cum omne agens gratia finis operetur; bonum autem in commune, quod rationem finis habet, est obiectum voluntatis. Quare consequens est, vt voluntas omnes alias potentias ad suorum actuum exercitium moueat. Consecutio patet ex eo, quia semper ars & potentia, ad quam spectat finis vniuersalis, mouet ad agendum artem & potentiam, ad quam particularis finis sub illo vniuersali comprehensus pertinet, vt liquet in arte nauigatoria, & nauium confectrice, itémque in duce & tribunis: atqui omnes fines aliarum potentiarum comprehenduntur sub fine ac bono, quod est obiectum voluntatis, quia omnes potentie per suos actus tendunt in aliquod bonum: ergo, &c.

QVÆRI solet quonam pacto voluntas hanc motionem præster. Quam dubitationem duplici pronuntiato explicabimus. Primum sit. Voluntas non mouet alias potentias applicando, si loquamur de ea applicatione, qua res applicata aliquam præuiam motionem ab applicante accipit; vt cum quis admouet securim ad cædenda ligna imprimendo illi impulsus. Hoc ex eo ostenditur, quoniam voluntas nullam præuiam motionem iniicit potentiis, tum quia in hoc rerum genere non apparet quidnam eiusmodi præuia motio sit: tum quia talis motio superflua omnino

nino est, cum absque illa possit voluntas potentias mouere: quod in Physicis ex professo tractauimus, cum ostendimus causam primam non excitare agentia naturalia ad suas actiones præcedente aliqua motione, ut plerique D. Thomæ sectatores arbitrati sunt. Est enim quoad hoc par ratio in Deo, quatenus cum causis secundis concurrat, & in voluntate, ut cum potentijs.

Lib. 2. cap. 7.
quæst. 11. art. 2.

SECUNDVM pronuntiatum sit. Voluntas mouet alias potentias concurrente cum illis tanquam causa vniuersalior; ita ut ex potentia, cum qua voluntas concurrat, & ex ipsa voluntate fiat vna integra causa, à qua vna eademque numero actio manat. Huius pronuntii veritas ostenditur, primum ex analogia, quæ est inter alias causas vniuersales, & particulares, præsertim Deum & causas secundas: quandoquidem voluntas, ut fertur in bonum in commune, alia vero in potentia bona particularia; ita sese habet ad alias potentias, ut vniuersalis causa ad particulares. Quare, ut causa vniuersalis, verbi gratia, Deus, dum concurrat cum causis secundis ad agendum, ex ipso & causa secunda fit vna causa integra, à qua vna, eademque singularis actio oritur: ita proportionem quadam se habebunt voluntas, cæteraque potentia, quas illa mouet.

Ex dictis intelliges actionem, qua voluntas formaliter mouet alias potentias esse transeuntem: cum in ipsa voluntate non maneat, siquidem non distinguitur re ab actione aliarum potentiarum. Præterea eiusmodi concursus voluntatis interdum esse quid spirituale, cum nimirum voluntas concurrat cum potentia immateriali, ut cum intellectu: aliquando materiale, si videlicet concurrat cum potentia inhaerente organo corporeo, ut cum imaginatione.

ARTICVLVS II.

Quo pacto voluntas moueat sensus internos.

SCIENDVM ex Aristotele 1. Politic. cap. 3. & lib. 1. Ethic. cap. vlt. & ex D. Thoma 1. part. quæst. 81. art. 3. ad 2. duplex esse imperium, alterum, despoticum, seu dominicum: alterum politicum, seu civile, quod etiam regum appellatur. Imperium despoticum est, quo dominus imperat seruis, qui facultatem resistendi non habent, cum nullo modo sui iuris sint. Imperium politicum est, quo Princeps Reipublicæ imperat ciuibus, qui tamen eius præceptis obediunt: tamen, cum liberi sint, aliquid suum habent, quo eius imperio resistere valeant.

QUÆRIMVS ergo num voluntas moueat sensus internos imperio ciuili, an despotico. D. Thomas loco proxime citato videtur docere cogitativam, quæ etiam ratio particularis dicitur, regi

Duplex imperium.
Despoticum,
Politicum.

regi moueri; à ratione, & voluntate imperio despotico; non ita verò reliquos sensus internos. Nam cur appetitus rationi & voluntati non promptè obediat, causam esse ait, quia appetitus non semper à cogitativa, sed ab alijs sensibus interdum mouetur. Quæ ratio nullius esset momenti, si interni sensus pari obedientia voluntati parerent, ut erit consideranti perspicuum. Nobis tamen asserendum videtur nullum esse internum sensum, qui voluntati semper ad nutum obediat. Nam sensus communis perseverante externi sensus apprehensione necessariò rem apprehendit, & vniuersim omnes sensus interni (quippè omnium, quoad hoc eadem videtur esse ratio) nonnunquam adeò tenaciter res apprehendunt, ut voluntas eorum cogitationem, aut nullo modo, aut difficilè compescat, uti docet quotidiana experientia.

Appetitus à
quo sensus in-
terni mouentur.

PROVENIT autem ea cogitationum tenacitas ex multis causis: sed ex his, potissimum, nimirum vel ex reali præsentia obiecti sese per externos sensus ingerentis, vel ex interna instigatione dæmonum, qui imagines interius asseruatas agitatibus huc illuc transferunt, & ad rerum, quæ iis repræsentantur, apprehensionem acuunt, accommodantque. Vel ex affectiope organi: siquidem melancholici, qui sicco & frigido sunt temperamento, in eiusdem rei apprehensione diutius insistent. Vel ex affectu appetitus sensitui: cum notum sit iis magis affligi internum sensum, ad quæ appetitus maiori impetu fertur.

Ex quibus
causis promouetur
cogitativum tenacitas.

ARTICVLVS III.

Qua ratione voluntas appetitum sensitivum moueat.

QVOD ad appetitum sensitivum attinet, dicendum moueri illum à voluntate imperio politico, non autem despotico, ut communi assensu tradunt Aristoteles in calce libri 1. Ethic. & 1. Politic. cap. 3. D. Damascenus lib. 2. Fidei orthodox. cap. 12. D. Gregorius Nyssenus lib. 4. cap. 8. D. Thomas 1. 2. quæst. 17. artic. 7. & alij. Ac primum quod appetitus à voluntate moueatur, patet experientia, cum sæpè illius motus arbitrio nostro excitemus, & cohibeamus: confirmaturque verbis illis cap. 4. Genesios: *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Verum quod talis subiectio non sit despotica, non minus compertum est, cum passim feratur appetitus in bonum sensibile contra iudicium rationis, & inclinationem voluntatis. Idque testatur D. Paulus illis verbis ad Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.*

Arist.
Damascen.

Nyssenus

Genes.

D. Paul.

ORITVR autem hæc repugnantia ex eo, quia appetitus sensitivus sequitur apprehensionem sensus interni, quæ interdum adeò efficax est, ut à ratione & voluntate cohiberi non possit. Tum etiam quia motio appetitus sensitui pendet ex dispositione organi

organi (vnde ij, qui calido sunt temperamento, facile irascuntur) quæ dispositio, siue affectio imperio non subiacet. Lege Diuum Thomam in quæst. de Malo, quæst. 7. art. 6. ad 8. & 1. part. quæst. 81. artic. 3.

Voluntas ordinariè non mouet immediate appetitum.

ORDINARIUS autem modus, quo voluntas appetitum mouet, est per apprehensionem sensus interni, id est, mouendo imaginatricem facultatem, verbi gratia, vt de hac aut illa re cogitet, quam deinde appetitus amplectatur, aut fugiat. Quæri tamen solet vtrum voluntas non hoc dumtaxat modo, sed per se immediatè interdum appetitum moueat. Diuus Thomas in disput. de Veritate, quæst. 25. art. 4. & quæst. 26. art. 3. affirmatiuam partem asserit, quod in potentiis inuicem ordinatis, & connexis vehemens motus superioris in inferiorem redundat. Vnde Aristoteles 3. de Anima, cap. 11. text. 57. ait appetitum superiorem impellere inferiorem, sicuti in cœlesti mundo sphaera superior inferiorem rapit. Verùm cum appetitus non feratur in ignotum, dicendum videtur tunc solum voluntatem immediatè, & per quandam redundantiam mouere appetitum, cum iam in sensu interno existit notitia eiusdem obiecti: ita nimirum vt absque noua intentione aut efficacia notitiæ, appetitus magis accendatur ob affectum voluntatis.

Appetitus ob affectum voluntatis magis incenditur.

ARTICVLVS IV.

Quo pacto voluntas membra externa moueat.

AM verò externa membra, quibus latio arbitraria exercetur, mouet voluntas, vt experimento compertum est, imperio seruili, ac citra vllam repugnantiam, nisi aliquo impediatur morbo, vti accidit paralyti laborantibus. Cur autem dispar. obtemperandi conditio membrorum corporis, & appetitui conueniat, ex iis, quæ superius explicata sunt, constat videlicet, quia appetitus sequitur apprehensionem, &c. Quibus adde appetitum suam qualemcumque vindicare libertatem, quæ rationi, & voluntati oblectetur: quod tamen membrum non competit.

Dispar obedientia membrorum, & appetitus.

Dub. QUÆRI solet vtrum voluntas non moueat membra, nisi interuentu appetitus sensitui. Pro parte negativa facit, quia interdum membrorum motio est contra propriam appetitus inclinationem. Quare si in huiusmodi euentis appetitus plerumque non obedit voluntati, nullo modo tunc posset voluntas mouere membra perseverante repugnantia appetitus: cuius oppositum docet experientia in Sanctis martyribus, qui membra acerbissimis cruciatibus offerebant. Pro parte affirmatiua, quam magis verisimilem iudicamus, est ratio illa, quod voluntas in viribus animæ mouet, vt agens supremum, appetitus vt agens medium: vltimum

Responso.

vltimum autem est virtus motiva membrum insidens. Petit verò harmonia & ordo mouentium, vt supremum non nisi interuentu medij moueat extremum. Ad argumenta pro contraria opinione dicimus appetitum duo obire munia, quorum alterum est bonum sensu oblarum prosequi, malum declinare: alterum, impellere membra corporis ad motum: quoad prius officium posse illum resistere voluntati, quoad posterius non posse.

Harmonia ordoq; mouentium.

IN quæstione etiam versatur, num appetitus sensituius in homine possit per se mouere membra absque motione voluntatis. Quod possit ex eo videretur ostendi, quia appetitus sensituius in homine non est deterioris conditionis, quam in belluis. Quare si in his, vt planum est, per se mouet, cur non etiam in illo mouebit? Contrariam sententiam tuetur D. Thomas 1. part. quæst. 81. art. 3. & Caietanus eodem loco, eamq; probat ea ratio, quia, vt paulò ante disputabamus, in omnibus mouentibus ordinatis, secundum mouens, cuiusmodi est appetitus, non mouet nisi virtute primi mouētis. Nec verò in homine de appetitus sensitui dignitate quicquam detrahit, quod non per se ac vi tantum sua, membrum motionem afferat. Etenim, vt Caietanus loc. cit. inquit, licet in nobis natura sensituiua nobilitatem capitis, quam in brutis habet, non obtineat: id tamen ei compensatur per coniunctionem, & commercium cum ratione, & appetitu intellectuuo: siquidem inferius vicinitate sublimioris perficitur: excellentiusq; est moueri à nobiliori, quam mouere inferiora, & Regi in aula subesse, quam in tugurio præesse.

Dub.

Solut.

Natura sensituiua non obtinet in nobis dignitatē capitis, quam in belluis.

VERVM propositæ solutioni ea nobis moderatio videtur adhibenda, vt dicamus, si sermo sit de motione, qua appetitus ex vsu rationis mouet, non solet appetitum mouere membra, nisi mouente voluntate: si autem de aliis motionibus loquamur, interdum oppositum accidere: nec opus esse, vt vniuersim in omnibus motionibus appetitus, subordinatio illa seruetur, nec vt respectu omnium dicatur appetitus mouens secundarium, esto semper ita se habeat comparatione illarum, quæ deliberatæ sunt, & homini, quatenus homo est conueniunt. Qua limitatione potest etiam intelligi D. Thomæ sententia, vt nonnulli ex illius scatoribus animaduertunt: præsertim cum sit admodum verisimile motus subitos, quibus interdum membra ciemus, non semper provenire à voluntate etiam indeliberata, sed

Limitatio superioris sententia.

Subiti motus membrorum.

nonnunquam à solo appetitu, vt cum quis naturâ biliosus ex subita appetitione vindictæ manum mouet ad inferendam iniuriam. Sed ea, quæ ad appetitum pertinent, proxima quæst. magis illustrabuntur.

QVÆSTIO IV.

Vtrum appetitus sensitivus moueat voluntatem.

ARTICVLVS I.

Solutio questionis.

Primum pronuntiatum.

Hæc controuersia aliquot pronuntiatibus explicanda est. Primum sit. Negari non potest appetitum mouere voluntatem. Probat in primis sacræ paginæ testimoniis: Ad Rom. 7. *Videam aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Iacobi 1. *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus.* Confirmatur quoque experientia. Nemo est enim, qui non experiatur motum appetitus siue iræ, siue doloris, aut lætitiæ inclinare ad se voluntatem.

2. pronunt.

SECVNDVM pronuntiatum. Appetitus non mouet voluntatem imperando illi. Huius pronuntiatii veritas plana est: cum in confesso apud omnes sit facultatem inferiorem, & corporis organo affixam non habere imperium, aut dominium in potentiam superiorem & immaterialem. Itaque non potest voluntas directo motu impelli ab appetitu, vt docet D. Thomas 1.2. quæst. 77. artic. 1. sed indirectè.

3. pronunt.

TERTIVM pronuntiatum. Appetitus mouet voluntatem ex parte obiecti, hoc est interuentu notitiæ intellectiue, quæ obiectum amplectendum, aut declinandum proponit. Quod duobus modis accidit, vno, quia passio appetitus in causa est, vt intellectus hoc aut illo modo: aliter, atque aliter de re iudicet. Vnde illud Aristot. 3. Ethic. cap. 5. qualis quisque est, talis ei finis esse videtur, vt illud 1. Rhetoricorum, non eadem videntur amantibus, & odio habentibus (Quare & ligatos sub Alexandro Macedonum rege, reuocauit sententiam ab Alexandro irato ad Alexandrum non iratum) Quo fit vt voluntas sequens iudicium intellectus idem velit, aut repudiet, quod appetitus. Altero, quia appetitus mouet voluntatem per notitiam interni sensus, quam ipse sequitur: quatenus sensuum phantasmata determinant intellectum ad huius & illius rei conceptionem.

ARTICVLVS II.

Dubia quedam enodantur.

1. dub.

HISTVNT autem circa ea, quæ de motione appetitus afferimus, aliquot dubia. Primum est, an appetitus aliquando absque interuentu notitiæ intellectiue immediate moueat voluntatem per redundantiam propter solam ipsarum

rum

rum potentialium cognationem, nexumque Respondemus idem, quod supra de voluntate respectu appetitus: videlicet cum voluntas non tendat in ignotam, eatenus appetitum mouere voluntatem, quatenus voluntas in bonum representatum sibi per intellectum maiori impetu fertur propter inclinationem appetitus. Secundum est Num aliquando voluntas ita ab appetitu trahatur, vt in eius potestate non sit ei resistere. Respondetur, si appetitus adeo vehemens sit, vt omnino rationis usum absorbeat, tunc necessarid mouere voluntatem, alioqui non. Etenim tandiu motus voluntatis liber est, quandiu iudicium integrum ac liberum manet. Turbat autem absorbetque iudicium affectio appetitus, cum sensitua cognitio, quæ tali affectione acrior & importunior sit, adeo vehementer intellectum mouet ad cogitandum de obiecto passionis, verbi gratia, de re dolorem, aut delectationem inferente, vt interim ei deliberandi facultatem adimat, in quam sententiam lege quæ scripsit Aristoteles 7. Ethic. cap. 3 & D. August. 14. de Ciuit. cap. 16. D. Thomas in 1.2. quæst. 10. artic. 3.

Respons.

1. dub. Respons.

DISPVATIO QVINTA.

De bonitate & malitia humanarum actionum in genere.

HIMVS de principijs humanorum actuum: nunc de ipsis humanis actibus differemus, non quidem absolute, nec enim ea consideratio Moralis Philosophi est, sed quoad eorum bonitatem, & malitiam, quatenus humanam attingunt felicitatem ad eam: nos promouendo, aut ab eius adeptione impediendo.

QVÆSTIO I.

Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum petenda sit ab obiecto, an non.

ARTICVLVS I.

Explicatio controuersie.

Nproposita quæstione hæc assertio statuenda est. Bonitas & malitia humanarum actionum, sumitur ab obiecto. Probat. Nam humanæ actiones referuntur ad obiectum, vt ad mensuram sui esse, & tanquam ad causam formalem extrinsecam, à qua proinde speciem & distinctionem capiunt.

Assertio.

Obiectū quod
nam hoc loco
fit.

UT autem huiusce rei veritas magis eluceat, aduertendū erit nomine obiecti intelligēdam esse hoc loco materiam, circa quam versatur actio; cuiusmodi est pecunia in quam fertur appetitio. Quia tamen hoc loco de bonitate & malitia morali agitur, spectanda est prædicta materia non secundum suum esse naturale absolutè, sed ut conuenit cum recta ratione & lege diuina, aut ab ea defectit.

Libertas.

DEINDE aduertendum quemadmodum libertas humanarum actionum formaliter est in voluntate, ita bonitatem & malitiam moralem ad actiones humanas pertinentem formaliter reperiri in actione interna ipsius voluntatis, licet obiectiue sit in materia, circa quam versatur.

De bonitate,
& malitia ac-
tus humani
externi.

TERTIÒ sciendum est actionem humanam externam dupliciter sumi posse: vno modo secundum se, prout obiectum quoddam est actionis internæ voluntatis, consentaneum rectæ rationi & diuinæ legi, vel ab ea dissentaneum, etsi talis actio à nullo exercentur, quo pacto dicitur bona vel mala obiectiue solum ex prædicta conformitate, vel difformitate; non autem formaliter per bonitatem vel malitiam à voluntate deriuatam. Alio modo sumi quatenus versatur in executione: sicque ut est effectus voluntatis, ita dicitur bona vel mala formaliter non quidem intrinseca denominatione à bonitate vel malitia sibi in hærente, sed appellatione extrinseca à bonitate vel malitia existente in voluntate. Ut enim actus à voluntate imperatus, prout in executione est, non à se habet ut humanus sit, sed à voluntate deliberata, à qua imperatur: ita nec bonitatem, vel malitiam formaliter habet, nisi à voluntate. Itaque ab eadem singulari bonitate, vel malitia, à qua volitio interna nuncupatur bona vel mala formaliter & intrinsecè; vocatur etiam externa actio, quæ est obiectum volitionis, bona vel mala formaliter per externam appellationem. Quo fit, ut altera alteri bonitatem, & malitiam vicissim tribuat. Nam externa actio sumpta ut est in apprehensione, in se quidem bona est vel mala obiectiue, & hac consideratione est causa bonitatis, vel malitiæ formalis existentis in interna volitione: rursusque volitio interna, prout denominatione intrinseca est bona vel mala formaliter, in causa est, cur actio externa posita in executione, sit bona vel mala formaliter denominatione extrinseca.

Bonū, & ma-
lū morale dif-
ferentia hu-
manarum ac-
tionum.

POSTREMÒ nec illud præteriri debet, bonum & malum morale esse differentias essentielles humanarum actionum. Quod hunc in modum breuiter ostendi potest. Actiones humanæ sumunt bonitatem & malitiam ab obiectis, ad quæ respectu transcendenti sibi intrinseco & essentiali referuntur: ergo per bonitatem & malitiam, quam ab iis accipiunt, intrinsecè constituuntur. Item bonum & malum sunt differentias essentielles habituum; sed pro differentia habituum est differentia actionū ex habitibus pro

prodeuntium, ut docet Aristotel. 2. Ethico. cap. 1. cum similes habitus similes actus producant: igitur bonum & malum sunt differentias essentielles humanarum actionum. Maior probatur, quia habitus bonus & malus, ut liberalitatis & prodigalitatis, distinguuntur specie inter se, immo & contrarietate mutua sibi repugnant, ut constat ex doctrina Aristotelis cap. de Oppositis, & 2. Ethic. cap. 8. & 1. de Cælo, cap. 4. distinguuntur autem & pugnant inter se bonitate, & malitia: unde bonitas ponitur in definitione virtutis, qua virtus dicitur bona qualitas mentis: eodémque modo malum in definitione vitij, qua vitium dicitur qualitas, secundum quā animus malus est, &c. Non est igitur negandum bonum & malum esse differentias essentielles habituum, proindeque & humanarum actionum.

ARTICVLVS II.

Dilutio obiectorum.

INCIAT tamen aliquis. Multæ sunt actiones humanæ ex specie sua ad bonum & malum indifferentes, ut ambulare, cauere: igitur bonum & malum non sunt differentie humanarum actionum. Deinde, quod malitia non possit esse differentia intrinsecè constituens actum humanum, ita probatur. Actus humanus est positium quid, ut satis constat: malitia verò moralis non potest esse aliquid positium: igitur non potest esse differentia constituens humanum actum. Minor trifariam ostenditur. Primum, quia malitia moralis est malum quoddam: malum autem nihil aliud est, quàm priuatio boni. Item, quia si malitia esset quid positium, obtineret rationem boni: cum omne ens positium sit bonum, atque ita non iam esset malitia. Tertio, quia cum Deus sit causa omnis rei creatæ, si malitia foret aliquid positium & reale, iam Deus illius causa esset, proindeque actor peccati, quod dictu nefas est.

AD primum horum dicendum, obiectum, in quod humana actio in toto suo ambitu accepta fertur, triplicem ordinem posse habere ad rectam rationem: vnum conuenientiam, quatenus videlicet rectæ rationi consentaneum est: alterum difformitatis, prout ab ea discrepat: tertium indifferentiam, ut ex se, nec est ei conforme, nec ab ea alienum. Quo patet præter bonum & malum, quas diximus esse differentias humanarum actionum, aliam dari tertiam differentiam positiuam quoque & realem, qua actio suapte natura constituitur in specie indifferentis: atque adeo actionem humanam non diuidi perfecta diuisione in bonam & malam, ut probat argumentum: nisi sumatur, prout exercetur in singularibus: sic enim nulla est actio humana, quæ re vera non sit actu bona, aut mala: quia aut habet finem consentaneum

rectæ rationi, atque ita est bona: aut dissentaneum, & est mala: aut caret sine conuenienti, & est etiam mala, quia otiosa: quilibet enim omnibus actionibus quas edit (hæc verò necessariò sunt in singulari) debet bonum finem apponere, quia tenetur intendere finem accommodatè ad suam naturam, quem si non adhibet, peccat ob defectum huius circumstantiæ. Lege D. Thomam in 1. 2. quæst. 18. art. 9. & in 2. dist. 40. quæst. 1. ubi alij etiam Doctores dubitationem hanc contrariis sententiis pertractant. Quidam namque affirmant, alij quibus nos assentimur, negant posse dari actum humanum in singulari indifferentem ad bonitatem & malitiam moralem. Quod enucleare non est huius instituti.

Dil. 2. obi.

A D secundum, concessa maiori, neganda est minor, & ad primam eius probationem dicendum, licet malum, si absolutè loquamur, non significet nisi priuationem boni debiti, hoc est, priuationem rectitudinis, quæ actui inesse deberet: tamen malum, quod actum moralem, habitumve, tanquam differentia positiua, intrinsecè constituit, non significare priuationem, nec bono morali priuariuè, sed contrariè repugnare. Ad secundum dic malum, de quo proximè egimus, esse bonum quid: dici tamen malum, tum quia semper habet coniunctam priuationem rectitudinis, quæ inesse deberet: tum quia est disconueniens homini, cuius bonum, ut D. Dionysius 4. cap. de Diuinis nominib. ait, est secundum rationem se habere. Ad tertiam. Esse quidem Deum causam prædictæ entitatis, non tamen peccati: quia entitas illa non dicitur peccatum, nisi quatenus ad illam resultat priuatio moralis rectitudinis, eamque annexam habet. Quo pacto non proficitur à Deo: quippè cum peccatum sit defectus quidam moralis, qui attribui nõ debet nisi causæ morali, eique deficienti, quali respectu peccati Deus non est, sed sola voluntas creata.

D. Dionys.

QVÆSTIO II.

Utrum bonitas, & malitia humanarum actionum pendeat etiam à circumstantiis.

ARTICVLVS I.

Quod sint circumstantiæ humanarum actionum.

Circumstantiæ
unde dicatur.

IRCUMSTANTIÆ humanarum actionum dicuntur, quòd circumstant actiones humanas quasi extrinsecus se habentes ad earum substantiam, siue essentiam, ut explicat D. Thomas in disputatis q. 2. de Malo, art. 6. Numerantur hæc circumstantiæ à D.

D. Basil.
Boet.

Basilio serm. 2. de Baptismo, cap. 8. à Boëtio lib. 4. de Differentiis. Topicis,

Topicis, à Tullio 1. de Inuentione, à D. Thoma in 1. 2. quæst. 7. & aliis post Aristotelem 3. Ethic. cap. 1. Comprehenduntur autem omnes hoc carmine:

Quis, quid, ubi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Quis, significat accidentia personæ agentis, ut utrum qui interfecit, cuius esset, an peregrinus. *Quid*, non significat ipsam actus substantiam: non enim actus potest esse circumstantia sui ipsius, sed notat accidentia effectus per actum producti: ut si is, qui alium frigida abluit, nocumentum intulit. *Ubi* significat accidentia loci, ut utrum palam, an occultè: in loco sacro, an profano scelus patrauerit. *Quibus auxilijs*, id est, quibus instrumentis, aut medijs, ut percussit ne gladio, an fuste. *Cur*, id est, ob quem finem, ut an gratia rei priuatæ, vel ad patriam liberandam periculum adierit. *Quomodo*, significat actionis modum, ut dolo, an bona fide fecerit. *Quando*, significat accidentia temporis, ut utrum die festo, an profecto rem diuinam omiserit.

NON NVLLI, in quibus est D. Bonauentura in 4. distinct. 16. dub. 9. ad litteram Magistri, & Paludanus eadem distinct. quæst. 3. plures faciunt circumstantias. Verùm illæ omnes ad has septem reducuntur: excepto numero actuum, quem illi vocant circumstantiam, Quoties, sed hæc inter circumstantias recenseri non potest, quia circumstantiæ circa eundem actum sunt: numerus autem non circumstat vnã eandemque operationem: sed diuersas, ac distinctas inducit.

UT autem ea, quæ ad prædictas circumstantias pertinent, melius intelligantur, quædam animaduertenda erunt. Primum est circumstantiarum quasdam notabiliter augere malitiam, vel, bonitatem actionum, moralium, quasdam non. Enim verò cum, exempli gratia, alter furto accipit millo aureos: alter quadrantem: quantitas pecuniæ in priori furto reddit illud notabiliter graue: in posteriori minime. Secundum est circumstantiarum quasdam inuicere deformitatem, vel bonitatem eiusdem speciei: quasdam specie differentem. Nam circumstantia instrumenti, quò quis hominem interimit, nempe gladij, aut fustis, non reddit homicidio malitiam diuersam specie. At cum quis interficit hominem, ut eum spoliet, circumstantia spoliationis furtiue addit homicidio deformitatem nouæ speciei: quandoquidem furtum specie differt ab homicidio. Tertium est eam circumstantiam addere actui malitiam, vel bonitatem specie differentem, quæ importat specialem ordinem conformitatis, vel difformitatis ad rectam rationem, & legem Dei, ut in superioribus exemplis videre est.

Diuersa genera circumstantiarum.

Quæ circumstantia differant specie.

* *

ARTI

ARTICVLVS II.

*Responsio ad propositam questionem, & aliquot
obiecutorum dilutio.*

EX dictis facile quibus intelliget quid ad questionem initio excitatam responderi oporteat: videlicet bonitatem & malitiam humanarum actionum pendere etiam à circumstantiis: quandoquidem hæ talem bonitatem & malitiam augere, & minuere, atque interdum ad diuersam speciem trahere solent.

Obiect. 1. SED erit, qui ita obiciat. Id, quod confert actui rationem specificam, non potest esse accidens illius: atqui circumstantiæ sunt accidentia actuum moralium, vt supra diximus: igitur nulla circumstantia potest tribuere actui diuersam rationem specificam, proindeque nec ipsum ad speciem diuersam trahere. Item, si aliqua circumstantia mutaret speciem actus: sequeretur posse eandem actionem internam nunc esse bonam, dum videlicet tendit in bonum obiectum nulla circumstantia vitiatum: nunc malam, si quis eundemmet actum continuando adhibeat illi in progressu circumstantiam inanis gloriæ, V.G.

Dicit. 1. ob. PRIORI tamen obiectioni occurrendum erit, circumstantiam, quæ mutat speciem, neque esse circumstantiam, neque accidens comparatione actionis, cui speciem tribuit: sed respectu alterius, cui adiungitur, verbi gratia, cum quis occidit, vt furtum committat, rem alienam non esse circumstantiam comparatione voluntatis furandi: nam respectu huius est obiectum, per se illi dans speciem, sed tam voluntatem furandi, quam rem alienam, quæ est eius obiectum, esse circumstantiam, si compareretur cum homicidio, cui ex accidente adiungitur. Posteriori obiectioni non omnes eodem modo respondent: quidam concedunt vnum numero actum internum, eundem in genere naturæ, posse, vt exemplo illo ostendi videbatur, alio & alio tempore subire formalitates diuersas specie in genere moris: ita vt nunc bonus & meritorius: postea verò malus & demeritorius sit. Alij negant posse id fieri: asserentes vbi primùm actui superuenit aliqua circumstantia mutans speciem, non manere eundem numero actum internum, etiam in genere naturæ, sed elici iam alium, & specie, & re distinctum. Quam dubitationem

fufius persequi non est
huius loci.

* * *

DISPV.

DISPVATIO SEXTA.

*De affectionibus animi, quæ passio-
nes vocantur.*

DOCTRINÆ ratio postulat, vt ante virtutum tractationem de passionibus differamus. Nam cum virtutum moralium nonnullæ appetitui sensitivo hæreant, in eiusq; affectionibus moderandis & cohibendis versentur, absq; harum notione, virtutum natura & vis commode explicari non poterit.

QVÆSTIO I.

An appetitus sensitivus, rectè diuidatur in concupiscibilem, & irascibilem.

ARTICVLVS I.

*Quæ argumenta ostendere videantur non
rectè diuidi.*

QUIA passiones, vt progressu patebit, sunt affectiones appetitus sensitivi, priusquam de passionibus ipsis agamus, quædam circa istiusmodi appetitum ad propositam disputationem conducentia pertractabimus. Ac primùm, quod diuisio illa non sit probanda hisce argumentis videtur concludi. Appetitus distinguuntur per affectiones: sed affectiones, quæ attribui solent appetitui irascibili, conueniunt concupiscibili: non ergo ij appetitus inter se differunt. Minor probatur, quia vt docet Tullius 4. lib. Tuscul. quest. Odium est ira inueterata, & vt asserit D. Damascenus lib. 2. Fidei cap. 16. & D. Greg. Nyss. lib. 4. Phil. cap. 14. ira constat ex tristitia. Cum igitur tristitia & odium pertineant ad appetitum concupiscibilem: sequitur iram, quam irascibili ascribunt, in concupiscibili versari. Rursus amor habet ex parte corporis commotionem similem ei, quam ira: quandoquidem tam iis, qui amant, quam qui irascuntur, sanguis & calor efferuescit: sed huiusmodi alterationes ex parte corporis sunt quasi materiæ passionum, quæ illarum discrimen suo modo arguunt. Non ergo actus amandi ab actu irascendi videtur distingui.

SECVNDÒ in rebus naturalibus vno eodemque pondere feruntur corpora in nativam sedem, & resistunt iis, quæ ipsorum
In lib. Ethic. Arist. G motum

Tullius.

D. Damasc.

D. Grego.

Nyss.

motum impediunt: similiterque ignis V. C. eodem calore agit in aquam, & repugnat frigori. Pari ergo ratione vnus idemque appetitus sat erit ad noxia fugienda, & conuenientia sectanda, itémque ad resistendum contrariis. Quare, &c.

TERTIO, appetitus sensitiuus supponit apprehensionem: sed eadem vi apprehenditur noxium & conueniens: ergo & eadem facultas appetens feretur in vtrumque. Cum igitur ob nullam aliam rationem videantur distingui appetitus concupiscibilis & irascibilis, nisi quod alter habeat pro obiecto conueniens, alter noxium: non est quod illos re ipsa inter se distinguamus.

QUARTO. In parte rationali hominis datur vnus tantum appetitus, nempe voluntas: ergo & in parte sensitiua, vnus duntaxat appetitus dabitur.

ARTICVLVS II.

Explicatio controuersia.

Conclus.

IT tamen conclusio. Rectè diuiditur appetitus sensitiuus in irascibilem & concupiscibilem, vt in duas potentias realiter distinctas. Hæc est contra Gabrielem in 3. dist. 25. 26. quæst. 1. artic. 3. dub. 1. vbi putat duplicem hunc appetitum differre sola ratione per ordinem ad diuersos actus: est tamen philosophorum communis, Aristotelis 1. Magnorum Moral. cap. 13. Platonis 4. lib. de Republica, vbi vtrumque appetitum à ratione & inter se distinguit, aiens consulari in vrbis respondere in homine rationem, Quæstuario cupiditatem, Auxiliario irascendi appetitum. Est etiam D. Damasceni lib. 2. Fidei Orthod. cap. 12. D. Gregorij Nysseni lib. 4. Philosophiæ cap. 8. D. Thomæ 1. par. quæst. 81. artic. 2. Henrici Gandauensis Quodlib. 8. quæst. 15. D. Bonauenturæ in 3. dist. 33. art. 1. quæst. 3. M. Alberti 3. de Anima tract. 4. cap. 2. & in summa de homine tract. de irascib. quæst. 2. Probatum autem à D. Thoma loco citato: quia sicuti aliis rebus naturalibus corruptioni obnoxiiis non solum conuenit inclinatio ac vis ad conseruanda sibi conuenientia & fugienda aduersa, sed etiam ad resistendum contrariis, vt patet in igni, qui non solum propensionem ac virtutem obtinet, vt locum infimum deserat, & in superum euadat: sed etiam calorem vt iis, quæ sibi perniciem moliantur, obstitat: ita oportet in sensitiua parte dari duplicem vim appetentem, vnã, per quam animal simpliciter inclinatur ad prosequenda ea, quæ conueniunt secundum sensum, & deuitanda noxia, quæ pars concupiscibilis dicitur: alteram, per quam propulset aduersantia, & obluetur iis, quæ vtilia, salutariuue remouent, aut oppugnant, vel quoquo modo necumentum inferunt: vnde eius obiectum dicitur arduum ac difficile.

Vis concupiscibilis.

Ratio D. Th.

D. Damasc.
D. Grego.
Nyss.Aristot.
Plat.

Atque hæc vis, irascibilis nuncupatur: quæ eo differt à priori, quod illa tendat in bonum sensibile absolute; hæc in bonum etiam sensibile: sed tamen quatenus difficile & arduum: non quod ipsam difficultatem expetat, sed utilitatem potius, quæ in concupiscibilem redundat, prout ipsius irascibilis opera, & ministerio ei remouentur impedimenta, & difficultates, quæ obstant, ne bonum, quod optat, adipiscatur.

QUOD verò prædictæ potentia siue inclinationes re ipsa diuersæ sint, ex eo ostenditur, primum quia non resident in eadem omnino parte corporis vt in progressu ostendemus. Deinde quia interdum animal contra appetitionem concupiscibilis ingerit sese rebus tristibus, vt per affectum irascibilis aduersantia impugnet, auerratque (Quod per eandem potentiam fieri non posset.) Vnde irascibilis passiones intestino ac domestico bello nonnūquam repugnant motibus concupiscibilis, quia concupiscentia inflammata plerumque iram frangit, & ira accensa concupiscentiam minuit. Quo etiam patet irascendi vim esse quasi propugnatricem concupiscentiæ, dum arma corripit, certatque aduersus ea, quæ res concupiscibili gratas ac iucundas impediunt, & noxias inuehere conantur. Ideoque vt D. Thoma loco citat. tum ex professo in 1. 2. quæst. 25. art. 1. explicat; iræ à cupiditatis affectibus initium capiunt, in eisdemque terminantur, & desinunt, vt cum ira ex illata tristitia oritur, & qui vindictam sumit, percepta lætitia ad tranquillitatem redit. Quo spectat illud Aristotelis 4. Ethic. cap. 5. vltio modum, finemque iræ adhibet, cum pro dolore voluptatem efficit.

QUÆRI solet vtra ex his potentiis alteri, dignitate præferenda sit. Henricus Gandauensis Quodlib. 8. quæst. 15. præfert concupiscibilem. Pro qua opinione facit, quod irascibilis est quasi minister concupiscibilis, vt ex dictis patet, innuitque Aristoteles lib. 8. de Histor. Animal. capit. 1. docens animalia irasci, & pugnare propter concupiscibilia. D. Thomas de verit. quæst. 25. artic. 2. Oppositam sententiam videtur amplecti, cum dicat irascibilem esse facultatem superiorem, sicuti æstimatua inter potentias sensitiuas apprehensiuas dignior habetur. Quod ex eo suadet, quia turpius, est non cohibere concupiscentiam, quam iram, cum hæc multo minus, quam illa rationem, & iudicium perturbet.

Hæc dubitatio ita explicanda est, vt dicamus ex parte obiecti, atque adeo simpliciter appetitum concupiscibilem nobiliorem esse irascibili: quando quidem ille fertur directè & immediatè in bonum pertinens ad conseruationem animalis: hic verò immediatè tendit in remouens prohibens. Item (quod in idem recidit) quia potentia, quæ proximè ordinatur ad finem, excellentior est, quam quæ occupatur circa media: at concupiscibilis proximè ordinatur ad finem, quia tendit in bonum sensibile

Vis irascibilis.

Ira à cupiditate oritur.

Aristot.

Dub.

Iracibilis minister concupiscibilis.

Solut. dub.

secundum se : irascibilis in id, quod vile est, & conducens ad illud obtinendum. Concedi tamen potest iuxta aliam considerationem irascibilem concupiscibili præstare, quatenus immoderata affectio iræ, minus perniciosa est, quam concupiscentia, ut D. Thomæ ratio suadebat.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

Dilat. 1.

RATIONES, quæ ostendere videbantur non dari duplicem appetitum sensitium, ita diluuntur. Ad primam concessa propositione neganda est assumptio, & ad eius probationem dicendum, odium dici iram inueteratam, non quod temporis diuturnitate ita fiat odium, sed in sensu, quem causalem vocant, quia nimirum diuturna ira odium efficit. Similiter iram constare ex tristitia, non ut ex parte componente, sed nasci ex illa tanquam ex causa effectrice : quia ex concupiscibilis appetitionibus obueniunt affectus irascibilis. Postremò id, quod eodem argumento obiicitur de alteratione, quam ira & amor corpori inferunt, dissoluit S. Thomas 1. 2. q. 48. art. 2. hisce verbis. *Feruo, qui consequitur calorem alia ratione pertinet ad amorem, alia ad iram. Nam feruo amoris est cum quadam dulcedine & lenitate: est enim in bonum amatum, assimilaturque calori aeris & sanguinis: unde sanguinei sunt ad amandum propensiores, diciturque ad amorem incitare iecur, in quo fit sanguinis generatio. Feruo autem ire est cum amaritudine ad consumendum, quia tendit ad punitionem contrarij: ideoque assimilatur calori ignis.* Hæc fere D. Thomas.

D. Thom.
Feruo amoris.

Feruo ira.

Dilat. 2.

AD secundum respondendum non eandem esse, quoad id, quod argumento petitur, rationem in inclinatione corporum ad propria loca, & in appetitu sensitio comparatione sui obiecti. Nam cum interdum irascibilis contra propensionem concupiscibilis, in obiectum feratur, cogimur fateri hos duos appetitus inter se necessariò distingui. Quod tamen non cernimus in corporibus ut ad loca propria tendunt, & itineris impedimenta remouent. Concessimus tamen in istiusmodi corporibus dari diuersa principia ad resistendum corruptentibus, & ad naturalia loca petenda, ut in igni calorem, & leuitatem.

Dilat. 3.

AD tertium, concessa maiori & minori, dicendum, appetitum concupiscibilem tendere in utrumque, nimirum in id, quod conueniens est, & in id, quod noxium: proindeq; non differre concupiscibilem ab irascibili, quòd ille in conueniens, hic in noxium tendat: sed quòd ille simpliciter inclinatur ad prosequenda conuenientia & declinanda noxia: hic verò feratur in arduum resistendo aduersariis, quæ conuenientia oppugnant & nocumentum inuehant, uti diximus.

AD

AD quartum, sæpè ea quæ in superioribus vnita sunt, spargi, atque in plura membra secari in inferioribus, ut patet in potentia cognoscitiua immateriali, & in potentiis cognoscitiuis organicis. Quare nihil mirum si appetitus, intellectiuus sit vnus, & sensitiuus duo, præsertim cum hi hæreant in corpore, & in eo diuersam exigant dispositionem, ut paulò post dicemus.

Dilat. 4

QVÆSTIO II.

An vterque appetitus sensitiuus in corde sedem habeat.

ARTICVLVS I.

Platonis, & quorundam aliorum sententia.

ALLENVS in libro de Platonica doctrina, cap. 37. ait secundum Platonem iuniores Deos, qui tornadi humani corporis curam susceperant, cum in capite rationis & sapientiæ domicilium constituisent, ne pars illa diuina inquinaretur, mortalibus passionibus, hoc est vtrique appetitui proprias prouincias designasse: iracundiæ præcordia, cupidi locum propè diaphragma, ibique vim eam quasi furiosum, & agreste animal ligasse: quin etiam condidisse pulmones cordis gratia molles & ventosos, atque instar fistulæ cauos & spongiæ similes: ut cor iræ ardore nonnunquam æstuans refrigeratione mitigaretur: simulque iecori ad excitandam concupiscentiam animæ, rursusque sedandam, dulcedinem & amaritudinem indidisse. His similia scripsit Apuleius in lib. de Dogmate Platonis, statuens mentem capitis arcem tenere; irascentiam procul à ratione ad domicilium cordis deductam esse: cupidinem, atque appetitus postremam portionem infernas abdominis sedes occupasse, ut propinas quasdam & diuersoria nequitia, atque luxuriæ. Religatam verò iccirco longius à sapientia hanc partem videri ne importuna vicinitas rationem desuper constitutam, ipsa cognitionum vicinitate perturbaret.

Plato de con-
formatione
corporis hu-
mani.

Apuleius.

ALII affectum iracundiæ in felle constitutum putant, pauoris in corde, lætitiæ in splene. Cui distributioni ea ratio astipularur, quod è tribus humoribus recrementitiis, qui è chilo secerantur, bilis ad vesicam fellis demandatur: constat autem bilim irritamentum esse iracundiæ; vnde & biliosi iracundi esse consueuerunt. Iraque verisimile hinc fit iram in fellis conceptaculo residere. Inesse autem pauorem in corde, suaderi potest ex eo, quia qui timent confestim sanguinem & calorem euocant, ad

Aliorum
opinio.

G 3 præ

præcordia, ubi videlicet trepidatio potissimum est. Item, quia animalia, quæ pro sui corporis magnitudine maius habent cor, timidiora sunt, nimirum quod virtutem pauoris expultricem magis sparsam habeant: cum tamen virtus vnita actuosior, fortiorque sit, quam dispersa. Postremò quod lætitia in splene locum obtinuerit argumento esse potest, quod, vt medici tradunt, is, qui splene laborant, rarus ac difficilis sit risus, qui lætitiæ & hilaritatis comes est.

Sententia
G. 4.

GALENVS lib. 3. de Locis affectis, & in lib. qui inscribitur, Quod animi mores corporis temperamentum sequantur, existimat appetitum concupiscibilem residere in hepate, quod ij, qui multo abundant sanguine, suoapte ingenio procliuiores sunt ad libidinem: appetitum verò irascibilem ponit in corde, pro qua parte confirmanda sunt eæ rationes, quas mox subiiciemus.

ARTICVLVS II.

Vere opinionis explicatio.

Conclusio.

SIT tamen nostra conclusio. Vtrumque appetitum in corde sedem habere. Ita statuit Hippocrates, Zeno, Posidonius, Chrysippus, cæteri que eiusdem familiæ alumni. Item Aristoteles, Theophrastus, & alij Peripatetici, quos refert Vesalius & alij. Probatur autem huius sententiæ veritas ex eo, quia omnes affectus, siue iræ, siue cupiditatis, in corde perturbationem excitat, in eoque mox sentitur: tum verò quia cor Philosophorum cõsensu, est origo & fons omnium vitalium operationum, in quo proinde appetitus ad seruandam vitam, & pericula propulsanda à natura dati consistere debuerunt. Sciendum tamen non in eadem cordis parte vtrumque appetitum residere, sed locis aliquantulum discretis ob diuersam qualitatum compositionem, quam ira, & cupiditas exigunt: ira enim affluentia caloris, & siccitatis gaudet: cupiditas abundantia humiditatis & caloris. Rationes autem, quæ in oppositum huius sententiæ adductæ fuerunt, non persuadent. Non enim biliosi propterea iracundi sunt, quod ira in vesica fellis resideat, sed quia flaua bilis calida est, & sicca, quæ qualitatum compositio iram mouet, nutritque. Nec iccirco, qui splenē male affectum habent, sese tristiores exhibent, quod splen hilaritatis & lætitiæ habitaculum sit, sed quia vberior atræ bilis copia inibi collecta tristitiæ affectum inducit. Nec ij, qui plurimo sunt sanguine, idè frequentiores cupiditatum insultus experiuntur, quod concupiscentia in iecore, quasi hydra in lacu Lernæo incubet: sed quia calido & humido sunt temperamento, quod cupiditatis æstum ciet. Illa verò argumenta, quæ probabant pauorem inesse in corde, non est cur à nobis diluantur, cum nostram sententiam confirmant.

Dilutio ratio-
num in con-
trariam par-
tem.

QVÆST

QVÆSTIO III.

Vtrum definitio passionis rectè se habeat.

ARTICVLVS I.

Explicatur passionis definitio.

Lege D. Tho.
de 1. erit. q. 26.
art. 3. & in 1.
2. q. 12. art. 1.

DEFINITVR passio à Philosophis, *Motus appetitus sensitui ex apprehensione boni, vel mali cum aliqua mutatione non naturali corporis.* Vt autem hæc definitio intelligatur aduertendum erit passionem trifariam sumi: vno modo, pro receptione cuiuslibet rei, siue per eam id quod patitur aliquid abiiciat, siue non: qua usurpatione scripsit D. Dionysius 2. cap. de Diuinis nominib. sanctissimum virum Hierotheum diuina patientem multa didicisse. Sic etiam pati aër dicitur, cum Solis luce collustratur. Secundò, pro receptione cuiusque rei cum abiectioe alterius: siue id, quod abiicitur, sit conueniens rei naturæ, siue repugnans, quo modo aqua patitur, cum refrigeratur, aut calefit. Tertio, pro receptione cuiusque rei cum expulsionem eius, quod naturæ patientis accommodatum erat: quæ acceptio propria, & germana est: id enim proprie pati dicitur, quod à dispositione secundum naturam ad eam, quæ secundum naturam non est, perducitur.

D. Dionys.

De hoc motu
scripsimus lib.
7. Physic. c.
91 art. 4. &
in paru. Nat.
lib. de Resurr.
c. 7.

DEINDE aduertendum cor perenni dilationis & contractionis motu cieri, motumque hunc naturalem esse, & animantium naturæ conuenientem quandiu sit certa quadam intentione. quæ cum eorum temperamento proportionem habeat: quod si ab ea intentione per exuperantiam, aut defectum recedat, fieri non accommodatum.

Cordis motus.

Lege D. Tho.
12. quæst. 24.
art. 2. ad 2.

TERTIÒ aduertendum inter omnes actus potentiarum, tum cognoscentium, tum appetentium, eos dumtaxat, qui ad appetitum sensituum pertinent, suoapte natura semper fieri cum aliqua transmutatione corporis, quæ animal à sua naturali dispositione deiiciat. Cuius rei ea ratio est, quia hos tantum actus proximè, ac per se consequitur incitatio, aut remissio motus, quo dilatarur, vel contrahitur cor. Enim verò si actus appetitus sensitui ad fugam retractionemve spectent, vt timor, & tristitia, remissionem efficiunt in motu dilationis, proindeque maiorem contractionem: si verò pertineant ad prosecutionem delectationemque, vt amor & lætitia, maiorem inuehunt cordis dilatarionem. Diximus proprie, & per se, quia remotè & ex accidente, etiam ex actibus aliarum potentiarum sequitur intentio & remissio in motu cordis, vt ex apprehensione boni & mali, & ex acta voluntatis, remotè tamen & interuentu appetitus sensitui. In quam sententiam

tiam lege Diuum Thomam in quæstionibus de Veritate, quæstione 6. art. 3.

His ita explicatis iam liquidò constat cur passiones dicantur fieri cum mutatione non naturali corporis, videlicet quoniam iis distrahitur cor à motu sibi naturali: etsi inter passiones aliæ motionem afferant minus, aliæ magis à natura alienam: magis, vt dolor & tristitia, quæ contractionem pariunt: minus, vt lætitia & delectatio, quæ dilatationem cordis efficiunt: est enim magis naturæ consentaneum dilatari, quàm contrahi.

ARTICVLVS II.

Consectaria quedam.

HX dictis nonnulla inferuntur consectaria. Primum est, passiones non propriè ad appetitum rationalem pertinere, vt constat ex earum definitione, & ex iis, quæ tradidit Aristoteles in proemio librorum de Anima. Plato in Philebo, Cicero in 1. Tuscul. quæst. D. Damasc. lib. 2. Fidei orthod. cap. 22. D. August. lib. 9. de Ciuitate Dei, cap. 5. edisseritq; sanctus Thomas in 1. 2. quæst. 22. artic. 3. Itaque gaudium, amor, & lætitia, aliiq; eiusmodi affectus, prout in voluntate cernuntur, non propriè, sed similitudine quadam passiones vocari possunt.

*Reijcitur
Chryssippi
sententia.*

SECUNDVM est, abhorre à veritate sententiam Chryssippi, qui (vt liquet ex iis, quæ à Cicerone lib. 4. Tusculan. quæst. & à Galeno lib. 4. de Placitis, Platonis & Hippocratis cap. 2. prodita sunt) existimabat perturbationes esse iudicia, opinionésve: exempli causa ægritudinem esse recentem opinionem præsentis mali, in quo dimitti, contrahique animo rectum videtur: metum opinionem mali impendentis, quod intolerabile esse iudicatur. Deprehenditur autem huiusce dogmatis falsitas ex eo, quia obiecta passionum sunt bonum & malum, quæ non ad vim cognoscentem, & eius actus, cuiusmodi sunt opiniones & iudicia, sed ad appetentem, eiusque munia spectant. Quòd si quis pro Chryssippo respondeat eum non in sensu formali perturbationes iudicia vocasse, sed in causali, quia nimirum ex opinione, siue apprehensione mali oritur, verbi gratia, passio timoris. Occurrit Galenus loco citato, eum re vera in sensu formali fuisse locutum.

Q. V. A.

QVÆSTIO IV.

Vtrum passiones cadant in animum sapientis.

ARTICVLVS I.

Philosophorum dogmata.

Lege Laetium lib. 6. c. 15. Senecã lib. de tranquillitate. Tullium in oratione pro Murena. Galen. in tract. de curat. affec.

NEGATIVAM partem huiusce quæstionis defendebant Stoici, contententes eum, qui verè sapiens sit, debere animi passionibus omni ex parte vacare. Pro his tamen habere tres *ἀπάθειας* (Cicero 4. Tusculanar. quæst. constantias nominavit) id est, pro cupiditate volutatem, pro lætitia gaudium, pro metu cautionem. Pro ægritudine verò seu dolore negabant esse posse aliquid in animo sapientis. Voluntas enim bonum appetit, quod facit sapiens. Gaudium est de bono adeptò, quod sapiens adipiscitur. Cautio deuitat malum, quod debet sapiens effugere. At quia tristitia de malo est, quod iam accidit, & nullum malum existimabant posse accidere sapienti: nihil in eius animo pro illa ponebãt.

Sententia Stoicorum.

IDEO verò Stoici in eam sententiam adducti sunt, quia indignum iudicabant homine sapiente perturbationibus concuti: cum hæ animi morbi sint. Itaque hunc in modum disputabant, Qui morbosus sunt, sani non sunt: qui sani non sunt insipientes sunt. Igitur qui morbosus sunt, non sunt sapientes: at ij, qui passiones sentiunt morbosus sunt: quandoquidem passiones sunt ægritudines animi: ergo, &c.

Ratio Stoicorum.

PLATONICI autem, & Peripaterici contrariam partem secuti sunt aientes non posse hominem quantumlibet sapientem passionibus omnino vacare. Cuius sententiæ fundamenta articulo secundo proponemus. Cicero in lib. de Finibus & D. Augustinus lib. 9. de Ciuitate Dei cap. 4. arbitrantur hos philosophos de verbis potius, quàm de rebus facere controuersiam. Nimirum Stoicos non quassiber motiones appetitus, sed turbulentas, & quæ prodeunt extra limites rationes, animumque ad vitia inflectunt, passiones vocare: alios autem philosophos passionū vocabulo indiscriminatim vti pro quouis motu appetitus sensitiui.

Opinio Plat. & Perip.

Lege D. Th. 2. 2. q. 123, art. 10.

ARTICVLVS II.

Vera sententia explicatio.

VERCYNQVE tamen Stoicorū mens fuerit, negari non debet passiones cadere etiam in eos; qui veræ sapientiæ, & magnarum virtutum omnem præditi sunt, cum illæ naturaliter obueniãt, cumque si eis rationem dominã (cui ciuili obedientia obsequuntur) perficiamus, In lib. Ethic. Arist. H ad

ad moderationem & mediocritatem adduci possint, atque ad virtutum officia reuocari, & laudem ac præmium mereri. Itaque si passiones secundum se spectentur, id est, ut sunt motus quidam irrationalis appetitus, non conuenit eis malum aut bonum morale, quod à ratione pendet: conuenit tamen, si considerentur, prout subiacent imperio voluntatis & rationis. In quam sententiam D. Augustinus, lib. 14. de Ciuit. Dei cap. 8. *Cupiunt, inquit, timeant, letantur & boni & mali: sed illi bene, isti male, sicut hominibus seu reëta, seu peruersa voluntas est.* Denique si Stoicorum dogma ita intelligatur, ut omnem motum appetitus vitiosum esse, & à virtute alienum statuant, haud dubie celestis disciplinæ veritati repugnat, ut idem sanctus Doctor c. 9. eiusdem libri multis sacræ paginæ testimoniis confirmat. Consule D. Ambrosium tract. de obitu Gratiani, & in lib. de incarnatione Domini cap. 7. D. Augustinum 14. de Ciuit. Dei cap. 9. D. Gregor. Nyssenum in disputatione de Anima, & Resurrectione, Lactantium lib. 6. à cap. 15.

D. August.

D. Ambro.

D. August.

D. Gregor.

Nyss.

Obiect. 1.

OBIECT. 1. OBIECTA tamen aliquis. Id quod ad peccatū inducit, habet rationem mali: atqui passiones inducunt ad peccatum: unde à D. Paulo 7. capite epistolæ ad Romanos, passiones peccatorum dicuntur: ergo. Item passiones sunt ægriitudines animi: ac proinde vitia: igitur nulla earum poterit honesti rationem fortiri. Præterea iis, quæ non sunt in nostra potestate, nec laudem nec vituperationem meremur: sed passiones non sunt in nostra potestate: siquidem iis, ut docet D. August. 14. de Ciuit. Dei c. 9. inuiti cedimus: igitur iis non meremur: quod tamen paulò ante negauimus.

Dilat. 1.

Obiectio.

AD primum horum dicendum passiones, si sumantur, ut deflectunt à ratione, inclinare ad peccatum, si ordinantur à ratione, non ita se habere, sed ad virtutem spectare. Ad secundum passiones dici morbos animi siue ægriitudines non prout à ratione gubernantur, sed quatenus ab eius regula moderandæ decidunt. Unde patet quid Stoicorum argumēto respondendū sit. Ad tertium concessa maiori, neganda est minor, si ita intelligatur quasi nullo modo possimus passiones compescere, aut moderari: & ad eius confirmationem dicendum, nos cedere inuitos passionibus, non quoad consensum, cum eis non nisi voluntate consentiamus, sed quoad aliquam corporis transmutationem, cuiusmodi est interdum commotio risus, fletus, aliæque eiusmodi.

QUESTIO V.

Vtrum animi passiones rectè à philosophis numerentur.

ARTICVLVS I.

Solutio questionis.

RLATO in Theæteto affirmat eas passiones, quæ nomē habent, multas esse, quæ carent nomine, innumeras lib. 9. de Repub. inquit hominem esse quasi monstrum, & sphyn gem

sphyn gem quandam ex variorum animantium partibus conflata: & cupiditatem esse partem latissimam, multa bestiarum, id est passionum capita continentem: in Timæo sex enumerat perturbationes, voluptatem & dolorem tanquam principia, quibus accedant audacia & metus, ira & spes: In primo de legibus ait quemlibet nostrum esse vnum & habere in se consiliarios duos contrarios & amentes, voluptatem & dolorem: ad quos accedunt futurorum timor & confidentia.

QUI passionem in commune aptiori methodo distribuerūt, eam in quatuor summa veluti capita partiti sunt, videlicet in gaudium, & tristitiam, spem & timorem. Quam diuisionem tradit D. August. lib. 14. de Ciuit. cap. 3. D. Hieronymus in Commentariis ad cap. 1. Ezechielis. Cicero lib. 4. Tusculan. quæst. Boëtius 1. de Consolat. Philosophiæ metro 7. *Gaudia pelle, Pelle timorem, Spemq; fugato, Nec dolor adsit.* Virgil. 6. Æneid. *Hinc metuunt, cupiuntq; dolent, gaudētque.*

Quatuor principia passionum.

SOLENT autem hæ quatuor passiones comparari quatuor principalibus ventis, quod ut hi mare tempestatibus sic illæ animum turbulētis motibus perturbent: quod ita quidam expressit.

Quatuor passiones similes quatuor ventis.

*Spes leuat arreptos, metus alto à vertice fluctus
Deiicit: hinc animum pulsat furibunda voluptas:
Inde dolor: fluctus ceu fracti fluctibus, altum
Clamorem ingeminant: piceis abscondita nimbis
Nec radios fundit ratio, nec vela gubernat.*

Porrò dicuntur ex quatuor passiones omnium præcipuè, quatenus aliarum complementum vel finis sunt: ideoque alias omnes consequuntur, ut docet Arist. 2. Ethic. cap. 1. timor autem & spes non simpliciter eiusmodi complementum obtinēt, sed in genere motus appetitiui ad aliquid. Namque respectu boni incipit motus in amore, progreditur ad desiderium, terminatur spe: comparisonem mali mali incipit ab odio, tendit in fugam, finitur timore. Quo fit, ut numerus harum quatuor passionum secundum differentiam præsentis & futuri spectetur: motus enim futurum respicit, quies in aliquo præsentis est. Igitur de præsentis bono est gaudium: de præsentis malo tristitia: de bono futuro spes: de malo futuro timor. Cæteræ verò passiones, quæ circa bonum, vel malum præsens, aut futurum versantur ad has completiuè reducuntur.

ARTICVLVS II.

Diuisio passionis in minutiores species.

SI tamen passionum genus in suas species minutius concidere velimus, vnde decim inueniemus, quarum numerus ita colligi potest. Passionum quædam respiciunt bonum aut malum simpliciter, pertinentque ad appetitum concupiscibilem, aliæ bonum aut malum arduum, spe-

H 2 Stantque

Etantque ad irascibile: millæ sex sunt, tres respectu boni, totidem respectu mali: oblata enim re bona excitatur primò in concupiscibili amor illius: quod si ea res absens sit, confurgit desiderium; si præsens delectatio, seu gaudium. Similiter oblata re sub ratione mali, oritur primò in concupiscibili odium amor contrarium. Quod si res, quam odio prosequimur, absit, oritur statim fuga desiderio aduersa: si adest nascitur tristitia seu dolor delectationi inimicus. Passiones autem, quæ bonum, vel malum arduum respiciunt, & ad irascibilem spectant, sunt quinque duæ respectu boni, tres respectu mali. Etenim si obiiciatur res sub ratione boni ardui, quam quis obtinere se posse iudicat, prouenit statim in irascibili spes, si purer eam se consequi non posse, existit desperatio. Non est in irascibili aliquis motus respectu boni, quod iam adest & possideretur, quia quod iam adeptum est non habet rationem ardui. Aliæ verò tres passiones irascibilis comparatione mali ardui hunc in modum colliguntur, malum arduum aut præsens est aut non est: si non est, oritur timor vel audacia, timor, si id formidemus, & refugiamus; audacia, si aggrediamur. Quod si præsens est, confurgit ira, qua animus exardescit ad sumendam vindictam, & ad præsens malum depellendum.

R V R S V S ex ipsa passiones de quibus hactenus egimus in alias distribuuntur. Nam v. g. amor respectu eius cui aliquid optamus bonum, dicitur amicitia: respectu verò ipsius boni, quod illi optamus, dicitur amor concupiscentiæ, &c.

SERVANT autem prædictæ passiones, hunc inret se ordinem; quædam sunt veluti motus principium, videlicet amor & odium, his enim inclinamur ad aliquid optandum fugiendumve, sicuti lapis gravitate propendet ad descensum. Quædam sese habent veluti motus, nempe desiderium & fuga. Aliæ denique vt quies & terminus motus, veluti delectatio & tristitia: delectatio enim est vt quies in loco rei idoneo & conueniente, tristitia vt quies in opposito loco. Quoniam ergo principium motus ipso motu prius est, & motus prior quiete, ideo inter passiones appetitus concupiscibilis, quæ circa bonum versantur, amor est prior desiderio, desiderium delectatione. Inter eas verò, quæ ad malum tendunt, odium prius est fuga, fuga prior, quàm tristitia.

DISPUTATIO SEPTIMA.

De virtutibus in commune.

RELIQUVM est, vt de virtutibus differamus. Ac primò de iis in genere: postea verò particulatim. Quæ disputatio præcipui in morali Philosophia momenti est: propterea quod virtutibus boni efficiamur, & ab iis manent actiones studiosæ, sine quibus felicitas, quæ moralis disciplinæ scopus est obtineri non potest.

QVÆS

QVÆSTIO I.

Vtrum definitio virtutis rectè habeat.

ARTICVLVS I.

Dubitationis explicatio.

ARIAS virtutis definitiones tradit Plato in Menone, Alcinous in libro De eius doctrina, Aristoteles lib. 2. Ethic. c. 6. & in libello de Virtutibus, si eius est illud opus, & Plutarchus in libro de Virtute morum: multas etiam colligit Alexander Alenfis 3. p. Summæ, q. 16. art. 1. Vt autem quænam ex iis probari debeat statuamus aduertendum est duo esse genera virtutum, vnum earum, quæ nostris actibus acquiri possunt, vt fortitudo, temperantia: alterum earum, quæ immediatè infunduntur à Deo, vt fides, spes, charitas. Item virtutum alias esse morales, quæ videlicet in appetitu, siue intellectiuo, siue sensitiuo insidēt, alias intellectuales, quæ in intellectu. Inter quas, vt nunc breuiter dicamus, illud est discrimen, quod morales non solum bonam actionem efficiant, sed bene reddantque eius usum bonum, ex parte finis, & aliarum circumstantiarum, quæ ad opus cohonestandum requiruntur, quæque dum adhibentur, dicitur opus non in eo tantum genere, sed absolute bonum, habentemque simpliciter bonum appellat. Ad rationem verò intellectualis virtutis sat est efficere actionem, siue opus bonum in suo genere, esto aliunde vitietur, verbi gratia, ad Metaphysicam, quæ est virtus intellectualis, pertinet considerare substantias separatas, esto quis in eam considerationem ob inanem gloriam incumbat: quam tamen circumstantiam non ferret virtus moralis, quæ probam voluntatis affectionem requirit. Vnde talis scientia efficit bonum Metaphysicum, non tamen bonum virum.

H I S ita constitutis, virtus in toto suo ambitu, vt tam acquiras, quàm infusas, tam morales, quàm intellectuales comprehendit, hoc modo definienda erit, *Virtus est habitus operatiuus boni residens in intellectu.* At infusa ita definitur, vt ex D. Augustino lib. 2. de Libero arbitrio, cap. 8. aliisque in locis colligitur, *Virtus est bona qualitas mentis, qua rectè viuatur, qua nemo male vitur, quàm Deus in nobis sine nobis operatur.* Dum enim Diuus Augustinus ait Deum in nobis sine nobis virtutem operari, planè indicat loqui se de virtute dumtaxat, quam Deus per se animam infundit. Denique moralem virtutem ita definiit Aristoteles libro 2. Ethicor.

H 3 cap.

Varia diuisiones virtutum.

Discrimē inter virtutes intellectuales, & morales.

Definitio virtutis in commune.

Definitio virtutis moralis.

cap. 6. *Virtus est habitus electivus in mediocritate consistens, ea, qua ad nos est, definita ratione, & ut definiat ipse prudens.* Quæ definitio, quia præsentis instituit est propria, enucleatè à nobis explicanda erit. Est ergo imprimis virtus habitus, quia virtus (latè etiam sumpto eius nomine) est dispositio perfecti, ut docuit Aristoteles 7. Physicor. c. 13. textu 17. habitu autem perfecte disponimur ad operandum. Potissimum verò ad tria, virtutum habitibus indigemus. Primum, ad uniformitatè actionum. Quæ enim ad agendum habituali propensione. carent, instabilia sunt, facileque mutantur. Secundò, ut actio in promptu sit. Vnde Aristoteles 3. Eth. c. 8. ait *repentina esse ab habitu.* Certe nisi rationalis potentia interuentu habitus inclinatur ad vnum, oportebit ablata agendi occasione de re facienda priùs inquirere, cum tamen interdum negotia moram non ferant. Tertiò, ut cum voluptate actio perficiatur: quod præstat habitus. Nam cum modum quendam naturæ obtineat, operationem sibi propriam, quasi naturalem, atque adeò iucundam reddit. Quare Aristoteles 2. Ethic. c. 3. docuit delectationem in opere obeundo signum habitus esse.

P A T E T igitur cur virtus dicatur *habitus*: obtinet autem hæc particula locum generis in definitione virtutis: ac per eam reiciuntur potentia & passiones, cæteraque id genus, quæ habitus non sunt. Dicitur etiam *habitus electivus*, id est, per electionem operans ad excludendam scientiam, & alios habitus intellectuales, ad quorum rationem non pertinet, ut actus ab iis profecti ex delectu, ac voluntariè fiant. Additur, *in mediocritate consistens*, ut reiciantur habitus vitiosi, qui à mediocritate deffectant. Denique adiicitur, *ea, qua est ad nos definita ratione*, ut intelligamus mediocritatem, in qua virtus consistit, non oportere esse ex natura rei, nisi fortè per accidens: sed comparatione subiecti, & ex arbitrio iudiciòque prudentis viri. Qua de re in progressu plura.

ARTICVLVS II.

Virtutem ex sua intrinseca ratione esse habitum bonum.

Opinio Scoti.

ONTROVERSA tamen est vtrum virtus secundum propriam essentiam sit habitus bonus, an non. Scotus in 1. dist. 17. q. 2. negatiuam partem amplectitur asserens vnum eundemque habitum modò virtutem, modò vitium esse posse. Arbitratur enim virtutem formaliter consistere in relatione conformitatis ad rectam rationem fundata in habitu ex se indifferenti ad bonum & malum: vitium autem similiter in difformitate à recta ratione: posseque eundem habitum, qui antea priorem relationem obtinebat, posteriorem accipere

accipere: quemadmodum videmus eandem superficiem nunc imbui candore, nunc nigredine. Sentit proinde Scotus virtutem, quæ virtus est, non esse operatiuam, cum ex sua natura sit relatio, cui nulla efficientia vel actiuitas conuenit: sed id, quod agit, dum ex virtute operamur, esse habitum ipsum, cui ratio virtutis accidentariò aduenit, quod similiter de vitio intelligit. Addit præterea habitum poni in definitione virtutis, tanquam adiectiuum quid, sicuti nasus in definitione sumi.

P R O B A T V R autem hæc sententia ex eo potissimum, ut rationes alias omittamus, quia si is, qui obtinuit habitum abstinentiæ à cibo ob Mahomericam superstitione: ad Christianam fidem conuertatur, & ob veri Dei cultum à cibo abstineat, adhuc ex eodem illo habitu sentiet promptitudinem facilitatèmq; ad actus temperantiæ: ac proinde idem habitus, qui erat antea vitiosus ob prauum finem, nunc ex fine honesto, atque ex conformitate ad rectam rationem, & legem Dei, fiet studiosus: & qui antea rationem vitij, nunc virtutis rationem fortietur.

C O N T R A R I A tamen opinio, quæ statuit virtutem ex sua natura esse habitum bonum, nec vnum eundemque habitum modo virtutem esse, modo vitium, Peripatetica est & vera, eamque defendit D. Thomas in 1. 2. quæst. 55. artic. 1. & 4. Gabriel in 3. distinct. 23. quæst. 1. art. 1. & alij. Probat autem primum, quia Aristoteles 2. Ethicor. capit. 5. inquirens genus virtutis concludit esse habitum, eodemque libro cap. 8. docet virtutem & vitium esse inter se contraria, quod etiam in Categoriis cap. de Oppositis, & alibi sæpè docuerat: hoc autem verum non esset, si virtus & vitium formaliter significarent relationes eidem habitui aduenientes, nec enim relationes sunt habitus, nec inter se contrarie tatem exercent.

P R A T E R E A virtus ex se, ut Aristoteles definiit, est habitus electivus in mediocritate consistens: igitur virtus ex sua natura inclinatur ad actum bonum, nulloque modo ad actum, qui recedat à medio per arbitrium prudentis definito: atque adeò virtus ex sua intrinseca ratione est habitus bonus. Postremò habitus pulsandi citharam non inclinatur ad qualemcumque motum fidium, sed ad motum harmonicum secundum artis regulas: ergo pari ratione habitus, verbi gratia, temperantiæ non inclinabit solum ad abstinentiam à cibo, sed ad abstinentiam cum circumstantiis, quæ actum perfecte cohonestant: quod Scotus negabat.

I G I T V R ad argumentum pro contraria parte adductum respondendum est eum, qui ita affectus conuertitur ad verum Dei cultum, & religionis causa à cibo abstinere, sentire facilitatem in abstinentia, non quòd prior habitus inclinaret ad eos actus, quos tunc exercet: sed quia habitus ille non solum inclinabat ad superstitiosè abstinentium, sed reprimebat etiam appetitum, ne ad cibi appetitionem effrenatè insurgeret. Quare cum duo munia præstent

Sententia Peripatetica.

Dilat. arg. pro opinione Scoti.

Duo munera, que præstent

habitus st-
dij.

præsent honesti habitus in appetitu; videlicet cum inclinent ipsum ad actus rationi consentaneos, & passiones, ne se immoderate efferant, compeſcant: ratione huiusce posterioris officij facilitatem sentiet ad religiosè abstinendum is, qui antea superstitione abſtinebat, & si talis habitus priorem naturam retineat, proindeque adhuc vitiosus sit. Similiter dicendum de honestis habitibus, qui videntur concurrere ad actiones, quæ ob mutationem circumſtantiarum vitiosæ sunt: ut si quis antea liberalitatis habitu præditus, nunc ad inopiam redactus, pecuniam, ut prius in magnis opibus, ultra quam possit, distribuatur: nõ enim ad hunc actum eliciendum per se concurrer habitus liberalitatis, sed dumtaxat eatenus facilitatem præstabit, quatenus passionem auaritiæ cohibet.

QVÆSTIO II.

Vtrum virtus moralis in mediocritate consistat.

ARTICVLVS I.

De duplici medio virtutis, & in quonam medio virtus omnis collocata sit.

VIRTUTEM moralem in mediocritate positam esse asseruimus cum Aristotele in definitione virtutis: nunc id accuratius explicandum erit. Aduertendum igitur bifariam intelligi posse virtutem in medio esse: nimirum vel quoad essentiam, quia est habitus inter duo vitia contraria, vel quoad obiectum, quia id, in quod tendit, rationi consentaneum est, proindeque medium inter exuperationem & defectum: quod in definitione virtutis significauit Aristoteles illis verbis, *Ea qua est ad nos definita ratione*: id est, virtus consistit in mediocritate secundum omnes circumſtantias prudentiæ regula præscriptas. Deinde aduertendum medium, aut esse constitutum ex natura rei, aut sumi comparatione nostri. Medium ex natura rei, quod etiam medium rei vocatur, est quod æquè ab utroque extremo distat, quo actio tenarius medius est inter denarium & binarium, quia totidem unitatibus ab utroque abest, nempe quatuor. Medium comparatione nostri est, quod ad nos collatum, neque exuperat, neque deficit: quomodo ea cibi portio, quæ Socrati pro eius temperamento conuenit, dicitur medium respectu illius. At enim quia non omnibus eadem temperamenti, & caloris ad decoquendum vis est, sæpè id, quod vnus collatione medium habetur, respectu alterius deficit, aut excedit.

Mediū quoad
essentiam, &
mediū quoad
obiectum.

Aristot.

Medium ex
natura rei.

Mediū com-
paratione no-
stri.

SIT

SIT prima assertio. Omnis virtus moralis (cuius appellatione non comprehendimus hoc loco prudentiam) consistit in medio quoad obiectum. Hanc assertionem tradit Aristoteles lib. 2. Ethic. cap. 6. & lib. 5. cap. 3. & 4. eamque approbant communi consensu Theologi in 3. distin. 33. Suadetur verò à D. Thoma in 1. 2. quæst. 64. art. 1. quia bonum eius, quod regitur & mensuratur, situm est in adæquatione ad suam regulam. Quare cum bonum virtutis moralis à ratione dirigatur: utique positum erit in adæquatione ad mensuram rationis: quæ adæquatio est æqualitas seu commensuratio quædam inter excessum & defectum, id est, mediocritas, de qua est illud poëtæ:

Horat. I.
Ser. Saty. I.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,

Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Quod non ita accipiendum est quasi ad rationem virtutis exigatur, ut prædictam mediocritatem in diuisibili attingat: quod Stoici falsò putabant: unde etiam contendebant virtutem non suscipere magis & minus: sed in maximo, hoc est in illius indiuidui mediæ adæptione constitutam esse. Ideoque neminem virtute præditum iudicabant, nisi qui ad studiosas actiones obeundas in summo gradu esset dispositus. Peripatetica tamen & vera sententia, ut constat ex iis, quæ tradit Aristoteles 2. Ethicorum, decernit in medio virtutis latitudinem dari: posseque obiectum ipsum virtutis nunc perfectiori modo, nunc minus perfecto attingi. Nec sanè conuenit moralium actionum honestatem ad insectilia mathematica reducere.

Stoicorū iul-
sum dogma.

Peripatetica
opinio.

Lege Plutar-
chum in lib.
de Stoicorum
contrarietati-
bus.

QVOD si quis pro Stoicis opponat virtutem constitutam esse in recto: recto autem nihil rectius esse: proindeque nullam virtutem alia perfectiorem dari. Occurrendum recto in Mathematicis nihil esse rectius, quia si recta linea tantulum ab extremis subsaltet, recta non erit: cum id in essentia rectæ lineæ contineatur. At in moralibus non ita res habet: quia v.g. actio eius, qui ex affectu misericordiæ pecuniam egentij erogat, recta est, utpote consentanea rectæ rationi: actio verò illius, qui ex intensiori misericordiæ affectu, vberiore pecuniam largitur, haud dubiè rectior est atque excellentior: cum perfectiori modo illud officium virtutis præstet; tum quia plus, tum quia vehementiori animi affectu confert.

Obiectio.

Dilutio.

SECUNDA assertio. Omnes virtutes morales, excepta iustitia, consistunt in medio quoad essentiam, hoc est inter duos habitus vitiosos positæ sunt. Hæc inductione patet. Namque fortitudo est inter vitium timiditatis, & audaciæ, liberalitas inter auaritiæ & prodigalitatem, similiterque res habet in cæteris.

2. assertio.

In lib. Ethic. Arist.

I.

ARTI.

ARTICVLVS II.

De medio iustitia.

XC E P I M V S in prima assertione iustitiam, quia peculiare illi est non esse inter duo extrema vitia collocatam. Quod significare voluit Aristot. lib. 5. Ethic. cap. 5. cum docuit iustitiam non eodem modo, quo reliquæ virtutes, mediocritatem obtinere.

Peccata contra iustitiam, sunt per defectum.

Potestq; idem ex eo ostendi, quia iustitia versatur inter plus & minus, quod est contra ius. Diximus, quod est contra ius, quia qui de suo plus dat, vel nullum committit peccatum, vel si quod committit, id non ad iniustitiam pertinet, sed ad prodigalitem, quæ liberalitati opponitur. Quo fit, ut iustitia vnum tantum habeat extremum, cui aduersetur, nimirum iniustitiam: quia prædictum plus, & minus semper iniustitiam efficit.

S C I E N D V M præterea est, cum virtutes morales, quæ circa passiones versantur, hominem ad se ipsum ordinent, necessariò constitutas esse in medio respectu nostri: iustitiam verò, quia operationes in ordine ad alterum dirigit in medio rei constitutam esse. Tantum enim iustitia reddere præcipit, quantum quis alteri debet, non plus minúsve: siquidem hoc modo astruitur æqualitas inter homines, quæ tunc demum existit, cum nullus ultra, aut citra id, quod suum est, obtinet: quam æqualitatem factam testamque tueri & vindicare proprium iustitiæ munus est.

P O R R ò cum iustitia duplex sit, ut docet Aristoteles lib. 5. Ethic. cap. 2. vna distributiva, quæ cernitur in distributione bonorum Reipub. aut alterius communitatis iuxta proportionem meritum vnus cuiusque, ita scilicet, ut quæ est proportio meritum vnus ad merita alterius, eadem sit proportio præmiorum ad præmia. Altera commutativa, quæ cernitur in commutationibus, & venditionibus, aliisq; eiusmodi, fit ut non idem in vtraque medium seruetur. Nam in commutativa seruetur medium secundum proportionem Arithmetica, ut nimirum constituatur æqualitas inter rem acceptam, & id, quod per eam redditur: in distributiva autem tenetur medium secundum proportionem Geometricam, ut eadem in præmiis, quæ in meritis proportio sit. Exempli gratia, si duobus ciuibus loco præmij decem aureorum millia distribuenda sint, & ex iis vnus duplex habeat meritum, alter verò triplex: secundum Geometricam proportionem donanda erunt illi quatuor millia, huic autem sex: ut enim trium ad duo est proportio sesquialtera, ita sex ad quatuor.

Q. E.

QVÆSTIO III.

Vtrum ne virtutes homini naturales sint, an eas propriis actibus acquirat.

ARTICVLVS I.

Virtutes in quodam sensu esse homini naturales, in alio non esse.

P R I O R E M partem propositæ dubitationis (quæ de virtutibus acquisitis dumtaxat intelligenda est) pertractauit multis in locis Plato, ut in Menone, in Protagora, in Euthydemo, etsi more suo disputans nihil ferè certi asseuerarit. De eadem quoque re varia philosophantium dogmata refert D. Tho. in 1. 2. q. 63. art. 1. & in disputatis q. vnica de virtutibus in commune art. 8. Ut autem breuiter rem expediamus sciendum est dupliciter posse virtutes dici esse nobis naturales, vno modo, prout naturale est idem, quod conueniens naturali inclinationi, sicque naturalis est homini cognitio veritatis. Secundò, ut naturale differt à voluntario. Quo pacto ea, quæ nobis à primæua origine, & ex principiis naturæ innata sunt & congenita, naturalia dicuntur, ut vis nutriendi.

Bis sunt virtutes dici posse naturales.

S I T prima assertio. Virtutes sunt homini naturales priori modo. Probat, quia homo natura sua est particeps rationis, estq; ei naturale secundum rationem viuere, ut docet D. Dionys. 4. cap. de Diu. nom. Quare cum actiones virtutum sint consentaneæ rectæ rationi, consequens est ut hominis naturæ conuenientes sint. Item, quia homo per naturam inclinatur ad cognitionem veri docente Aristot. 1. Metaph. c. 1. & ad appetitionem boni teste eodem Aristot. 1. Ethic. cap. 1. virtutes autem intellectuales feruntur in verum, morales in bonum. Postremò (quod eodem recidit) quia id, quo vnumquodque secundum naturæ suæ gradum perficitur, est illi secundum naturam conueniens, homo autem secundum gradum suæ naturæ virtutibus acquisitis perficitur & excolitur. Iuxta hanc considerationem dicuntur inesse homini virtutes à natura, non perfectè & completè, sed inchoatione quadam, & tanquam in radice, è qua accedente disciplina & studiorum actionum exercitatione in actum prodeant.

1. assertio.

D. Dionys.

Aristot.

S E C V N D A assertio. Virtutes non sunt homini naturales posteriori modo. Hanc tradit Aristot. lib. 2. Ethic. cap. 1. Suadereturq; ex eo quia si virtutes eo modo naturales forent, nemo iis laudem mereretur, cum nemo nisi ex libero actu iure laudetur. Item quia non possent homines vitiis assuescere; siquidem ut docet etiam Aristot. lib. 1. Magnorum Mor. cap. 6. ad id, quod eo pacto est à natura

2. assertio.

tura inicum, nihil proficit contraria assuetudo, ut patet in terra v. g. quæ quia naturam habet gravitatem, qua deorsum tendit, licet verbis locum superiorem sæpe iaciatur, nunquam ad ascendendum assuescit. Vnde etiam patet virtutes non esse contrarietas, alioqui non possent homines iis assue fieri.

ARTICVLVS II.

Virtutes acquisitas comparari nostris actibus.

3. assert.

TERTIA assertio hæc sit. Virtutes acquisitæ comparantur nostris actibus. Hæc ita suadet. Principia operatiua naturæ convenientia, quæ non insunt nobis à natura, sed ex acquisitione, comparantur nostris actibus: atqui virtutes acquisitæ sunt principia operatiua convenientia naturæ admodum superius explicatum: igitur comparantur nostris actibus. Maior constat ex doctrina Aristotel. lib. 2. Ethicor. hoc enim est discrimen inter principia innata, & acquisita, quod principia innata antecedunt actus, nec iis comparantur: aspectus enim antecedit actionem videndi, nec per eam aspectus acquiritur: at principia acquisita sequuntur actus, iisque adipiscuntur.

Dubia.

VT autem propositæ assertionis veritas magis eluceat, duæ quedam dubitationes explicandæ erunt. Prior est, Quonam causæ genere actus studiosus concurrat ad generandum habitus virtutis. Posterior, Num ad comparandum eiusmodi habitum sufficiat vnus actus, an necessariò plures exigantur. Priori dubitationi, ommissa opinione Durandi, quæ lib. 9. Metaph. à nobis confutanda erit, respondemus cum Capreolo in 3. d. 3. q. 9. vnic. art. 3. in solutione argumentorum contra secundam conclusionem, actus studiosos concurrere, ut principia actiua ad generationem habituum. Enimvero cum potentia, v. g. intellectus & voluntas, sint causæ vniuersales actiue habituum, & in iis possint esse diuersarum specierum habitus, necessariò danda erit aliqua causa particularis actiua, quæ potentiam determinet ad hunc potius, quam illum habitum producendum, hæc autem causa est ipse actus à potentia elicited.

Respon. ad 1. dub.

Ad 2.

AD posteriorem dubitationem respondemus cum Gabriele in 3. d. 2. q. 1. dub. 4. Almaino ibid. q. 2. art. 3. & aliis per quemlibet actum morale bonum etiam remissum posse gigni habitum virtutis moralis, nisi ex parte subiecti aliquid impediendi sit. Probat, Nam quando causæ sunt eiusdem rationis & speciei si intensior potest aliquem effectum producere, etiam remissior eundem producere valet, etsi minus intensum, modo resistentia patientis non exuperet agentis actiuitatem. Cum igitur actus virtutis intensus ac vehemens possit efficere habitum virtutis, utique etiam remissus habitum cõsimilem gignet: non secus accalor sexto gradu intensus producit calorem ut sex, intensus autem secundo gradu efficit calorem ut duo. Diximus, nisi ex parte subiecti aliquid impediendi sit, quia si vi

si vitium contrarium, potentia inhaereat, & actiuitas studiosæ actionis non superet illius vitij resistentiam, nequaquam per talem actionem habitus produceretur. Quod asserendum quoque est, cum iam potentia habitus virtutis summè intensum obtinet: tunc etiam neque remissus, neque intensus actus, aut nouum habitum gignet, ut constat, aut maiora incrementa afferet habitui, qui totam, quam assequi potest, perfectionem assecutus iam est.

ILVD tamen aduertes licet per vnum actum gigni possit habitus virtutis, plerumque tamen non gigni habitum virtutis perfectæ, nisi per multos actus, ut videre est in habitu temperantia. Nam cum illius materia multiplex sit, quandoquidè omnia ciborum & potuum genera comprehendit, cumque diuersis modis variari possit, nimirum pro loco, tempore, magnitudine, aliisque eiusmodi circumstantiis, nemo perfectum temperantia habitum assequetur, nisi circa istiusmodi materias & circumstantias plures actus elicuerit.

Habitus virtutis perfectæ ut gignatur.

QVÆSTIO IV.

Utrum virtutes morales sint inter se connexæ.

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiuæ.

NON excitamus quæstionem de virtutibus intellectualibus, quia certum est eas non necessariò connecti inter se, ut D. Thom. 1. 2. quæst. 65. art. 1. docet. Cuius ratio est, quia non dependunt à prudentia, cuius nexu, ut inferius planum fiet, inter se copulari debeant. Item, quia versantur circa materias & obiecta, quæ inter se necessarium ordinem & coniunctionem non habent, ut patet in Mathematica & Theologia, variisque artium generibus. Est ergo in proposita controuersia intelligenda de virtutibus moralibus: ita tamen ut hoc nomine etiam prudentia, licet ad intellectum pertineat, comprehendatur. Aduertendum est autem ex Aristotele 7. Ethic. cap. 1. aliisque auctoribus virtutem moralem in vno trium graduum obtineri posse, videlicet in gradu continentia, in gradu temperantia, in gradu heroico. In priori gradu obtinetur virtus, cum adhuc passiones vehemètes sunt, & tamen iis resistimus. In secundo, cum passiones non ita sunt vehemètes, sed paciores. In tertio, cum iam ita cohibita ac refrænata sunt, ut raro admodum & vix repugnent rationi. Alij hos gradus vocant incipientium, proficientium, perfectorum.

Triplex gradus virtutum moralium.

De quibus
virtutibus pro
posita quæst.
intelligenda sit.

IGITUR de virtutibus in gradu heroico nulla est dubitatio, omnes enim fatentur virtutes morales in hoc gradu esse connexas, ita ut, verbi gratia, fortitudo perfectissima esse nequeat absque aliarum virtutum societate. Nam cum omnes virtutes morales mutuum sibi præstent auxilium, & aliæ aliis perfectionem adiangant: cumque virtutes in gradu heroico omnem postulent excellentiam & absolutionem, haud dubiè necessariò inter se iugant, & cohærentes erunt. Nec item de virtutibus in gradu continentiarum disceptatio est: constat enim posse vnam absque aliis inueniri, quod ex iis etiam, quæ paulò post dicemus, planius euadet. Quare de virtutibus dumtaxat secundi gradus quæstio relinquitur.

Prima opinio.

SCOTVS in 3. dist. 36. quæst. 1. art. 1. Gabriel ibidem, Ochanus in 3. dist. 11. & 12. & quodlib. 4. quæst. 6. & Almainus tract. 3. cap. 7. arbitrantur eiusmodi virtutes non esse inter se connexas. Quæ sententia his argumentis videtur ostendi. Virtutes morales acquiruntur exercitatione: sed constat multos exercere sese in materia quorundam virtutum, non verò aliarum, ut in materia temperantiæ, non autem fortitudinis: ergo ij non omnes, sed eas tantùm virtutes, in quibus se exercent, comparabunt. Præterea constat multos non posse virtutes quasdam assequi: igitur non omnes inter se sunt coniunctæ. Antecedens probatur, quia nemo nisi in magnis opibus exercet actum munificentiarum, cum hæc virtus circa magnos sumptus versetur. Igitur ij, quibus magnarum opum affluentia non suppetit, haud quaquam virtutem munificentiarum assequentur. Quare perspicuum videtur non omnes virtutes etiam in gradu perfecto inter se coniungi.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua quæstionis.

Secunda opinio,
quæ defensionem
datur.

CONTRARIA tamen sententia amplectanda est, quam secutus fuit D. Ambrosius 5. lib. in Lucam explicans verba illa, *Beati pauperes spiritum*. D. Augustinus lib. 6. de Trinit. cap. 4. & in epistola 29. quæ est ad D. Hieronymum, D. Gregorius lib. 22. Moralium, cap. 1. D. Hieronymus super Esaiam, c. 16. & 56. & 1. lib. contra Pelagianos, Arist. 6. Ethic. cap. 12. & 13. Plato in Protagora, & in lib. de Regno, Chrysippus apud Plutarchum in lib. de Stoicorum contrarietatibus. Cicero lib. 2. Tusculan. quæst. & lib. de Officiis. Item è Doctoribus scholasticis D. Thomas in 1. 2. q. 65. art. 1. Caietanus ad eundem locum, Durandus in 3. dist. 33. quæst. 3. Capreolus in 3. dist. 36. quæst. vnica. art. 1. Richardus eadem dist. quæst. 1.

Prima ratio.

PROBATVR verò hæc opinio in hunc modum. Perfecta liberalitas cohibet appetitum pecuniæ in omni euentu, alioqui non

D. Th. in 3. d.
36. q. 1. art. 1.
& in dispus.
q. de Virtutibus
Card. art. 2.

non esset perfecta: sed hoc præstare non potest absque præsidio aliarum virtutum. Igitur liberalitas perfecta requirit aliarum virtutum coniunctionem. Minor probatur, quia si cui, verbi gratia, ex vna parte mors, ex alia pecunia proponatur ad inferendam iniuriam patriæ: certè nisi virtute fortitudinis munitus sit ad contemnendam mortem, & iustitiæ ad non inferendam iniuriam, facile succumbet pecuniæ cupiditati. Quare non potest liberalitas absque fortitudine & iustitia, similiterque absque aliis virtutibus inueniri.

ITEM perfecta virtus moralis requirit perfectam prudentiam: atqui perfecta prudentia non potest esse absque aliis virtutibus: igitur omnes virtutes quasi communi vinculo prudentiæ inter se copulatæ sunt. Maior patet tum ex doctrina Aristot. lib. 6. Ethic. cap. vlt. tum ex ipsa definitione virtutis, in qua virtus dicitur consistere in mediocritate, ut prudens definiat, hoc est in mediocritate præscripta secundum regulas prudentiæ. Quod verò ad vnam aliquam perfectam virtutem non sufficiat prudentia circa vnam materiam, sed perfecta & integra, atque adeo circa omnes, ex eo conuincitur, quia ut quis temperans sit, non sat est si rectè iudicet in iis difficultatibus, quæ ad temperantiæ materiam spectant: sed oportet, ut in quavis re, quæ sese obtulerit, rectè sentiat, atque integrum ferat iudicium: alioqui, ex affectu auaritiæ, aut timiditatis iudicabit intemperatè agendum esse. Minor suadet, quia similiter nisi prudens omnium virtutum ornamentis excultus sit, non potest ferre perfectum sanumque iudicium de rebus agendis, nec quid fugiendum, aut amplectendum sit, ut oportet, decernere: cum liquidò constet passionum imperus, nisi virtute cohibeatur, rationem excæcare, rerumque æstimationem, sine qua prudentia nulla est, peruertere. Constat igitur nec alias virtutes sine prudentia, nec prudentiam absque aliis virtutibus posse consistere.

SOLET etiam quæri num ut omnes morales virtutes connexæ sunt, ita omnes in eodem homine inter se æquales sint. Cui dubitationi breuiter occurrendum, si de perfectione essentiali loquamur constare non esse omnes inter se æquales, cum ea, quæ specie distinguuntur, disparem habeant essentiæ perfectionem. Quod similiter pronuntiandum erit de perfectione intensiua, quæ per actuum repetitionem habitibus aduenit: cum planum sit eundem hominem non æquè frequenter sese in omnibus exercere virtutibus: ac proinde non omnium virtutum habitus æquè intendere. Si tamen sermo sit de perfectione, quam vnaquæque virtus in eodem homine ex coniunctione & societate aliarum virtutum assequitur, dicendum erit omnes virtutes hac consideratione æquè perfectas haberi: quandoquidem non minus perficitur fortitudo ex consortio temperantiæ, quam iustitia ex consortio eiusdem: nec minus perficitur liberalitas ex consortio sobrietatis,

Dub.
Respon.

brietatis, quàm alterius virtutis: similiterque res habet in cæteris, cum istiusmodi perfectio in singulis virtutibus ex coniunctione vniuersarum, & in vniuersis ex singularum copulatione efflorescat. Consule Durandum in 3. dist. 36. quæst. 5.

ARTICVLVS III.

Dissoluntur primi articuli argumenta.

Sol. 1. **R**GVMENTA, quibus ostendi videbatur non omnes virtutes inter se colligatas esse, hunc in modum explicanda erunt. Ad primum dicendum si quis se in materia vnius dumtaxat virtutis, V. G. temperantiæ exercuerit, solam temperantiam consecuturum: non tamen perfectam, quousque cæteras virtutes compareret, cum sine earum præsidio non possit firmitatem & constantiam habere ad seruandam in quolibet euentu moderationem. Adde neminem posse diu in omnibus euentis temperatè viuere, nisi passiones, quæ proximè remotè temperantiam oppugnant, aliarum virtutum actionibus cohibeat: atque adeò quin simul virtutes alias adipiscatur.

Sol. 2. **A**D secundum respondendum est cum D. Thoma in 1. 2. quæst. 65. artic. 1. Durando in 3. dist. 36. quæst. 3. & Capreolo loco citato virtutum moralium quasdam perficere hominem secundum communem vitæ statum, id est, quo ad ea, quæ passim & communiter agenda occurrunt, cuiusmodi sunt fortitudo, iustitia, liberalitas, abstinentia, cæteræq; huiusmodi: alias hominem perficere secundum aliquem eminentem statum, & ad quædam præclara munia obeunda, cuiusmodi sunt magnanimitas, quæ in magnis honoribus: & magnificentia, quæ in magnis sumptibus versatur. Igitur virtutes prioris generis sic inter se colligatæ sunt, vt nemo vnâ perfecte sine aliis obtinere queat: virtutes verò posterioris generis non oportet, vt actu habeat is, qui reliquis omnibus sic præditus: obtinet tamen eas in potentia propinqua, & animi præparatione. Nam qui in mediocri pecunia ita gessit, vt liberalitatem seruarit, is si ad magnam rerum affluentiam & abundantiam venerit, facillè magnificentiam consequetur. Item qui in mediocribus honoribus sese modestum exhibuit, cum ad maximos euectus fuerit, facillè magnanimitatem comparabit. Quare cum id, ad quod proximam obtinemus dispositionem, iam habere dicamur, iuxta illud Aristotelis 2. Physicor. cap. 5. textu 56. Quod parum abest nihil abesse propemodum videtur, fit, vt non sit absolute negandum etiam magnificentiam, & magnanimitatem cum reliquis virtutibus copulatas esse.

QVA

QVÆSTIO V.

Vtrum in appetitu sensitiuo aliquæ virtutes insint.

ARTICVLVS I.

Sententia Scoti & aliorum.

ROPOSITA quæstio nō de omni virtute morali, sed de sola temperantia & fortitudine excitari solet. Nam quod iustitia in voluntate hæreat communis est philosophorum & theologorū consensus. Scotus in 3. d. 33. q. 1. duo statuit pronuntiata. Alterū est fortitudinem & temperantiā, vt propriè ac simpliciter virtutes morales sunt, residere in voluntate. Alterū, dari in appetitu tam irascibili, quàm concupiscibili aliquos habitus, quibus circa fortitudinis & temperatiæ materiā rectè afficiantur, qui tamen habitus ad virtutis dignitatem nō pertingant. Scoto assentiuntur non eius tantum discipuli, sed plerique alij, vt Gabriel in 3. d. 23. q. 1. & d. 33. q. 1. Ochamus in 3. q. 10. & 11. & Quodlib. 2. q. 16. Almainus Moralium tract. 3. c. 6. Buridanus 1. Ethic. q. vlt.

Opinio Scoti.

PRIMUM pronuntiatum hisce argumentis ostenditur. Virtutes morales insunt in ea potentia, ad quam pertinet electio, & libertas: cum virtus moralis definiatur habitus electiuus, & eius bonitas in actione duntaxat libera inueniatur: atqui electio est actus voluntatis, non appetitus sensitiui, & voluntatis actiones propriè ac simpliciter liberæ sunt: non autem quæ ab appetitu sensitiuo exercentur. Igitur virtutes morales non in appetitu, sed in voluntate hærent.

Virtus moralis habitus electiuus.

SECUNDO. Negari non potest nos à voluntate elicere actus circa materiam temperantiæ & fortitudinis, vt cum moderatum cibum eligimus: cum etiam repugnante appetitu, constanter dolores perferimus, & pericula adimus: igitur per istiusmodi actus gignentur in voluntate habitus fortitudinis & temperantiæ.

TERTIO. Voluntas eget harum virtutum habitibus: sed vt proxime ostensum fuit, potest eos suis actibus comparare: non est ergo cur negemus inesse illos voluntati. Maior suaderur, quia voluntas magnam experitur difficultatem in amplectendo bono contra passionum impetus, aded vt iis non alliciat solum, sed interdum quasi inuita rapiatur iuxta illud D. Iacobi 1. vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus.

ALTERVM Scoti pronuntiatum ex eo ostenditur, quia ad cohibendas effrenatas appetitiones vtriusque appetitus tam irascendi, quàm concupiscendi, ne rationem turbent, voluntatemque ad se trahant, opus est habitibus, qui in vtroque appetitu insint,

In lib. Ethic. Arist. K &

& eiusdem adibus comparentur: at quod ij nequaquam perfecte virtutis rationem obtineant ex eo constat, quia vt paulò antea diximus, neque electio, neque perfecta libertas, quas perfecta virtutis notio requirit, in inferiorem appetitum conueniunt.

ARTICVLVS II.

Defenditur opinio D. Thomae eiusq; sectatorum.

DIVVS THOMAS in 1.2. q. 56. art. 4. & Caietan. ibid. Capreolus in 3. d. 33. q. 1. ad argumenta contra 1 conclusionem, Ferrar. 1. contra gentes c. 92. Egidius Quodlib. 4. q. 18. Sorus lib. 3. de Iustitia & iure, q. 2. art. 4. & alij aduersam opinionem defendunt, quæ hac assertionem continetur. Fortitudo & temperantia non inhaerent in voluntate, sed in appetitu sensitio. Huius assertionis prior pars eo potissimum fundamento nititur apud D. Thomam, quia pro certo statuit nullam potetiam indigere aliqua qualitate, qua inclinatur ad id, ad quod suo præ ingenio propensa est, quo modo se habet voluntas tum ad bonum in commune, tum ad quodlibet particulare bonum proportionatum supposito ipsum expetenti, cuiusmodi est inquit omne bonum rationis, quod est ordinis naturalis, & proprium tali supposito, ei que commensuratum. Cum igitur rationis bonum, quod cernitur in cohibendis passionibus appetitus sensitui, sit bonum quoddam ordinis naturalis ipsi expetenti proprium, nec eius vires excedens, fit vt voluntas non egeat habitu, quo in tale bonum feratur, egeat tamen appetitus sensitius, qui ex sua natura non tendit in bonum rationis, vt pote illius mensuram & captum exuperans, sed in bonum delectabile. Dabitur nihilominus in voluntate habitus iustitiæ, quia hæc virtus ordinat immediatè affectum hominis ad bonum alterius: siquidem iubet reddere unicuique suum.

*Fundamentum
opinionis D.
Thom.*

Obiectio.

QUOD si quis opponat, etiam intellectum inclinari ad verum, & tamen dari in eo habitum, quo primis principiis assentitur. Occurrendum diuersam esse vtrobique rationem, quia intellectus nõ potest ferri etiam in propositiones notissimas, quin in se prius extremorum species recipiat. Quare sicuti per notitias extremorum determinatur ad assentiendum, neque ei sufficit inclinatio naturalis, ita nihil mirum si admittat habitum relictum ex assensu, quo melius inclinatur: at voluntas nihil infra se deponit, vt propendeat in obiectum sibi prædicto modo commensuratum. Adde diuersum inclinandi modum vtrique potentie conuenire. Nam voluntas per inclinationem tendit quodam modo extra se in rem amatam: vnde est quod anima magis dicitur esse vbi amat, quàm vbi animat. At intellectus trahit ad se rem cognitam. Vnde ex hac inclinationis diuersitate fieri videretur, vt voluntas

*Anima magis
vbi amat, quàm
vbi animat.*

voluntas suo quasi pondere absq; ope aduentitia habitus feratur per se in obiecta, de quibus antea diximus, nõ ita verò intellectus.

POSTERIOR pars assertionis, videlicet quod fortitudo, & temperantia insunt in appetitu sensitio, confirmatur in primis testimonio Arist. qui lib. 3. Ethic. c. 10. ait fortitudinem & temperantiam esse partium animæ irrationalium, hoc est ad appetitum sensitium pertinere, & lib. 2. c. 3. ex instituto probat has virtutes versari in moderandis voluptatibus & doloribus, quæ sunt affectiones appetitus sensitui. Nec satisfaciunt qui respondent Aristotelem intelligendum de habitibus illis bonis in appetitu sensitio inhaerentibus, qui à perfecta propriaque virtutis ratione degenerant, nec sunt illa fortitudo vel temperantia, quæ in virtutibus Cardinalibus censentur. Non, inquam, satisfaciunt, quia si Aristoteles aliam temperantiam, aliamque fortitudinem in voluntate collocandas putasset, profectò earum mentionem in tradendis virtutibus fecisset, quam tamen nullibi fecit. Secundo probatur institutum hæc ratione. Cum virtus circa difficile versetur, vt Aristoteles in 2. Ethicorum communi assensu docet, oportet illam in ea potentia residere, in qua difficultas ad eius materiam pertinens viger. At difficultas seruandi mediocritatem in passionibus oritur ex appetitu sensitio, cuius actus sunt ipsæ passionnes, vt satis indicant verba illa D. Pauli ad Rom. 7. video aliam legem in membris meis repugnãtem legi mentis meæ: ergo, &c.

*Confutatio
responsionis.*

*Virtus circa
difficile.*

HIS ita disputatis etsi vtraque pars controuersie admodum probabilis sit, liber tamen posteriorem defendere, quæ magis Periparetica est, vt constat ex testimoniis Aristotelis paulò antecitatis, faterurque D. Bonauentura in 3. d. 33. q. 3.

ARTICVLVS III.

Dissoluntur argumenta, quæ priorem sententiam confirmabant.

VARE rationes prioris sententiæ hunc in modum explicandæ erunt. Ad primam, quæ primum pronuntiarum ostendere nitetur, dicendum, etsi libertas & electio prius perfectiusque voluntati, quàm appetitui conueniant, tamen suo etiã modo cadere in actus appetitus sensitui, quatenus mouetur à voluntate, & ei ciuili obsequio paret: idque sat esse vt eius habitus electius nuncupetur. Ad secundam respondendum est per eiusmodi actus non gigni in voluntate temperantiam, aut fortitudinem, cum voluntas iis habitibus non egeat, vt paulò ante exposuimus. Ad tertiam dicendum esto in bono rationis contra insurgentes passionum impetus tuendo amplectendoque difficultatem sentiamus: eam tamen difficultatem non ex ipsa voluntate, sed ex appetitu sensitio prouenire:

Sol. 1.

Sol. 2.

Sol. 3.

ad quam propulsandam sat est appetitum opera beneficioque virtutū recte disponi ac mitigari. Fatetur tamen Aristoteles lib. 7. Ethic. dum appetitus praesidio virtutum communitus non est, egere voluntatem ad repugnandum effrenatis passionum motibus qualitate quadam, quae continentia dicitur, quae tamen utilitas non mereatur absolute virtutis nomen, (et si ad habitus studiosos pertineat) quia non tam voluntatem firmat & corroborat, ut passiones oppugnet ac vincat, quam ut ne ab illis capiatur, sed in arce rationis sese contineat: unde & continentiae nomen habet: tum praeterea, quia non reddit voluntatem simpliciter expeditam promptamque ad actiones studiosas (quod virtutis proprium est) cum se tantum exerceat & in actum prodeat, dum in appetitu vehementes passionum motus oriuntur, quibus voluntas difficile resistit, iis enim postea virtutum habitu edomitis & cohibitis, nullus iam est continentiae usus, sed illos iam multo languidiores voluntas ipsa per se retardat.

Ex his patet quid respondendum sit ad eam rationem, qua secundum adversariae sententiae pronuntiatum nitebatur. Nec enim voluntati necessarij sunt habitus virtutum in ea insidentes ad refranandos motus appetitus sensitiivi: & habitus, quos in eodem appetitu ad hoc munus praestandum constituimus, proprie virtutes sunt.

In Angelis non esse fortitudinem aut temperantiam. Obiect. 1.

Ex dictis facile quivis intelliget, cum in Angelis non sint appetitus sensitiivi, non competere eis habitum fortitudinis aut temperantiae, et si contrarium admitti posse dicat Scorus in 3. distinct. 33. quaest. unica. Quod si quis obiiciat Angelum oblatto temperantiae aut fortitudinis obiecto posse recte eligere quid esset acturus, & ex hisce electionibus repetitis debere talium virtutum habitus comparare. Occurrendum erit eiusmodi conditionatas electiones, (quas quidam in Angelis dari negant) si dantur, non sat esse ad generandos earum virtutum habitus, qui non nisi per actus sibi proprios gignuntur: ij vero elici nequeunt ubi deest ipsorum materia, ratioque obiectiva in ordine ad subiectam, quod operatur: constat autem deesse respectu angelorum.

Solut.

Non proinde tamen desinent in beatis esse post resurrectionem praedicti habitus; esto in eo statu non iam possint insurgere immoderatae passiones, quarum imperum debeant cohibere: sat enim est convenire eis appetitum sensitiivum, nec alienam esse ab eorum natura materiam, rationemque formalem talium virtutum, nec earum possessionem dedecere felicem illam vitam omnibus bonis cumulata, quin potius ad illius perfectionem magnopere requiri, cum unum e potioribus appetituum ornamentis sint virtutes. Quae propter erunt in beatis reliqui etiam habitus moralium virtutum, nec ij tantum, quorum actus ibi exerceri poterunt, sed etiam reliqui omnes: ante resurrectionem quidem illi, qui in animo haerent, postea

In beatis erunt habitus moralium virtutum.

Ita sentit D. Th. 1. 2. q. 67. art. 1. aliusque lect. in 3. d. 33.

postea vero tum hi, tum reliqui, qui in appetitu sensitiivo insident. In quam sententiam lege quae scripsit D. Augustinus lib. 14. de Trinitate, cap. 9. Beda ad cap. 26. Exodi. Magister Sententiar. in 3. distinct. 33.

QUÆSTIO VI.

Sit ne apta virtutum divisio, an non.

ARTICVLVS I.

De divisione virtutum in intellectuales & morales.

MISSA opinione Menedemi Eritriensis, Aristochij, & Zenonis Citrici, qui unam tantum virtutem esse contendebant, variae multiplicisque virtutum non solo nomine, sed natura etiam differentium sectiones traditae à Philosophis sunt, ab Aristotele passim in libris de Doctrina Moralium, à Platone in 4. lib. de Re-pub. ab Alcino in libro de eius Doctrina, Plotino in lib. de Virtutibus, c. 3. Iamblichio in lib. de Mysteriis Aegyptiorum, Porphyrio in lib. de Occasionibus, Theage Pythagoreo in lib. de Virtutibus, Macrobio in lib. de Somnio Scipionis. Item à Scholasticæ Theologiae professoribus in 2. distinct. 27. Primum igitur virtus, ut iam supra attigimus, in commune sumpta distribuitur in intellectuales, & morales docente Aristotele 2. Eth. c. 1. Virtutes intellectuales sunt, quae in intellectu inhaerent: morales, quae in appetitu sedem obtinent. Rursus virtutum intellectualium aliae sunt contemplativae, aliae practicae. Contemplativae, quae in contemplatione, & cognitione veritatis positae sunt, neque praxim respiciunt. Practicae, quae praxim spectant, & in opus incumbunt. Contemplativae sunt tres, ut Aristoteles tradit 6. Eth. c. 3. intellectus, scientia, & sapientia. Intellectus est habitus contemplativus, quo quis inclinatur ad assentiendum firmiter, & evidenter primis principiis, cuiusmodi sunt haec: Omne totum est maius sua parte. Si ab aequalibus demas aequalia, quae remanent aequalia sunt. Scientia, ut à sapientia distinguitur, est habitus contemplativus, quo quis inclinatur ad assentiendum firmiter, evidenterque necessariis conclusionibus non tamen per supremas causas. Denique sapientia est habitus contemplativus, quo quis inclinatur ad assentiendum conclusionibus necessariis per primas & supremas causas, qualis est prima philosophia.

Virtus intellectualis.

Intellectus quid sit.

Scientia.

Sapientia.

Synderesis.

Lege Aristot. 6. Ethic. c. 3. 6. 11. & 11. Metaph. c. 1. & 1. Magna. Mor. cap. 35.

Arist. 6. Ethic. c. 6. D. Tho. 1. p. 9. 79. art. 12.

PRACTICAE tres numerantur, nempe synderesis, prudentia, & ars. Synderesis est habitus practicus, quo quisque redditur propensus ad assentiendum primis & communissimis principiis

moralibus; quale est illud, Bonum amplectendum est, malum vitandum. Item illud, Quod tibi vis, alteri facias: quod tibi non vis, alteri ne feceris. Prudētia est recta ratio agibilium, id est, actuum humanorum in nobis immanentium. Licet enim prudētia etiam externos actus regat, circa internos tamen, unde externi manant, præcipuè versatur. Ars est recta ratio factibilium: factibilia verò appellantur, quæ sunt per actionem transeuntem in externam materiam, ut domus. Accipitur autem hîc ars præse, alioqui etiam scientiæ, tam contemplatiuæ, quàm practicæ, artis nomine comprehenduntur.

Virtus moralis unde nomē comparavit.

QVOD ad virtutes morales spectat, dicitur virtus moralis à more prout mos naturalem, vel quodammodo naturalem inclinationem ad aliquid agendum significat: talem enim inclinationem potentiis conferunt habitus virtutum moralium, quibus peculiaris est huiusmodi ad actum propensio, quatenus facultas appetens, in qua inhaerent, alias potentias ad agendum mouet, ut explicat D. Thomas in 1.2. q. 18. art. 1. tum verò quia appetitus ita in rem desideratam propendet, ut in eam quasi extra se feratur, atque ad eò peculiari modo in eam inclinatur.

Triples appetitus.

PORRÒ quemadmodum facultas appetens est triplex, voluntas, appetitus concupiscendi, & appetitus iræ: ita ad has animi facultates in officio continendas, ornandâsque tres oportet dari morales virtutes, iustitiam in voluntate, temperantiam in appetitu concupiscendi, fortitudinem in appetitu iræ. Quod si nomen virtutis moralis laxiori significato vsurpetur, hîcse tribus annumeranda erit prudentia, licet non in appetitu, sed in intellectu inhaereat. Iure autem illis annumeratur, quòd earum regula sit, & ad eius normam præscriptionemque suos actus cõponant appetitus, quoties ex illarum trium virtutum habitu operantur. Tum quod perfectio prudentiæ non absoluitur intra fines intellectus, antequam rectitudo in appetitu inueniatur, quidquid in aduersam partem scripserit Scotus in 3. dist. 36. quæst. vnica.

Quatuor virtutes Cardinales.

Dicuntur autem hæ quatuor virtutes, Cardinales, quo nomine eas appellavit D. Ambrosius ad cap. 6. Lucæ, & D. Hieronymus ad cap. 1. Matthæi, propterea quod ut fores Cardinibus, sic illis omnis moralis vitæ honestas & sanctitas fulciatur. Lege etiam D. Ambrosium in libro de Paradiso, c. 3. D. Augustinum libr. 13. de Ciuitate Dei, cap. 21. D. Gregorium libro 2. Moral. capite 36. & Philonem libro 1. Allegoriarum, vbi quatuor Paradisi fluminibus totam terram interfecantibus comparant has quatuor virtutes, quæ vberissimis fluentis honestarum actionum vitam nostram irrigant.

Remotio obiecti.

IS, quæ diximus non obstat, quod D. Augustinus in libr. de Moribus Ecclesiæ, c. 15. affirmat quatuor virtutes morales nihil esse aliud, nisi amorem rectè compositum: nec quod lib. 15. de Ciuitate Dei, c. 22. docet, veram virtutem esse ordinem amoris, quibus

Lege Aristot. lib. 1. Magna. Moral. c. 5.

quibus verbis omnes virtutes in appetitu, ad quem amor pertinet, videtur constituere. Nec enim aliud indicat, quàm virtute in præstare, ut rectè amemus: siquidem quisquis virtutum præsidio sepius est, & ex earum regula agit, nihil præposterè, aut inordinate expetit.

ARTICVLVS II.

De virtutis distributione in acquisitas & infusas.

SOLET etiam virtus latè accepta in acquisitam & infusam diuidi. Virtus acquisita, est quæ nostris actibus comparatur. Infusa, quæ non acquiritur nostris actibus, sed à Deo infunditur. Sciendum verò est ex D. Thoma in 1.2. quæst. 52. art. 4. dupliciter habitus dici infusos, per se, vel per accidens. Etenim qui nostris actibus acquiri possunt, & tamen diuinitus tribuuntur, per accidens infusi vocantur, cuiusmodi fuit scientia Adamo, & Salomoni munere cœlesti concessa: qui verò non aliter, quàm diuina infusione adipisci queunt, infusi per se dicuntur, ut gratia.

Virtus acquisita. Virtus infusa.

VERSATUR autem in disceptatione vtrum aliquæ sint virtutes morales per se infusæ. Negat Durandus in 3. dist. 33. q. 6. Argentinas eadem dist. quæst. vnica, art. 1. Ochamus in 4. quæst. 3. art. 3. in eandemque partem magis inclinat Scotus in 3. dist. 36. quæst. vnica, art. 3.

OPPOSITVM tamen asserendum est cum D. Thoma in 1.2. q. 63. art. 3. Caietano ibidem. Capreolo in 3. dist. 33. qu. 1. aliisque compluribus. Cuius sententiæ veritas paucis concludi potest hunc in modum. Virtutes morales acquisitæ versantur circa medium per comparisonem ad rectam rationem, regulamque humanam, & in ordine ad vltimum finem naturalem. Atqui in ordine ad supernaturalem finem, & secundum diuinam regulam sæpè medium aliter statui oportet (multa enim sunt respectu beatitudinis supernaturalis, quæ nõ ita fierent si naturalis dumtaxat beatitudinis ratio haberetur.) Igitur necessario præter virtutes morales acquisitas, quæ cum naturali fine regulæque humana proportionem habent, dandæ erunt aliæ virtutes infusæ ab iis specie distinctæ, quæ supernaturali beatitudini & diuinæ regulæ apte congruentèrque respondeant.

Dari virtutes morales per se infusas.

Nec satisfaciunt aduersarij dum inquirunt ad hoc præstandum sat esse charitatem infusam, à qua virtutum actus imperentur, & lumen fidei, quòd ostendat quonam pacto ij elici debeant, ut ad supernaturalem finem accommodati sint. Etenim virtutes Theologicæ, cum habeant Deum pro obiecto, ordinant hominem ad beatitudinem respectu Dei immediatè, nõ autè respectu aliorum obiectorum, quæ ad eandem beatitudinem referri oportet.

Dilatio argumenti aduersariorum.

er. Quare ponendæ erunt aliæ virtutes eiusdem ordinis cum charitate & fide, proindeque infusæ, quibus homo tanquam idoneis & perfectis instrumentis utatur, & pro dignitate priuatim atque ex officio in supernaturalem beatitudinem ordinetur.

DISPUTATIO OCTAVA.

DE PRUDENTIA.

QUESTIO I.

Vtrum prudentia rectè ab Aristotele definita sit.

ARTICVLVS I.

*Approbat, particulatimq; exponitur
definitio prudentia.*

Nunc de singulis virtutibus moralibus differendum erit, ac primum de prudentia, quæ inter eas principem locum obtinet, tum quia residet in intellectu, qui appetitu nobilior est, tum quia cæteras regit. Vnde D. Gregorius lib. 2. in Ezechielem, homil. 22. docet alias virtutes nisi quæ agunt prudenter agant, virtutes esse nequaquam posse, & Plato virtutes omnes ad prudentiam reuocabat, illasque sine huius præsidio quasi Dædali staturas solutas, fugaces, & instabiles esse aiebat. Disputat autem de prudentia Aristoteles 6. Ethicor. cap. 5. Diuus Augustinus cap. 4. Plutarchus in libro de Fortuna. Cicero lib. 5. de Finibus. Diuus Thomas in 2. 2. à quæst. 47.

*Prudentia
quid sit.*

*Prudentia ha-
bitus practi-
cus.*

Igitur prudentiam communi Philosophorū assensu hunc in modum definiit Aristoteles lib. 6. Ethicor. cap. 5. Prudentia est habitus agendi vera cum ratione circa ea, quæ homini bona, aut mala sunt. Dicitur habitus vera agendi, id est, verus, vt reiciantur non solum habitus perpetuò falsi, cuiusmodi est error, sed etiam ij, qui interdum in falsitatem incurrunt, vt opinio & suspicio. Dicitur agendi, id est, ad actionem dirigens, vt excludantur non modo habitus contemplatiui, verbi gratia, scientia & sapientia, qui sola inspectione veritatis contenti sunt, nec ad actionem proximè diriguntur: sed etiam ars, quæ licet habitus verus sit, non est tamen habitus agendi, id est, ex eorum numero, qui in interna actione versantur (sic enim actio eo loco sumi debet) sed faciendi, hoc est, qui in effectum, siue externum opus incumbunt. Additur, circa ea, quæ homini bona, vel mala sunt, vt mouean

*Stobæus ser. 3.
& 4.*

*Alias prudentia
definitio-
nes tradit D.
Aug. 1. lib. de
Lib. arb. c. 13.
& l. 83. qua.
31. D. Hier.
ad 1. c. epist. ad
Ephes.*

moucantur nonnulli habitus, qui licet veri sint, & immanentes actiones præcipuè spectent: non tamen humanarum actionum probitatem curant, vt Dialectica: id enim prudentiæ munus est, vt pote quæ rectè viuendi rationem tradit, & quid fugiendum amplectendumve sit præscribit.

A superiori definitione nihil re ipsa differt ea, quam proxima quæstione attulimus ex D. Thoma in 2. 2. q. 47. artic. 5. videlicet, prudentia est recta ratio agibilem, seu habitus verus, agibilia, id est, immanentes vitæ humanæ actiones, dirigens. Quoniam verò de iis, quæ agenda sunt, rectè iudicare nemo potest nisi circa ea, probè affectus sit, vt alibi hoc opere monuimus: constat prudentiæ dictamina requirere probam voluntatis affectionem. Ideoque cum prudentia dicitur recta ratio, non intellectus solum, sed voluntatis etiam rectitudo significatur. Quam tamen rectitudinem voluntatis non exigit moralis philosophia. Vnde est quod habentem non simpliciter bonum facit, proindeque nec perfectam virtutis rationem obtinet, vt prudentia.

*Moralis Phi-
losophia cur
non sit perfe-
cta virtus.*

ARTICVLVS II.

*Qua ratione intelligendum sit prudentia non
subesse falsum.*

Vre tamen quæsierit aliquis quo nam modo prudentia dicatur ab Aristotele habitus agendi vera cum ratione, si versatur circa contingentia, quæ, vt suapte natura in vtramque partem cadunt, ita iudicium intellectus fallere possunt. Pro explicatione huiusce difficultatis aduertendum est quemadmodum intellectus diuiditur in speculatiuum & practicum, vt ex Aristotele 3. de Anima c. 10. tex. 49. docuit S. Thomas 1. p. q. 79. arti. 11. ita duplicem esse veritatem, alteram speculatiuam, alteram practicam. Prior spectatur penes conformitatem cognitionis siue intellectus cognoscentis ad rem cognitam: de eaque intelligitur illud Aristotelis in lib. 1. Periherm. cap. 8. quia res est aut non est ideo enuntiatio vera est, aut falsa. Posterior autem, vt ad præsentem locum spectat, consistit in adæquatione rationis ad appetitum rectum, vt constat ex iis, quæ tradit etiam Aristoteles lib. 6. Ethic. cap. 2. Quam appetitus rectitudinem virtutes in eo residentes præstant. Ex hac duplici veritatis notione fit, vt nullus habitus speculatiuus sit absolutè verus, nisi circa obiectum necessarium, & quod aliter se habere non possit, versetur: cum eius veritas à conditione obiecti dependeat. Practicus verò quamuis tendat in obiectum contingens possit nihilominus esse veritati consentaneus, si recto appetitui adæquetur, quicquid sit de conformitate ad obiectum secundum se & ex sua natura spectatum.

*Duplex veri-
tas.*

In lib. Ethic. Arist.

L.

HINC.

Veritas circa
quam respicitur
est prudentia.

HINC non difficile iam erit perspicere cur prudentia circa verum perpetuò insistat, neque vnquam erret. Nam cum supponat voluntatis rectitudinem, oportet eius actum esse verum practicè, prout habet ordinem ad voluntatem rectam, cui conformatur: & si in obiectum contingens tendat, atque adeo speculatiuè falsus deprehendi possit. v.g. quod mediocritas, quam temperantia requirit, sit in hac aut illa cibi quantitate, ex accidente est, cum in maiori, aut minori pro ratione circumstantiarum seruari queat: si tamen hæc definita quantitas sit recto appetitui conformis, utique certum est indicium, quo intellectus eam quantitatem esse mediocrem, atq; adeò eligendam præscribit, esto contingat speculatiuè falsum esse ob aliquem errorem citra culpam iudicantis.

QVÆSTIO II.

Ut rû actus prudentiæ eiusque partes rectè tradantur.

ARTICVLVS I.

De actibus prudentiæ.

Prudentia non
statuit finem
virtutibus.

IN hac dubitatione sciendum primò est prudentiam non præstituerè finem virtutibus moralibus: id enim pertinet ad naturalem rationem & synderesim, quæ se habet ad prudentiam ut intellectus principiorum ad scientiam. Itaque prudentiæ munus est per se de mediis tantum, seu de iis, quæ ad finem sunt, disponere, dirigendo nimirum alias virtutes morales circa media ad eorum fines obtinendos accommodata, ut docet Aristoteles lib. 6. Ethic. c. 13. & D. Tho. in 2. 2. quæst. 47. artic. 6. vbi lege Caietanum Scoto pro D. Thoma respondentem.

Tres actiones
prudentiæ.

SUNT autem tres actus ad prudentiam spectantes, ut docet Arist. 6. Ethic. c. 9. & 10. quorum primus est consultare & inquirere media. Constituto enim fine, ad quem quis obtinendū animū applicat, mouet voluntas intellectum, ut inuestiget media ad illum assequendum idonea. Secundus est, iudicare quæ nam è mediis inuentis ad finem adipiscendum magis conducant. Tertius, præcipere siue imperare ut ea, quæ iudicata sunt, perficiantur, qui est actus rationis siue intellectus dirigentis mouentisque voluntatem ad executionem.

QVOD ut planius intelligas aduerte facta mediiorum inquisitione ac iudicio, & consentiente voluntate efficaciter que eligente mediū illud, quod ad finem consequendum magis conducere visum est, intellectum interna quadam locutione denuntiare atque intimare quid agendum sit. itaque imperium consistit in hac denuntiatione & intimatione, qua intellectus voluntatem eius, cui

Imperium quid sit.

cui imperat, ad agendum permouet. Vbi cernis ad imperium prærequiri voluntatis consensum & efficacem electionem: rursusq; ab intellectu excitari voluntatem vi huiusce consensus & electionis. Nisi enim voluntas medium eligeret, nequaquam intellectus ad agendum impelleret.

EST autem imperium actu ipsi prudentiæ peculiariter conueniens, ut progressu patebit, in quo ratio legis consistit, quicquid in contrariâ partem nonnulli asseruerint existimantes legem non ad intellectum, sed ad voluntatem pertinere, quorum opinio ex eo breuiter cõfutatur, quia quantumlibet princeps aliquid à subditis fieri velit, etiam si de eius voluntate constet, non habet ea voluntas vim legis, nec ad eam implendam ciues astinguntur, nisi deinde accedat præceptio illa, quæ per intellectum fit. Item quia lex est formaliter directio, & regula, dirigere verò pertinet ad intellectum, ut constat ex doctrina Arist. 10. Ethic. cap. 9. Quod si quis obiciat legem diuinam naturalem esse verè legem, & tamen antecedere omnem actum voluntatis diuinæ, quemadmodum & scientia naturalis Dei, consideratione nostra, est prior omni actu diuinæ voluntatis: quare aut legem non consistere in imperio, aut imperium non supponere actum voluntatis.

OCVRENDVM erit cum in illo imperio legem constituimus nõ loqui nos de lege naturali, qua talis est, sed de lege positiua. Re enim vera quamuis Deus non præciperet nequis mentiretur, quisque nostrum teneretur mendacium fugere, quia id suapte natura, & intrinseca ratione malum est: non teneretur, tamen lethalia peccata confessione expiare, nisi id Deus præciperet. Itaque si legis nomen accipiat, prout tantum significat regulam seu mensuram actionis alicuius ad quam operans tenetur sese conformare, tunc etiam dictamina iuris naturalis, & si nullum actum voluntatis, aut intimationem supponant, leges dicuntur: non tamen si lex sumatur minus latè, sic enim consistit in illo imperio, quod diximus. Verū utrolibet modo lex sumatur semper est actus prudentiæ, atq; inter ceteros præcipua dignitate eminens.

ARTICVLVS II.

De partibus prudentiæ quæ integrantes vocantur.

QUOD ad prudentiæ partes attinet, sciendum ordinariè in qualibet virtute tria partium genera inueniri, nempe integrantes, subiectas, potentiales. Integrantes partes dicuntur, non quod virtutem ipsam integrant & componant, sed quod ad perfectum illius actum omnes eas concurrere oporteat. Partes subiectæ virtutis appellantur, quæ sub ea continentur, quo etiam pacto homo dicitur pars subiecta animali. Potentiales partes dicuntur virtutes adiacentæ, quæ ideo potentia

Tria partium
genera in vir-
tutibus.

rentiales nuncupantur, quia non totam principalis virtutis potestatem in se cohibent, quemadmodum singulae partes animi potentiales, ut intellectus, & voluntas, non includunt in se totam animi vim, & facultatem.

Partes integrantes prudentiae.

IGITUR partes integrantes prudentiae octo numerantur à D. Thoma in 2. 2. q. 48. videlicet memoria, intelligentia, docilitas, solertia, ratio, providentia, circumspectio, & cautio. Quarum quinque priores spectant ad prudentiam, ut est habitus cognoscendi: tres autem posteriores ad eandem pertinent quatenus praecipit applicando cognitionem ad opus. Cuius diuersitatis ratio est, quia circa cognitionem tria considerata occurrunt. Primum ipsa cognitio, quae si praeteritorum sit, dicitur memoria: si praesentium, siue ea sint contingentia, siue necessaria, vocatur intelligentia intellectusve. Non accipitur verò tunc intellectus pro ipsa potentia intelligendi praecise, sed prout importat rectam aestimationem alicuius principij morales, à quo progressus rectae rationis agibilem, id est, prudentiae deriuatur. Secundò occurrit ipsa cognitionis acquisitio, quae vel fit per disciplinam, & ad hoc spectat docilitas, qua quis redditur promptus ac facilis ad audiendas aliorum sententias: oportet enim prudentem virum, ut rectè iudicet, expertorum & antiquorum audire sententias: vel fit per inuentionem, ad quod pertinet solertia, cuius est repentina mediolorum excogitatio. Tertio expendi potest usus cognitionis, quo mens ex quibusdam antea cognitis ad alia cognoscenda iudicandave progreditur, quod est officium rationis, quam ad prudenter agendum aptè dispositam expeditamque esse oportet. Et verò haec, ut rectè praecipiat, tribus indiget, nimirum providentia, circumspectione, & cautione. Providentia, ut res futuras ad finem accommodare disponat & ordinet. Circumspectione, ut negotiorum circumstantias cautè diligentèrque attendat. Cautione, ut impedimenta, quae accidere possunt, declinet, ac remoueat.

Memoria.

Intellectus.

Docilitas.

Solertia.

Ratio.

*Providentia.
Circumspectio.
Cautio.*

ARTICVLVS III.

De partibus subiectis, & potentialibus Prudentiae.

QUEMADMODUM agibile in commune latè patet, & in varias distribuitur species: ita & prudentia, quae circa illud versatur. Hinc prudentia in commune varias partes subiectas cohibet, quarum potiores sunt quinque, nimirum prudentia solitaria, oeconomica, militaris, regalis, politica. Nam vel quis sese prudenter gerit erga seipsum tantum, & haec prudentia dicitur solitaria: vel circa multitudinè gubernandam: Quae quidem multitudo aut ab eo dirigitur ad aliquod speciale negotium pro certo tempore, ut multitudo militum ad bellum: in hac gubernanda versatur prudentia militaris. Aut ea multitudo sub eo regimine

*Prudentia
Solitaria.*

Militaris.

toto

toto vitæ tempore duratura est, quae si sit familia, prudentia quae ad hanc regendam constituitur, dicitur Oeconomica: si autem sit Respublica; in Principe vocatur regalis ad subditos gubernandos: in ipsis verò subditis dicitur politica, quae prudenter se gerunt Principi obtemperando communis boni gratia. Sed, ut subditis erga Principem, ita & in aliis erga eos, à quibus reguntur, sua etiam prudentia necessaria est.

*Regalia.
Politica.*

PARTES autem potentiales prudentiae sunt Eubulia, Synesis, & Gnomi. Nam quemadmodum tres sunt actus prudentiae, uti superius diximus, videlicet, inquisitio mediolorum, iudicium de mediis inuentis, praecipio siue imperium, ut ea, quae iudicata sunt efficiantur: in quorum ultimo prudentiae vis maximè elucet: ita ad haec tria facile exactèque praestanda tres sunt habitus, nimirum ad media accommodata facile inuenienda, Eubulia: ad bene iudicandum de iis, quae lege aliqua definita sunt, Synesis: ad ferendum verò iudicium de iis, quae non sunt lege aliqua determinata, & tamen in praxim veniunt, in quibus maior occurrit difficultas, Gnomi.

*Eubulia.
Synesis.*

Gnomi.

DISPVATIO NONA, DE CÆTERIS VIRTVTIBVS Moralibus.

QVÆSTIO I.

De Iustitia.

ARTICVLVS I.

Quid sit iustitia.

NTER virtutes simpliciter morales principem locum obtinet iustitia, tum ratione subiecti, tum ratione obiecti. Ratione subiecti, quia cum reliquae morales virtutes appetitui sensitivo inhæreant, ut eius perturbationes moderentur & cohibeant, ipsa in appetitu rationali, hoc est, in voluntate insidet, ut tradit Aristoteles 5. Ethicor. cap. 1. Ratione obiecti, quia aliae virtutes morales versantur per se dumtaxat, & ex proprio instituto circa bonum eius in quo sunt: at secundum iustitiam habet se quisque bene etiam erga alios, & aequalitatem eis praestans, unde & iustitia bonum alterius dicitur ab Aristotele loco citato: virtutes autem, quae aliis honestissimae sunt, praestantissimae habentur, ut idem asserit in 1. lib. Rhetor. cap. 9.

*Iustitia de
gustis.*

Iustitia quod sit. Ius quid. Ius quod sit.

DEFINITUR verò iustitia hunc in modum. Iustitia est virtus, quæ suum cuique ius tribuit. Porro ius docente Aristotele 5. lib. Ethicor. cap. 2. nihil est aliud, quàm iustum & rectum: quod quidem in duo membra diuiditur, nempe in naturale & positium, seu legitimum. Ius naturale, vt definit Aristoteles 5. Ethic. cap. 7 est, quod vtiq; eandem vim obtinet, & non quia videtur, vel non videtur, seu quod vbiq; natura sua necessarium est, & non quia alicuius arbitrio iudiciove statuitur, quale est, vt innocens non occidatur. Ius positium, seu legitimum est, quod quale, non ex ipsa natura, sed ex aliqua institutione pender, vt quod frumentum tanto pretio vendatur. De alia iuris distributione in ius ciuile & gentium, herile, familiare, paternum, & dominatiuum, aliæque eiusmodi consule Arist. lib. 5. Ethic. c. 6. & 7. D. Thomam in 2. 2. quæst. 57. Dicitur ergo iustitia suum cuique ius reddere, quia iustitiæ munus est, ius & æquum seruare. Vlpianus ff. de Iustitia & iure, vberioribus verbis iustitiæ naturam explicans: *Iustitia, inquit, est constans & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuendi.* in qua definitione tres conditiones omni virtuti communes positæ ab Aristotele lib. 2. Ethicor. cap. 4. traduntur, nimirum vt sciens quis agat, vt ex electione, vt perpetuo seu constanter in actione studiosa versetur. Cùm ergo Iurisconsultus ait, *Iustitia est voluntas, &c.* hoc est habitus, quo quis perpetua & constanti voluntate ius suum cuique tribuit: indicat in primis iustitiam inhærere in voluntate: deinde eius actum scienter administrari, quia quod quis ignorans facit, voluntarium non est: item firmo stabiliq; animo exerceri: & denique ex electione propter honestum finem, cùm honestum sit vnicuique suum tribuere.

Tres virtutum conditiones.

ARTICVLVS II.

De partibus integranibus, & subiectis iustitiæ.

Partes integranes.

PRIVS de hisce iustitiæ partibus, quàm de eius actibus agemus, propterea quod hi absque illorum perceptione commode explicari nequeant. Partes integranes iustitiæ, si generatim loquamur, duæ sunt, vt tradit D. Thomas in 2. 2. q. 79. art. 1. nempe facere bonum, & declinare à malo. Vbi tamen bonum, & malum non in ea amplitudine sumi debent, qua omnibus competunt virtutibus. (Nam virtutes vniuersæ id commune habent, vt bonum, rectumque amplectantur, & malum effugiant) sed eo pacto sunt accipienda, vt bonum idem sit, at que alteri debitum: malum verò idem quod alteri noxium, aut incommodum est. Itaque facere bonum, vt est pars iustitiæ, est æqualitatem seruare in iis, quæ ad alterum spectant: declinare autem à malo, est æqualitatem non corrumpere.

QVOD

QVOD ad partes iustitiæ subiectas attinet, distribuitur primum iustitia in generalem & particularem ex doctrina Iurisconsultorum, & Arist. lib. 5. Ethicor. cap. 1. & lib. 3. Politicor. cap. 5. & D. Chrysostomi homil. 15. in Matth. Iustitia generalis, quæ etiam legalis dicitur, est, qua quis iuste se habet circa bonum commune Principis, vel Reipub. quod Aristoteles citato loco vocat iustum legitimum, & legale, vtpote quod leges præcipuè intendunt. cùm boni communis gratia sanciantur. Iustitia particularis est, qua quis iuste se habet circa bonum particulare alterius.

Partes subiectæ.

Leges communes boni speciales.

RURSVM diuiditur iustitia in distributiua, & commutatiua. Distributiua est, quæ in rectè distribuendo versatur. Hæc autem in duo membra secatur, in remuneratiua, & punitiua. Remuneratiua est, quæ iubet honores, magistratus, munera, & beneficia, aliæque id genus pro cuiusque dignitate & meritis secundum Geometricam proportionem dispensare. Punitiua est, quæ similiter nocentes, vt par est, suppliciiis affici iubet. Commutatiua iustitia est, qua quisque rectè se habet in commutationibus, suum cuique reddendo secundum Arithmeticam proportionem. Ad hanc pertinent contractus, emptiones, vadimonia, locationes, restitutiones, aliæque eiusmodi.

Iustitia remuneratiua.

Punitiua. Commutatiua.

De hisce proportionibus supra disput. 7. q. 2. art. 2.

ARTICVLVS III.

De actibus iustitiæ commutatiuæ.

MISSIS actibus distributiuæ iustitiæ, propterea quod nulla fere in eis dignoscendis sit difficultas. Commutatiuæ duodecim potissimum actus numerantur. Primus est emptio; secundus venditio; tertius vsusfructus, quo quidem dicitur quis habere ius vtendi, ac fruendi rebus alicuius salua earum substantia, vt habetur ff. de Vsusfruct. & Instit. eodem tit. vt qui habet vsusfructum agri, vel horti potest non solum fructus edere: sed etiam vendere, & agrum vel hortum alteri locare. Quartus est nudus vsus, quo quis habet ius vtendi rebus alienis salua earum substantia, non tamen fruendi. Itaque, vt habetur Instit. de Vsa & habit. minus iuris est in vsu, quàm in vsu fructuum. Namque ille vt dicitur, cui tantum illis vesci licet, vel sua alere armenta: non tamen illa aliter distrahere potest, vt vendere fructus, aut agrum locare. Quintus est locatio (passiuam intellige) quæ est acceptio rerum mobilium, quas non solum reddere tenetur is, cui locatio fit: sed etiam pro vsu earum satisfacere. Sextus est conductio, quæ est acceptio rerum immobilium sub certo pretio: quas etiam restituere tenetur is, qui eas pretio vtendas accepit. Septimus depositum, seu potius actio deponendi, qua res alicui traditur, non ad vsu, sed ad conseruationem. Octauus est pignoris acceptio, cùm res traditur non ad vsu,

Emptio. Venditio. Vsusfructus.

Nudus vsus.

Locatio.

Conductio.

Deponendi actio.

Pignoris acceptio.

Fid. in do.

*Promissio
plex.
stipulatio.
transactio.*

vsu, sed cum obligatione restituendi soluto eo, cuius gratia pignus accipitur. Nonus est Fideiussio, cum sit promissio solvendi reddendique aliquid pro alio, si modo ille non solvat. Decimus est promissio simplex, quam videlicet non antecedit petitio promissionis. Undecimus est stipulatio, quæ est promissio alicuius præcedente promissionis petitione. Duodecimus est transactio, quæ est concordia circa rem litigiosam, seu in qua lis præcessit. Denique pacta omnia, & conventiones pertinent ad iustitiam commutativam, omnique contractus innominati, quales sunt, Do ut des, Facio ut facias. Do ut facias, Facio ut des.

ARTICVLVS IV.

De partibus potentialibus iustitie.

AM verò potentiales partes iustitiæ hæc potissimum numerantur, religio, pietas, observantia, obedientia, veritas, gratitudo, liberalitas, affabilitas, amicitia.

*Religio.
Actus reli-
gionis.*

RELIGIO est virtus, qua quis rectè afficitur ad Deum colendum ac venerandum. Eius duo sunt actus interni, Deuotio, & Oratio: externi sex, Adoratio, Sacrificium, Votum, Iuramentum, Adiuratio, Laus. Deuotio, est actus voluntatis paratæ ad præstanda ea, quæ ad Dei cultum & gloriam spectant. Oratio, est petitio decentium à Deo. Adoratio, est qua non solum mente, sed externa etiam corporis significatione Deo reuerentiam exhibemus. Sacrificium latè sumptum, quod varias species continet, est oblatio, qua Deo aliquid exterius offertur, ad eum placandum, sine ut eius nos imperio subditos esse profiteamur. Votum, est deliberata promissio de aliquo bono facta Deo. Iuramentum, est, quo Deum, ut testem assumimus in alicuius rei confirmationem. Adiuratio, est inuocatio diuini nominis, qua quempiam, deprecando, aut compellendo, ad aliquid faciendum non faciendumve inducimus. Laus, est assumptio diuini nominis in vocali cantu.

*Pietas.
Observantia.
Obedientia.*

PIETAS, est per quam sanguine coniunctis, patriæque beneuolis officia & cultum exhibemus. Observantia, est, qua dignitate præstantibus honorem, cultumque deferimus. Obedientia, est, qua voluntas prompta & facilis redditur ad superioris præcepta implenda. Veritas, est, qua quis verbis & factis ralem se demonstrat, qualis in se est. Gracitudo est, qua iis, qui de nobis benemeriti sunt, gratiã non solum habemus & agimus, sed etiam, cum possumus, referimus. Liberalitas, est, qua quis dispensat pecunias in vsu bonos sibi, suisque, & aliis. Intellige autem nomine pecuniarum omnia, quæ simile æstimantur, ut declarat Aristoteles lib. 4. Ethicor. cap. 1. Affabilitas, est qua quis in communi hominum consuetudine, & congressu mediocriter, & uti decet,

Gracitudo.

Liberalitas.

Affabilitas.

uti decet, se habet, studeatque, quatenus potest, omnibus benigne obsequi. Amicitia est, qua aliqui mutuam, apertamque beneuolentiam habent, & se vicissim bonis affici volunt ob aliquod bonum, & non ob solam iucunditatem. Definitionem hanc pertrahat Aristoteles lib. 8. Ethic. cap. 2. Vnde licet colligere discrimen inter affabilitatem, & amicitiam. Namque affabilitas est tam erga notos, quam ignotos: amicitia erga notos dumtaxat. Item affabilitas in sermone, & vitæ consuetudine versatur: amicitia potissimum in affectu. Ait verò Aristoteles amicitiam non esse propter solam iucunditatem, vtilitatemve, sed propter bonum virtutis: quia amicitia, quæ alia commoda & emolumenta confectatur, vera solidaque amicitia non est.

Amicitia.

QUÆSTIO II.

De fortitudine.

ARTICVLVS I.

Quid sit fortitudo, qui eius actus.

DE fortitudine disputat Plato lib. 2. qui inscribitur Laches. Arist. lib. 3. Ethic. à c. 6. D. Ambrosius lib. 1. de Offic. à c. 35. D. August. lib. de Beata vita. Philo Iudæus lib. 1. Allegor. D. Thom. 2. 2. q. 123. Aduerte in primis fortitudinem dupliciter sumi. Vno modo, ut importat quandam animi firmitatem & constantiam ad honestas actiones obeundas: qua ratione est communis conditio cuiuslibet virtutis, quia ut docet Aristoteles secundo Ethic cap. 4. Virtutis est firmiter immobiliterque agere. Secundum hanc usurpationem agit D. Gregor. de Fortitudine lib. 7. Moral. cap. 9. Alio modo accipitur Fortitudo, prout designat firmitatem animi in suscipiendis periculis laboribusque perferendis. Quomodo est specialis virtus vendicans pro obiecto timorem, & audaciam, quæ in prædictis rebus existunt. Proindeque definitur ab Arist. lib. 2. Ethico. cap. 7. & lib. 3. cap. 6. Mediocritas circa metum & audaciam, hoc est, virtus, quæ in metu & audacia moderandis posita est. Vnde intelliges fortitudinè residere in appetitu irascèdi: quandoquidem metus & audacia ad istiusmodi appetitum pertinent.

*Fortitudo
quid.*

SUNT autem duo actus fortitudinis, sustinere, & aggredi. Nam cum fortitudo circa audaciam & timorem versetur: timorem reprimat, difficultatem sustinendo: audaciam verò, aggrediendo, moderatur. Ex his autem duobus præstantior est sustinentia, quam aggressio: ut docet Aristoteles lib. 3. Ethico. cap. 9. Etenim magis arduum est timorem reprimere: quod fit sustinendo, quam audaciam refrenare, quod aggrediendo fit. Nam ipsum periculū, quod

*Duo actus for-
titudinis.*

In lib. Ethic. Arist.

M e st

est obiectum audaciæ, & timoris, cum ex se conferat aliquid ad reprimendam audaciam, nihil tamen iuvat ad cohibendum, sed ad augendum potius timorem.

*Martyrii a-
ctus fortitudi-
nis.*

Cibic. 10.

Solut.

INTER particulares vero actus fortitudinis principem locum obtinet martyrium. Nam fortitudinis est firmare animum in bono contra timorem: martyr autem firmatur in bono fidei, ac religionis contra timorem rei omnium acerbissimæ maximeq; formidolosæ, videlicet mortis. Quod si quis obiiciat martyrium videri potius actum charitatis, quam fortitudinis, iuxta illud Ioannis 5. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis: tum quia est actus omnium virtutum perfectissimus: cæteris autem virtutibus excellentior est charitas. Occurrendum, martyrium esse actum fortitudinis, tanquam eius à qua immediatè, & ut à suo proprio motivo seu habitu elicitur: charitatis autem tanquam illius, à qua ut à motivo principali, ac per modum virtutis imperantis progreditur. Ac secundum hanc posteriorem considerationem attribui charitati, esseq; præstantissimum actum omnium virtutum, & in quo perfectio charitatis maximè enitescit, propterea quod tunc quisq; maiorem sui amoris significationem det, cum eius, quem amat, causa rem sibi chariorem contemnit, qualis est vita, quam homines inter omnia alia præsentis vitæ bona plus amant. Lege D. Cyprianum in Epist. ad martyres & confessores D. August. in lib. de sancta virginitate.

ARTICVLVS II.

De partibus fortitudinis.

*Partes inte-
grantes forti-
tudinis.*

HABET fortitudo partes integrantes potissimum quatuor, fiduciam, magnanimitatem, magnificentiam, patientiam ad quam spectat longanimitas: & perseverantiam ad quam pertinet constantia. Harum numerus ita colligitur. Actus fortitudinis, ut supra dicimus, duo sunt, aggredi & sustinere. Ad aggrediendum vero duo sunt necessaria: vnum ad animi præparationem, ob quam ponitur fiducia seu magnanimitas, qua quis parato promptoq; animo est, ad res arduas & difficiles aggrediendas. Vnde fiducia, siue fidentia, ut Cicero lib. 2. de Inventionem definit est, per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus in se fiduciæ certa cum spe collocauit. Exigitur quoque alterum in aggrediendo, idq; ad operis administrationem: nimirum ut animus in re, quam semel est aggressus, non succumbat. Ob idq; additur magnificentia, quæ, ut idem auctor explicat, est rerum magnarum & excelsarum cum animi ampla quadam & splendida propositione agitatio & administratio. Porro, si hæc duæ virtutes ad materiam fortitudini

Fiducia quid.

*Magnificenti-
a quid.*

titudini peculiarem, ut ad mortis pericula referantur, erunt partes integrantes fortitudinis: quia sic ipsam fortitudinem quasi integrantes & componunt. Quod si alias spectent materias, in quibus minor est difficultas, ut magnos sumptus & honores: erunt tunc partes fortitudinis potentiales: propterea quod non in se includunt totam fortitudinis vim & potestatem, & tamen ad perfectum illius habitum exiguntur: sicq; magnanimitatem circa magnos honores versari affirmat Aristoteles lib. 4. Ethicor. capit. 3. magnificentiam vero circa magnos sumptus, eodem libro cap. 2.

IAM vero ad alterum fortitudinis actum, videlicet ad sustinendum, duo similiter requiruntur. Alterum est, ne animus propter impendentium malorum difficultatem tristitia frangatur: & ob id constituitur patientia, quæ ut Cicero loco ante citato definit, est honestatis, aut utilitatis causa rerum arduarum, ac difficultium voluntaria & diuturna permissio. Huic autem iungitur longanimitas, qua quis res magnas, quæ procul absunt, sperat. Vnde fit, ut longanimitas cum magnanimitate, secundum quam qui res magnas, quibus dignus sit, debet sibi (citra omnem tamen iactantiam) iudicat, magnam habeat cognationem. Conuenit tamen cum patientia, quia diuturna rei magnæ expectatio tristitiam parere consuevit: ad quam æquo animo ferendam patientia indiget. Alterum, quod ad prædictum actum requiritur, est, ne ex diuturna rerum difficultium permissione ab incepto animus desistat: idèoque perseverantia additur, quæ definitur in ratione bene considerata, stabilis & perpetua permanensio. Perseuerantiæ denique iungitur constantia: quæ inter se partim conueniunt, partim differunt. Conueniunt, quatenus beneficio vtriusque in bono aliquo permanemus: differunt, quia perseverantia resistit difficultati, quæ ex diuturnitate temporis oritur: constantia vero difficultati, quæ ex aliquo externo impedimento proficiscitur. Hæc quoque duæ virtutes si ad specialem fortitudinis materiam referantur, erunt partes quasi integrantes fortitudinis: si ad res alias difficiles, in quibus tamen minus est negotij, erunt partes potentiales eiusdem, videlicet à fortitudine distinctæ, & tamen ei coniunctæ, sicuti secundariæ principali, ut explicat D. Thomas in 2. 2. quæst. 128. artic. 1. Partes autem fortitudini subiectæ, nullæ traduntur, quia versatur circa materiam valde specialem, quæ plures virtutes specie distinctas constituit nequit, ut eodem loco S. Thomas docet.

Patientia.

Longanimitas.

Perseuerantia.

Constantia.

QVÆSTIO III.

De temperantia.

ARTICVLVS I.

Quid sit temperantia, & quæ eius partes integrantes.

DE temperantia differuit Plato in Charmide, Aristoteles lib. 3. Ethic à cap. 10. & lib. 1. Mag. Moral. cap. 22. D. Am- brosius lib. 1. Officiorum à cap. 43. Clemens Alexandri- nus lib. 2. Strom. D. Isidor. lib. Erym. Seneca libro de quatuor vir- tutibus, D. Thomas in 2. 2. quæst. 141. Porro quemadmodum for- titudo circa timorem & audaciam, præcipue verò circa mortis pericula versatur, ita & temperantia in voluptatibus sensuum & doloribus moderandis posita est: sed præcipue in temperandis tactus & gustus delectationibus, quæ maiores sunt. Itaque tem- perantia ex doctrina Aristotelis lib. 3. Ethic. cap. 10. sic definitur. Temperantia est mediocritatis circa tactus gustusq; voluptates, & circa dolores.

Temperantia obiectum.

Temperantia quid sit.

Verecundia.

Honestas.

SUNT autem partes temperantiæ quasi integrantes duæ, verecundia, & honestas. Verecundia, de qua Aristot. lib. 4. Ethic. c. 9. licet propriè virtus non sit, quia passioni magis, quam habitui similis est: virtus tamen appellatur ea significatione, qua quid- quid in humanis actibus, vel affectibus laudabile est, virtutem dicimus: quæ hunc in modum definitur ab Aristotele loco cita- to. Verecundia est metus quidam dedecoris & infamiæ: quo ni- mirum ad id, quod turpe, & temperantiæ contrarium est, fugien- dum inducimur. Honestas verò est excellentia quædã honore di- gna ob spiritualem pulchritudinem, qua quis id, quod turpe & in- decorum est, repellit.

ARTICVLVS II.

De partibus subiectis, & potentialibus temperantiæ.

ARTES temperantiæ subiectæ quatuor numerantur, abstinentia, sobrietas, castitas, & pudicitia: quarum duæ priores in iis voluptatibus, quæ cibo & potu capiuntur, mediocritatem constituunt: posteriores verò duæ in iis, quæ ad generationem pertinent: de quibus D. Thomas in 2. 2. q. 141. & sequentibus. Igitur abstinentia est virtus, quæ in ciborum de- lectatione mediocritatem constituit. Sobrietas est virtus, quæ delectationes potus moderatur. Castitas est virtus, quæ veneris con-

Abstinentia.

Sobrietas.

Castitas.

concupiscentiam, rationis moderamine cohibet. Ea verò triplex est, virginalis, vidualis, & matrimonialis. Pudicitia est virtus cohi- bens voluptates eas, quæ reperiuntur in Venercorum signis, qua- lia sunt impudici aspectus & oscula.

Pudicitia.

POTENTIALES autem partes temperantiæ, decem potissi- mum sunt. Continentia, consuetudo, clementia, modestia, hu- militas, studiositas, moderatio, eutrapelia, ornatus, simplicitas. Continentia, de qua Arist. lib. 7. Ethicor. est per quam pravis ac vehementibus cupiditatibus ad tactum spectantibus aliquis re- sistit. Sic autem sumpta continentia non est perfecta virtus, ut alibi monimus. Mansuetudo, de qua Aristoteles libro quarto Ethicor. cap. 5. est virtus, quæ iram moderatur. Clementia est virtus, quæ externis punitionibus modum adhibet. Cum hac iungitur misericordia, quæ est virtus, qua alienæ miseriæ, quan- tum possumus, subuenimus. Itaque dissident clementia & mise- ricordia, quòd ad illam spectet pœnarum subtracti one, ad hanc beneficiorum collatione, alicuius miseriæ subueni re. Modestia est virtus, quæ circa mediocres honores moderam los versatur. Humilitas est virtus, quæ hominis cupiditatem cohibet, ne in res magnas & excelsas immoderatè tendat, sed potiùs ad infimas se deiciat. Studiositas est virtus, quæ sciendi cupiditatem temperat. Moderatio, quæ modestia etiam dicitur, est virtus, quæ corporis morum gestumque componit. Eutrapelia est virtus, qua quis in ludis & iocis moderatè, atque vt decet, sese habet. Ornatus est virtus, quæ corporis habitum, vestitumque moderatur. Huic adiungitur simplicitas, quæ nimia in hisce rebus inquirendis, & concinnandis sollicitudini modum ponit. Ex quibus etiam iam patet, qui sint actus temperantiæ. Hæc cursim breuiterque

Continentia.

Mansuetudo. Clementia.

Misericordia.

Modestia.

Humilitas.

Studiositas.

Moderatio.

Eutrapelia.

Ornatus.

Simplicitas.

hoc loco dicta sint, quæ si enucleatè, & prout rerum dignitas postulat, explicanda forent, haud dubiè multò longiores essemus, quàm necessaria, & ob eas causas, quas alibi exposuimus, affectata breuitas patiatur.

Laus Deo, & B. Virgini matri.

I N D E X

SUPERIORVM

DISPUTATIONVM, ET

QUESTIONVM IN ETHICA

Aristotelis ad Nicomachum.

1629

DISPUTATIO I.
De bono.

Questio I. Vtrum bonum recte definiatur id, quod omnia appetunt. pag. 6

Quaestio II. Vtrum omnis appetitio feratur in bonum. p. 11

Quaestio III. De diuisione boni in commune. p. 13

DISPUTATIO II.
De fine.

Quaestio I. Vtrum finis & bonum, idem sint. p. 15

Quaestio II. Vtrum omni ac soli naturae intellectuali conueniat agere propter finem. p. 17

Quaestio III. Sit ne aliquis ultimus finis humanarum actionum an non. pag. 19

DISPUTATIO III.
De felicitate.

Quaestio I. Vtrum felicitas consistat in bonis externis. p. 21

Quaestio II. Vtrum felicitas consistat in bonis corporis. p. 23

Quaestio III. Vtrum beatitudo consistat in animi operatione. p. 26

Quaestio IV. Vtrum ad felicitatem externa bona requirantur. p. 31

DISPUTATIO IV.
De tribus principiis humanorum, actuum, voluntate, intellectu, & appetitu.

Quaestio I. Vtrum omnes actus humani a libera voluntate proficiantur. p. 33

Quaestio II. Vtrum voluntas intellectum, an intellectus voluntatem moueat. p. 35

Quaestio III. Vtrum voluntas moueat omnes alias potentias ad actus suos exercendos. p. 37

Quaestio IV. Vtrum appetitus sensitius moueat voluntatem. p. 42

DISPUTATIO V.
De bonitate & malitia humanarum actionum in genere.

Qua

I N D E X.

Quaestio I. Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum petenda sit ab obiecto, an non. p. 43

Quaestio II. Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum pendeat etiam a circumstantiis. p. 46

DISPUTATIO VI.

De affectibus animi, qui passiones vocantur.

Quaestio I. An appetitus sensitius recte diuidatur in concupiscibilem, & irascibilem. p. 49

Quaestio II. An uterque appetitus sensitius in corde sedem habeat. p. 53

Quaestio III. Vtrum definitio passionis recte se habeat. p. 54

Quaestio IV. Vtrum passiones cadant in animum sapientis. p. 57

Quaestio V. Vtrum animi passiones recte a Philosophis numerentur. p. 58

DISPUTATIO VII.

De virtutibus in commune.

Quaestio I. Vtrum definitio virtutis re-

cte se habeat. p. 61

Quaestio II. Vtrum virtus moralis in mediocritate consistat. p. 64

Quaestio III. Vtrum ne virtutes homini naturales sint, an eas propriis actibus acquirant. p. 67

Quaestio IV. Vtrum virtutes morales sint inter se connexae. p. 69

Quaestio V. Vtrum in appetitu sensitiuo aliqua virtutes insint. p. 72

Quaestio VI. Sitne apta virtutum diuisio, an non. p. 77

DISPUTATIO VIII.

De prudentia.

Quaestio I. Vtrum prudentia recte ab Aristotele definita sit. p. 80

Quaestio II. Vtrum actus prudentiae eiusque partes recte tradantur. p. 82

DISPUTATIO IX.

De reliquis virtutibus moralibus.

Quaestio I. De iustitia. p. 85

Quaestio II. De fortitudine. p. 89

Quaestio III. De temperantia. p. 92

I N D E X

I N D E X

R E R V M P R A E C I
P V A R V M, Q V A E S V P E R I O -

R I B V S Q V A E S T I O N I B V S I N
E t h i c a A r i s t o t e l i s a d N i c o m a c h u m
c o n t i n e n t u r,

In quo numerus paginam indicat, p. principium,
m. medium, f. finem.

Actus.

ACTUM dici humanum dupliciter. p. 34.p
 Actus humani proficiuntur à libera hominis voluntate. p. 34.m
 Actus, quos seminantes & mente capti edunt, licet sine hominis, non tamen di- ci humanos. ibid.
 Actus humani num bonitatem & mali- tiam ab obiecto capiant. p. 44.p
 Actus humanus in commune spectatus dividitur in bonum, malum, & indiffe- rentem. p. 45.m
 Actus humanus in singulari indifferens ad bonum & malum non datur. p. 45.f
 Finis, idemq; actus internus num succes- sine bonus, & malus esse queat. p. 49.p
 Actuum moralium honestas non est re- ducenda ad infertilia Mathematica. p. 65.p
 Actus prudentiae qui. p. 82.p
 Actus temperantiae qui. p. 93.f
 Actus fortitudinis qui. p. 89.p
 Appetitus.
 Appetitus triplex. p. 10.m
 Appetitus sensitivus quo sensu dicatur inlicitari ad malum. p. 11.m

Quo appetitu omnia bonum appetant p. 10.m
 Appetitus num possit in malum tendere. p. 12.m
 Appetitus sensitivus num possit per se mouere membra, absque motione vo- luntatis. p. 41.p
 Appetitus quo pacto à voluntate mo- ueatur. p. 40.m
 Appetitus sensitivus rectè dividi in con- cupiscibilem & irascibilem. p. 50.m
 Appetitus concupiscibilis nobilior irasci- bili. p. 51.f
 Appetitus irascibilis minister concupi- scibilis. ibid.
 Appetitus concupiscibilis obiectum. p. 50.f
 Appetitus sensitivus, cur duplex, cum intellectivus unus sit. p. 53.p
 Appetitus iræ & concupiscentiae resi- dent in corde, nō tamen in eadem eius parte. p. 54.m
 Appetitum concupiscibilem ubi colloca- rit Plato. p. 53.m
 Appetitus sensitivi motus semper habet adiunctam corporis transmutationem. p. 55.f
 In appetitu sensitivo quæ virtutes insunt. p. 75.p

Bonitas

I N D E X.

Bonitas & bonum.
 Bonitas & malitia humanorum actuum unde petenda. pag. 44.p
 Bonitas & malitia humanorum actuum, an pendeat à circumstantiis. pag. 46.f
 Bonorum an recte definiatur id, quod om- nia appetunt. pag. 7.p
 Boni variae definitiones. pag. 7.f
 Bonum quid formaliter significet. p. 9.f
 Bonum, & perfectum quo differant. ibid.
 Bonum qua ratione dicatur diffusivum sui. ibid.
 Num in bonum omnis appetitio feratur. pag. 11.m
 Bona animi. p. 26.f
 Boni variae divisiones. p. 13.f
 Bonum & finis quo differant. p. 15.p
 Bonum, & malum morale sunt differen- tia essentialia actuum humanorum. p. 44.f
 Bonum arduum obiectum appetitus ir- ascibilis. p. 50.f
 Bonum quodlibet particulare, est quæ- dam participatio summi boni. p. 20.f
 Circumstantiae humanarum actionum quot sint. p. 46.f
 Circumstantiae unde dictæ. ibid.
 Numerus actuum non est circumstantia. p. 47.m
 Circumstantiarum quaedam notabiliter au- gent bonitatem vel malitiam actionum moralium, quaedam non. ibid.
 Quenam circumstantiae speciem differant. ibidem.
 Circumstantia mutans speciem non est cir- cumstantia respectu actus, cui speciem tribuit. p. 48.m
 Ethica.
 Ethica subiectum. p. 3.f
 Ethica ordo inter ceteras partes mora- lis philosophiae. p. 4.m
 Controversia de auctore Ethicorum ad Nicomachum. p. 5.m
 Distributio librorum Ethicorum ad Ni- comachum. p. 6.m

Felicitas.
 Felicitas quid sit. p. 21.m
 Veterum dissensio circa felicitatem. ibid.
 Felicitatem non consistere in divitiis. p. 22.m
 Non in potentia. p. 22.m
 Non in honore. p. 23.p
 Non in gloria, seu fama. ibid.
 Non in bonis corporis. p. 24.f
 Non in voluptate. p. 25.p
 Felicitas consistit in operatione. p. 26.f
 Quæ sit hæc operatio. p. 28.p
 Felicitas supernaturalis huius vitæ in quo sit posita. p. 29.p
 Felicitas supernaturalis alterius vitæ est in intuitiva contemplatione divinae naturæ. p. 28.f
 Felicitas naturalis huius vitæ duplex, speculativa & practica. p. 28.m
 In quo utraque consistat. p. 29.m
 Felicitatis definitio ab Aristotele tradi- ta. p. 30.p
 Ad felicitatem politicam quo pacto ex- terna bona requirantur. p. 32.m
 Finis.
 Finis & bonum quo discrepent. p. 15.f
 Finis & bonum quot modis inter se com- parari queant. p. 15.f. 16.p
 Agere propter finem quo pacto toti na- turæ conveniat. p. 17.m
 Agere propter finem quo modo soli na- turæ intellectuali competat. p. 18.p
 Res cognitionis expertes ut tendant in finem. ibid.
 Dari aliquem finem ultimum humana- rum actionum, quo pacto demonstre- tur. p. 18.f
 Finis duplex, obiectivus, & formalis. p. 18.m
 Omnis appetitio tendit in finem vlti- mum. p. 19.f
 Non esse incommodum dari progressum infinitum in finibus accidentaliter subordinatis. p. 18.f
 Fortitudo.
 Fortitudo dupliciter sumitur. p. 89.m
 Index lib. Ethic. Arist. N Forti

I N D E X.

Fortitudinis presse accepta definitio. p.88.m
 Fortitudinis duo principes actus. p.90.p
 Fortitudinis actus martyrum. ibid.
 Fortitudinis partes integrantes. ibid.f
 Fortitudinis partes potentiales. p.91.f
 Fortitudo non habet partes subiectas. p.92.
 Habitus.
 Habitus ad tria indigemus, ad uniformitatem actionum: ut actio in proprio sit: ut cum voluptate operemur. p.62.p
 Repentina ex habitu. ibid.
 Ratio habitus ex intrinseca ratione conuenit virtuti. p.62.f
 Non in habitu, sed in operatione felicitas consistit. p.26.m
 In naturalibus nobilior est actus habitu. p.27.f
 Habitus vitiosus non coarctat per se ad actionem studiosam. p.64.p
 Habitus honesti in appetitu duo praestant munia. ibid.
 Habitus fortitudinis, & temperantiae non sunt in Angelis. p.76.m
 Habitus virtutum moralium in beatis. p.77.p
 Habitus virtutum intellectualium. p.77.m
 Ius, & iustitia.
 Ius quid. p.86.p
 Ius quod duplex. ibid.
 Ius naturale. ibid.
 Ius positium. ibid.
 Iustitia dignitas. p.85.f
 Iustitia quid sit. p.86.p
 Iustitiae partes integrantes. p.86.f
 Iustitiae partes subiectae. p.87.p
 Iustitia legalis. ibid.
 Iustitia particularis. ibid.
 Iustitia remuneratiua, & punit. p.87.m
 Iustitia commutatiua. ibid.
 Iustitiae commutatiuae actus. ibid.
 Iustitiae partes potentiales. p.88.p
 Iustitia residet in voluntate. p.74.m
 Mediocritas.
 Mediocritas duplex. p.64.f
 In mediocritate virtus. p.65.p
 Mediocritas aliter in iustitia atque in ceteris virtutibus spectanda. p.66.p
 Mediocritas virtutum non est inindivisi-bili, ut Stoici putabant. p.65.p
 Mediocritas iustitiae. p.66.p
 Passio.
 Passio quot modis accipitur. p.55.m
 Passio pro affectione appetitus sensitivi, quo passio definitur. p.56.p
 Passiones non proprie ad appetitum rationalem pertinere. p.56.m
 Passiones non esse iudicia, opinionemve, ut Chrysippus aiebat. ibid.
 Passiones etiam in animu sapientis cadere contra Stoicorum dogmata. p.58.m
 Peripateticorum & Stoicorum dissensio de passionibus animi. p.57.p
 Passiones virtus sint egritudines. p.58.m
 Passiones quot sint. p.59.p
 Quae passiones pertineant ad appetitum concupiscibilem, quae ad irascibilem. p.59.f.60.p
 Philosophia moralis.
 Philosophia moralis necessitas. p.3.p
 Philosophia moralis institutu & finis. ib.
 Philosophia moralis partes. p.3.m
 Philosophia moralis subiectum. p.3.f
 Philosophia moralis libri ab Aristotele editi. p.5.p
 Philosophia morali quantum excelluerit Aristoteles. ibid.
 Philosophia moralis cur non sit perfecta virtus. p.81.p
 Prudentia.
 Prudentiae encomium. p.80.m
 Prudentiae definitio. ibid.
 Prudentia habitus practicus. ibid.
 Prudentiae cur non subsit falsum. p.81.p
 Prudentia circa quam veritatem versatur. p.81.f
 Prudentiae actus, tres praecipui. p.82.f
 Prudentia non statuit finem virtutibus. ibidem.
 Prudentia, actus sex. p.83.p
 Prudentiae partes integrantes. p.83.f
 Pruden

I N D E X.

Prudentiae partes subiectae, & potentiales. p.84.f
 Prudentia vinculo necessantur virtutes morales. p.71.
 Prudentia circa nos actus praecipue versatur. p.80.p
 Temperantia.
 Temperantiae obiectum. p.92.
 Temperantia quid sit. p.92.m
 Temperantiae partes integrantes. ibid.
 Temperantiae partes subiectae. p.92.f
 Temperantiae partes potentiales. p.93.p
 Temperantia residet in appetitu concupiscibili. p.93.f
 Temperantia virtus. p.93.f
 Virtus.
 Virtutis definitio tradita ab Aristotele explicatur. p.1.f
 Virtus est iuxta intrinseca ratione obiecti, & iuxta Sotum. p.1.p
 Virtutibus habitibus ad tria indigemus. p.61.p
 Virtus moralis consistit in mediocritate. p.64.f
 Virtutes quo sensu dici possint esse, aut non esse homini naturales. p.67.p
 Virtutum varia diuisiones. p.77.m
 Virtutes acquisite. p.79.p
 Virtutes infusae. p.79.p
 Virtutes acquisite, quo pacto nostris actibus comparentur. p.68.p
 Virtutes morales in se aequalia. p.78.p
 Dantur virtutes morales in se aequalia. p.79.f
 Virtutum moralium triplex gradus. p.80.m
 Virtutes morales in se conexas. p.70.m
 Virtutes morales numquam sunt aequales sint. p.71.f
 Virtutum moralium quaedam perficiunt hominem secundum communitatem vitae statum, quaedam non. p.72.m
 Quae virtutes habent in appetitu sensitivo, quae non. p.79.f
 Virtutum diuisio in intellectuales, & morales. p.77.p
 Virtutum intellectualium aliae continentur
 templatinae, aliae practicae. p.77.m
 Virtutes practicae quae sint. p.77.f
 Virtutes speculatiuae quae. p.77.m
 Virtutes cardinales quatuor Paraadi fluminibus significatae. p.78.m
 Voluntas.
 Voluntas est principus humanorum actuum. p.33.p
 Voluntas est formalis libertas, licet radix libertatis sit in intellectu. p.34.m
 Non omnes actiones voluntatis sunt immanentes. p.38.m
 Voluntas quo pacto moueat intellectum. p.35.m
 Voluntas quomodo moueat intellectum. p.35.f
 Voluntas intellectus mobilis. p.36.m
 Voluntas nihil appetit, nisi quod est in intellectu proponitur. p.36.p
 Non omni intellectu actioni proponitur motus voluntatis. ibid.
 Voluntas mouet actiue alias potentias, quae suapte natura eius imperio subdantur. p.37.m
 Non tamen eas mouet per aliquam inuiam excitationem. p.37.m
 Voluntas mouet alias potentias concurrentes cum illa in eandem causa vniuersali. p.38.p
 Voluntas ut mouet sensus internos. p.38.m
 Voluntas ut mouet appetitum sensitivum. p.39.m
 Voluntas ordinarie non mouet appetitum sensitivum immediate. p.40.m
 Voluntas ut mouet membra externa. p.40.m
 Voluntas in membra externa moueat absque interuentu appetitus sensitivi. p.40.f
 Voluntas quando mouet appetitum per redundantiam. p.40.m
 In voluntate quae virtutes insideant. p.74.m
 Voluptas.
 Veterum dogmata de voluptate. p.25.p
 qui in Voluptate felicitatem posuerint. ibidem.
 Refellitur hic error. p.25.m
 Voluptatem parit habitus. p.62.p
 F I N I S.